

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
«МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

М.З.Н.

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дослідницько-експериментальний напрям

**МОВОЗНАВСТВО
ІСТОРІЯ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дослідницько-експериментальний напрям

**Мовознавство.
Історія**

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2021

УДК 37.01
Н15

Авторський колектив:

*І. М. Іваненко, канд. філол. наук, Д. В. Кудінов, д-р іст. наук,
В. О. Оліцький, канд. іст. наук, В. В. Руснак,
М. Ю. Тарарак, канд. філол. наук, Л. В. Чурсіна, канд. філол. наук,
Г. В. Шамрай, Н. В. Янцева*

Редакційна колегія:

А. І. Грітчина, канд. пед. наук, Т. В. Пещеріна, Т. М. Кречотіна

Рецензенти:

*І. А. Астапенко — викладач кафедри україністики Національного
медичного університету імені О. О. Богомольця, канд. філол. наук;
О. М. Косьмій — старша наукова співробітниця Державної наукової
установи «Інститут модернізації змісту освіти», канд. політ. наук,
доцентка*

*Рекомендовано науково-методичною радою
Національного центру «Мала академія наук України»
(протокол № 3 від 27 серпня 2021 р.)*

Н15 **Навчальні** програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Мовознавство. Історія / І. М. Іваненко, Д. В. Кудінов, В. О. Оліцький та ін. ; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. — Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. — 140 с.
ISBN 978-617-7945-35-1

У збірнику представлені навчальні програми з позашкільної освіти науково-дослідницького напрямку.

Зміст програм розроблено з урахуванням сучасних досягнень психолого-педагогічних наук, що забезпечує вдосконалення системи роботи, спрямованої на формування в учнів — членів Малої академії наук України предметних і дослідницьких компетентностей у процесі освітньої діяльності в гуртках і секціях наукових відділень історії та мовознавства.

УДК 37.01

ISBN 978-617-7945-35-1

© Авторський колектив, 2021
© Національний центр
«Мала академія наук України», 2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Навчальна програма «Українська мова». <i>Іваненко І. М.</i>	5
Навчальна програма «Обираю польську». <i>Шамрай Г. В.</i>	26
Навчальна програма «Школа юного науковця (англійська мова)». <i>Янцева Н. В.</i>	44
Навчальна програма «Французька мова». <i>Чурсіна Л. В.</i>	62
Навчальна програма «Основи науково-дослідницької діяльності (німецька мова)». <i>Тарарак М. Ю.</i>	75
Навчальна програма «Історія України». <i>Кудінов Д. В., Оліцький В. О.</i>	87
Навчальна програма «Юні археологи». <i>Руснак В. В.</i>	123
Відомості про авторів	135

ВСТУП

В умовах розвитку науки і техніки, інтеграції освіти і науки сучасне суспільство формує систему цінностей, у якій володіння знаннями — не результат освіти. Сучасні учні мають уміти освоювати нові сфери знань і діяльності, здійснювати пошук і аналіз інформації в різних джерелах, використовувати її для розв'язання практичних завдань. Такі проблеми можна вирішувати за умови впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій, що забезпечують розширення досвіду практичної діяльності дітей та учнівської молоді. Зазначене посилює вимоги до організації роботи закладів позашкільної освіти як складової системи безперервної освіти: разом із володінням вихованцями достатнім обсягом теоретичних знань необхідним є вміння застосовувати їх для вирішення освітніх завдань, ухвалювати рішення та прогнозувати можливі їх наслідки, виявляти дослідницький інтерес і соціальну активність.

Засобами розв'язання проблеми є створення педагогічних умов, що враховують специфіку освітньої діяльності закладів позашкільної освіти взагалі і Малої академії наук України зокрема, спрямованої на вибір оптимальних методологічних підходів, інноваційних форм і методів роботи для розвитку в учнів предметних і дослідницьких компетентностей. Не викликає сумнівів, що реалізація компетентнісного підходу є одним із засобів оновлення програмного забезпечення закладів позашкільної освіти.

У збірнику подано навчальні програми, які побудовані з урахуванням сучасних пріоритетів в освітній діяльності гуртків і секцій Малої академії наук України, що реалізують завдання формування в учнів наукового світогляду, забезпечення їх гармонійного розвитку, набуття досвіду взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу для розв'язання науково-дослідницьких проблем у галузі мовознавства та історії. Зміст програм спрямований на підвищення в учнів — членів Малої академії наук України рівня мотивації до науково-дослідницької діяльності як засобу самореалізації, самовдосконалення й самовизначення з майбутньою професійною діяльністю; об'єктивно відповідає їх інтересам і запитам, соціальним очікуванням у сфері позашкільної освіти та вимогам, що пред'являються державою до розвитку дітей та учнівської молоді.

Висловлюємо щиру вдячність авторам навчальних програм, які продемонстрували переконливе розуміння важливості впровадження компетентнісного підходу в роботу гуртків, секцій Малої академії наук України, і сподіваємося, що збірник стане в пригоді педагогам, які організують роботу з дітьми та учнівською молоддю в закладах позашкільної освіти.

Т. Пещеріна,
заступниця директора НЦ «МАНУ»
з навчально-методичної роботи

І. М. Іваненко

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «УКРАЇНСЬКА МОВА»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Знання мови, особливо рідної, не лише збагачує світогляд, а й забезпечує виховання патріотизму, дає можливість якісно вербалізувати дійсність і розвивати творчий потенціал. Мова надає можливість осягати духовний світ, розширювати уяву, переосмислювати ті чи інші явища. Мовна реальність — ціла низка вербальних зв'язків, що перебувають у взаємозалежності. Їх формування відбувається через комунікативну діяльність.

Українська мова як комплексна система потребує ретельного вивчення за градаційним принципом: від простого до складного. Саме такий підхід дає змогу цілісно та повноцінно оволодіти мовою, знання якої необхідне для максимально якісного сприйняття дійсності.

Організація роботи секції «Українська мова» у закладі позашкільної освіти є надзвичайно актуальною, адже відродження національної самосвідомості народу неможливе без знання української мови. Це сприяє формуванню гуманістичного світобачення юного науковця, збагаченню його духовного світу, становленню системи цінностей і моральних якостей, розвитку естетичних уподобань, розширенню культурно-пізнавальних інтересів.

Навчальна програма «Українська мова» орієнтована на вихованців, які прагнуть поглибити знання з рідної мови, виявляють інтерес до науково-дослідницької діяльності; спрямована на формування їх мовленнєвої компетенції (збагачення словникового запасу, підвищення рівня культури мовлення, формування й удосконалення вмінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності).

Навчальну програму розроблено відповідно до положень законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Положення про позашкільний навчальний заклад, Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах, Концепції «Нова українська школа», Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України.

Актуальність навчальної програми пов'язана з розвитком досліджень у галузі мовознавства та зі змінами в українському правописі, потребою

лінгвістичного розвитку учнівської молоді в умовах переорієнтації освітнього процесу.

Також актуальним є питання розширення інтересів учнівської молоді в гуманітарному напрямі, що обумовлено прагненням до пошуку сфери діяльності та реального уявлення про майбутню професію.

Науковий аспект навчальної програми дає учневі змогу систематично збагачувати багаж емпіричних знань у сфері лінгвістики, науково окреслювати мовну та позамовну реальність, вивчати історію мови, робити власні філологічні дослідження.

Мета програми — формування компетентностей учнівської молоді в процесі вивчення української мови та науково-дослідницької діяльності.

Основні **завдання** програми полягають у формуванні в учнів таких компетентностей:

- *пізнавальної*: розвивати наукове мислення у процесі дослідницької, пошукової роботи; розширити знання в галузі лінгвістики; формувати навички науково-дослідницької діяльності;
- *практичної*: виробити вміння застосовувати здобуті в лінгвістичній галузі знання, користуватися джерелами інформації, пов'язаними з площиною лінгвістики; розвивати навички компаративного аналізу мовних і мовленнєвих явищ;
- *творчої*: розвивати творчі здібності, уяву, вміння висловлювати свої думки, що співвідносяться з реальними предметами, об'єктами лінгвістики;
- *соціальної*: формувати розуміння ролі мови в соціумі, вміння відстоювати власну думку; виховувати любов і повагу до рідного слова; заохочувати до самореалізації; формувати сталий інтерес до українознавчої тематики.

Програма розрахована на один рік навчання за основним рівнем.

На оволодіння навчальним матеріалом програми пропонується 324 години, 9 годин на тиждень, із яких третину часу заплановано на теоретичні заняття, решту — на практичні.

Програма орієнтована на дітей віком від 14 до 17 років.

Концептуальна ідея навчальної програми — у модерному підході до вивчення української мови. Робота із сучасними дослідженнями як вітчизняних, так і зарубіжних учених дає змогу вивчати мову в контексті сучасного методологічного спектра. Новаторство програми пов'язане із зіставним (порівняльним) методом, який дає можливість простежити розвиток мови в різні епохи (від витоків до сьогодення), у різних місцевостях (Україна та країни, де мешкає українська діаспора).

На заняттях секції використовуються різноманітні методи навчання, а саме: словесні (розповідь, пояснення, навчальна лекція, евристична бесіда, навчальна дискусія, диспут тощо), наочні (ілюстрування, демонстрування, відеометод тощо), практичні (вправи, дидактична гра, робота з книгою та ін.). Також використовуються репродуктивний, частково-пошуковий, дослідницький методи, метод проблемного викладу, метод контролю і самоконтролю в навчанні.

Застосовуються різноманітні засоби навчання: наочні посібники, словники, дидактичні наочні матеріали, а також технічні: звукові (аудіозаписи), екранно-звукові (відеофільми, кінофільми, телепередачі, відеозаписи), мультимедійна техніка. Програма адаптована для проведення онлайн-занять на платформі «Zoom» із використанням спеціалізованих ресурсів: «Kahoot» — навчальна платформа для онлайн-тестування (застосовується під час класичного і дистанційного навчання), «Padlet» — додаток для створення онлайн-дошки для групової роботи, «YouTube» — портал для розміщення та перегляду відеозаписів. Передбачено використання таких програмних засобів, як «Microsoft PowerPoint» і «Microsoft Publisher» (володіння ними необхідно для підготовки до участі в міжнародних конкурсах і Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України). Під час вибору ресурсів для роботи має бути врахована їх загальна доступність, можливість роботи як на комп'ютері, так і на планшеті, смартфоні.

Програму оформлено відповідно до методичних рекомендацій щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 05.06.2013 р. № 14.1/10–1685).

Основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Основи мовознавчих студій	22	32	54
1.1. Поняття про норму української мови	10	14	24
1.2. Сучасні напрями філологічних досліджень	2	4	6

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
1.3. Історичне формування української літературної мови	10	14	24
Розділ 2. Орфографічні норми сучасної української літературної мови. Графіка. Абетка	2	4	6
2.1. Основні правила орфографії	1	2	3
2.2. Базові емпіричні факти про українську орфографію. Головні орфограми. Орфографічні словники української мови	1	2	3
Розділ 3. Основні мовні одиниці	50	64	114
3.1. Склад як фонетична одиниця. Правила складоподілу. Словесний і логічний наголос	2	4	6
3.2. Морфема. Морф. Типи морфем. Способи словотворення	2	4	6
3.3. Частини мови. Принципи класифікації частин мови. Перехідні явища в системі частин мови	10	12	22
3.4. Дієслово	14	18	32
3.5. Прислівник. Загальна характеристика. Розряди за значенням	8	10	18
3.6. Службові частини мови	14	16	30
Розділ 4. Синтаксис. Пунктуація. Синтаксично-стилістичні ознаки	8	10	18
4.1. Просте речення	4	4	8
4.2. Складне речення	4	6	10
Розділ 5. Основи науково-дослідницької діяльності	50	76	126

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
5.1. Сучасні напрями лінгвістичних досліджень. Перспективні теми для наукових робіт. Добір фахової літератури	4	13	17
5.2. Визначення актуальності роботи. Поняття мети, завдань і цілей дослідження	6	10	16
5.3. Предмет та об'єкт дослідження. Методи наукового пошуку	5	10	15
5.4. Практичне значення роботи	5	10	15
5.5. Побудова теоретичної частини дослідження. Термінологічний апарат. Класифікація явищ. Пошук власної наукової концепції	10	10	20
5.6. Практична робота. Збір мовного матеріалу. Оформлення результатів дослідження	10	10	20
5.7. Підготовка постера. Оформлення презентаційних матеріалів дослідження	10	13	23
Підсумок	2	1	3
Разом	135	189	324

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. Порядок і план роботи секції. Організаційні питання. Українська мова як наука. Мовознавство, його роль у філологічній царині. Українська мова у світі. Функції української мови.

Практична частина. Створення термінологічного словника.

Розділ 1. Основи мовознавчих студій (54 год)

1.1. Поняття про норму української мови (24 год)

Теоретична частина. Склад української лексики з погляду походження. Збагачення лексичного складу української мови. Лексикографія. Типи словників, їх головні особливості. Сучасне українське словникарство. Літературна мова. Регіональні варіанти мови. Наріччя, говір, говірки.

Практична частина. Робота зі словниками. Складання таблиці словників.

Круглий стіл «Іншомовні запозичення: збагачення чи забруднення?». Семінар «Синонімія як лінгвістичне явище».

Підготовка мультимедійної презентації «Діалектизми в художній літературі: від Василя Стефаника до Марії Матіос».

Підготовка і виголошення доповіді «Сленг і жаргон як форма відхилення від мовної норми».

Семінар «Літературна норма в художній літературі».

1.2. Сучасні напрями філологічних досліджень (6 год)

Теоретична частина. Зміни в українській мові останнього десятиліття. Позитивне і негативне.

Впливи на українську мову: зовнішні і внутрішні.

Зміни в сучасному правописі. Плюси і мінуси сучасного правопису.

Практична частина. Розгляд модерних текстів із погляду лексики. Оцінка лексики різних стилів.

Евристична бесіда «Правопис М. Скрипника та правопис Г. Голоскевича».

Круглий стіл «Мова діаспорян».

1.3. Історичне формування української літературної мови (24 год)

Теоретична частина. Кирило і Мефодій як зачинателі першої абетки. Іван Федоров – автор першого східнослов'янського посібника «Буквар».

Історичні зміни української мови. Палаталізація.

Становище української мови у ХХ столітті.

Сучасні мовознавці. Перспективи лінгвістики.

Практична частина. Створення проекту «Від „А“ до „Я“».

Написання рефератів «Історичні зміни в українській мові: практичний аспект».

Конкурс на найкращий філологічний сканворд.

Підготовка, виголошення доповіді «Роль Михайла Максимовича у становленні української мови».

Круглий стіл «Іван Котляревський — основоположник нової української літературної мови».

Доповідь «Сучасна лінгвістика в науковому процесі».

РОЗДІЛ 2. Орфографічні норми сучасної української літературної мови. Графіка. Абетка (6 год)

2.1. Основні правила орфографії (3 год)

Теоретична частина. Принципи побудови української орфографії: фонетичний, морфологічний, історичний (традиційний) і диференційний.

Етапи становлення української графіки.

Мнемонічні засоби (позначки на предметах довкілля: деревах, землі, скелях тощо).

Малюнкове письмо або піктографія (малюнки-сюжети). Вузликове письмо. Ідеографічне письмо (ієрогліфи; знаки понять, звуків, складів). Звукове письмо (використання букв, що позначають звуки).

Написання великої літери.

Написання складних слів. Правопис префіксів і суфіксів. Вживання знаків м'якшення і апострофа. Подвоєння букв і спрощення у групах приголосних. Чергування приголосних звуків. Правила передавання на письмі ненаголошених голосних. Написання слів іншомовного походження. Написання часток, прийменників, сполучників.

Практична частина. Орфографічний диктант. Виконання вправ і творчих завдань.

Тестування на платформі «Kahoot».

2.2. Базові емпіричні факти про українську орфографію. Головні орфограми. Орфографічні словники української мови (3 год)

Теоретична частина. Орфограми української мови. Орфографічний словник.

Практична частина. Робота з орфографічним словником. Філологічна гра «Я редактор» (редагування текстів). Практикум «Типові орфографічні помилки».

РОЗДІЛ 3. Основні мовні одиниці (114 год)

3.1. Склад як фонетична одиниця. Правила складоподілу. Словесний і логічний наголос (6 год)

Теоретична частина. Склад як фонетична одиниця. Відкритий і закритий, прикритий і неприкритий склади. Правила переносу української мови.

Практична частина. Виконання вправ на перенос слів.
Семінар «Склад як носій семантики».

3.2. Морфема. Морф. Типи морфем. Способи словотворення (6 год)

Теоретична частина. Морфема як частина слова. Типи морфем. Основні ознаки морфем. Алгоритми морфемного та словотвірного аналізів слів.

Практична частина. Морфемний аналіз слів. Складання порівняльної таблиці «Класифікація морфем».

3.3. Частини мови. Принципи класифікації частин мови. Перехідні явища в системі частин мови (22 год)

Теоретична частина. Класифікація частин мови: самостійні і службові.

Іменник. Лексичне значення. Морфологічні ознаки. Синтаксична роль. Категорії. Граматичні категорії іменника. Погляди науковців на іменник як ключову частину мови.

Прикметник. Лексичне значення. Морфологічні ознаки. Синтаксична роль. Категорії. Ступені порівнянь.

Розряди прикметників: якісні, відносні, присвійні. Ступені порівняння.

Займенник як частина мови. Розряди займенників. Роль займенників у реченні.

Практична частина. Підготовка мультимедійних презентацій «Іменник у морфологічній системі мови», «Прикметник у морфологічній системі мови», «Займенник у морфологічній системі мови».

Виконання вправ на морфологічний розбір слів.

Евристична бесіда «Іменник як основа предметної реальності».

Практикум «Іменникове різноманіття української поезії».

Підготовка, виголошення мінідоповіді «Іменникові новотвори українських письменників».

3.4. Дієслово (32 год)

Теоретична частина. Лексичне значення дієслова. Морфологічні ознаки. Синтаксична роль. Інфінітив. Лексичне та граматичне значення. Морфологічні ознаки дієслова. Роль дієслова в реченні.

Категорія виду. Значення видів, їх творення. Перехідні й неперехідні дієслова. Категорія стану дієслова.

Категорія способу дієслова. Творення і відмінювання форм наказового й умовного способів.

Способи дієслова: дійсний, умовний, наказовий. Погляди науковців на спосіб дієслова.

Категорія часу дієслова. Творення часових форм, їх значення, вживання.

Часи дієслова: теперішній, майбутній, минулий. Давньоминулий час як особлива форма.

Дієприкметник як форма дієслова. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Творення дієприкметників.

Морфологічний аналіз дієприкметника за всіма граматичними категоріями.

Дієприслівник як особлива форма дієслова. Класифікації науковців.

Морфологічний аналіз дієприслівника за всіма граматичними категоріями.

Практична частина. Підготовка і презентація проєкту «Діє Слово».

Складання дієслівних кросвордів.

Підготовка мультимедійної презентації «Дієслово в морфологічній системі мови».

Філологічна гра «Добери синонім».

Круглий стіл «Дієприкметник і дієприслівник як особливі форми дієслова».

Складання порівняльної таблиці «Дієслово в українській та іноземних мовах».

Підготовка і виголошення доповідей «Роль дієслова в художньому дискурсі», «Вид, спосіб і стан дієслова як частини мови».

Написання рефератів на задану тему.

Конкурс на найкращу дієслівну мініатюру.

Виконання вправ на морфологічний розбір дієслів, дієприслівників і дієприкметників.

3.5. Прислівник. Загальна характеристика. Розряди за значенням (18 год)

Теоретична частина. Прислівник у морфологічній системі української мови. Основні розряди. Класифікація прислівників. Синтаксична роль.

Прислівник у художній літературі.

Практична частина. Створення прислівникових кросвордів. Зустріч із мовознавцем «Наукові підходи до вивчення прислівника».

Доповідь «Прислівник у художньому тексті».

Реферат «Прислівник у морфологічній системі».

3.6. Службові частини мови (30 год)

Теоретична частина. Прийменник. Групи за походженням. Вживання прийменників із різними відмінками іменників.

Основні розряди прийменника.

Сполучник. Значення, морфологічні типи.

Основні розряди сполучника.

Синтаксична роль сполучника. Поєднання сполучника із самостійними частинами мови.

Частка. Морфологічні ознаки і функція в мові. Групи за значенням. Правопис часток. Поєднання часток із самостійними частинами мови.

Службові частини мови в художній літературі, публіцистиці.

Практична частина. Складання таблиці класифікацій службових частин мови.

Майстер-клас «Як розрізнати службові частини мови?».

Семінар «Самостійні та службові частини: особливості взаємодії».

Складання синонімічних рядів службових частин мови.

Виконання вправ на прийменник, сполучник, частку.

Написання есеїв із максимальною кількістю службових частин мови.

Семінар «Староукраїнські та новоукраїнські сполучники та прийменники».

РОЗДІЛ 4. Синтаксис. Пунктуація. Синтаксично-стилістичні ознаки (18 год)

4.1. Просте речення (8 год)

Теоретична частина. Речення і словосполучення як предмет синтаксису. Речення як основна синтаксична одиниця мови. Речення і судження. Основні ознаки речення. Словосполучення. Відношення словосполучення до слова і речення. Типи словосполучень за структурою і значенням.

Типи синтаксичного зв'язку слів у словосполученні. Нерозкладні синтаксичні словосполучення. Багатослівні члени речення.

Типи простих речень. Головні і другорядні члени речення. Типи речень за метою висловлювання. Окличні речення. Інтонація і розділові знаки в різних типах речень.

Підмет. Значення, типи, способи вираження. Присудок. Значення, типи, способи вираження. Додаток як синтаксичне вираження об'єкта. Значення, типи, способи вираження.

Головні правила пунктуації у простому реченні.

Практична частина. Алгоритм синтаксичного розбору простого речення. Філологічна гра «Я редактор журналу „Освіта та освіченість“». Круглий стіл «Прислів'я, їх зміст».

Обґрунтування значення та випадків вживання тире.

4.2. Складне речення (10 год)

Теоретична частина. Значення, структура, способи синтаксичного зв'язку між частинами складного речення. Типи складних речень за характером зв'язку.

Складносурядні речення. Типи складносурядних речень.

Розділові знаки у складносурядних реченнях. Типи синтаксичних зв'язків.

Складнопідрядні речення. Типи складнопідрядних речень.

Складнопідрядні речення нерозчленованої структури. Значення та структурні особливості. Детальна характеристика означальних і з'ясувальних складнопідрядних речень.

Безсполучникові складні речення. Змістові відношення і засоби зв'язку між частинами безсполучникового складного речення.

Алгоритм розбору складного речення.

Складні речення комбінованих типів (сурядно-підрядні, сполучниково-безсполучникові).

Різні випадки складних речень комбінованих типів.

Практична частина. Круглий стіл «Складний синтаксис української мови».

Підготовка мультимедійної презентації «Класифікація складнопідрядних речень».

Зустріч із мовознавцем «Складне речення в художній літературі».

Виконання вправ на синтаксичний розбір складносурядних, безсполучникових складних і складнопідрядних речень.

Семінар «Складне синтаксичне ціле».

Розбір речень комбінованих типів.

Написання тестів на складний синтаксис.

РОЗДІЛ 5. Основи науково-дослідницької діяльності (126 год)

5.1. Сучасні напрями лінгвістичних досліджень. Перспективні теми для наукових робіт. Добір фахової літератури (17 год)

Теоретична частина. Поняття про науку. Наукознавство. Структура і функції наукової теорії. Класифікація наукових теорій. Поняття методу. Методологія і методика. Методи наукових досліджень.

Наукові методи дослідження лінгвістичного напрямку. Основні принципи дослідження. Опис, аналіз, контекстуальне вивчення.

Практична частина. Обговорення наукових тем. Формулювання проблематики дослідження за інтересами учнів.

5.2. Визначення актуальності роботи. Поняття мети, завдань і цілей дослідження (16 год)

Теоретична частина. Методологічна база дослідження. Перспективні напрями наукових досліджень у лінгвістиці.

Психолого-педагогічна основа організації дослідницької діяльності.

Мета і завдання наукового дослідження з української мови, методика його поетапного проведення. Організація наукового дослідження. Загальна схема та основні етапи учнівського наукового дослідження.

Можливості електронних бібліотек.

Практична частина. Робота з науковою літературою. Робота в онлайн-бібліотеках.

Складання індивідуального плану роботи.

Вибір теми, визначення мети, завдань, методів наукового дослідження.

Розроблення структури дослідницької роботи. Робота з бібліотечними, системними й алфавітними каталогами, ресурсами інтернету. Вивчення наукової літератури, опрацювання літературних джерел за темою дослідження, робота зі словниками.

Складання планів, тез наукових статей, конспектів, тематичних виписок, інтерпретація прочитаного матеріалу.

5.3. Предмет та об'єкт дослідження. Методи наукового пошуку (15 год)

Теоретична частина. Структура дослідницької роботи. План-проспект. Принципи збирання інформаційного матеріалу, складання бібліографії, оброблення матеріалу. Конспектування.

Види конспектів. Тематичні виписки, тези, план, анотація. Вибір проблеми наукового дослідження, обґрунтування її актуальності.

Аналіз проблеми в науковій літературі. Розроблення структури дослідження. Інформаційний пошук і методика опрацювання наукової літератури.

Використання загальнонаукових методів і методик. Вибір наукового методу дослідження з української мови. Теоретична і практична цінність науково-дослідницької роботи.

Практична частина. Обговорення наукових концепцій. Робота з визначення об'єкта і предмета дослідження. Перегляд, обговорення презентацій.

5.4. Практичне значення роботи (15 год)

Теоретична частина. Значення наукової роботи.

Планування дослідження з урахуванням можливості подальшого використання результатів. Пошук власної ніші в науковому процесі.

Практична частина. Аналіз стану розроблення обраної проблеми в науковій літературі. Визначення мети і завдань роботи. Складання плану роботи. Вибір методів дослідження.

5.5. Побудова теоретичної частини дослідження. Термінологічний апарат. Класифікація явищ. Пошук власної наукової концепції (20 год)

Теоретична частина. Термінологічний апарат. Побудова авторських класифікацій явища на базі наукової літератури.

Правила цитування.

Академічна доброчесність.

Практична частина. Виконання науково-дослідницької роботи за індивідуальними планами, завданням керівника секції.

Опрацювання і систематизація наукової літератури. Вибір методів наукового дослідження, обробка даних.

Написання дослідницької роботи, узагальнення найважливіших результатів дослідження, формулювання висновків.

Редагування тексту.

5.6. Практична робота. Збір мовного матеріалу. Оформлення результатів дослідження (20 год)

Теоретична частина. Збирання, систематизація теоретичних і практичних даних.

Вимоги до оформлення роботи. Структурування роботи. Відбір матеріалу.

Написання дослідницької роботи. Формулювання висновків. Складання, оформлення списку використаних джерел, додатків. Правила оформлення дослідницької роботи і презентаційного матеріалу. Складання плану захисту наукової роботи. Презентація результатів дослідження.

Поняття про наукову дискусію. Культура ведення дискусії.

Публічний виступ. Підготовка доповіді та її виголошення. Обговорення виступів учнів. Коментар, побажання.

Практична частина. Дискусії щодо методів збирання й обробки матеріалів. Робота над проектом із використанням медійних засобів. Обговорення методичних рекомендацій щодо оформлення роботи.

Оформлення посилань на літературу. Формування списку використаних джерел.

Укладання додатків до наукової роботи. Написання, оформлення дослідницької роботи.

5.7. Підготовка постера. Оформлення презентаційних матеріалів дослідження (23 год)

Теоретична частина. Постер, вимоги до його розроблення.

Презентація, правила складання й оформлення.

Ораторське мистецтво. Загальні правила ведення дискусії.

Підготовка дослідницької роботи до захисту.

Інформаційний супровід роботи і презентації.

Практична частина. Підготовка постера, доповіді, презентації.

Підсумок (3 год)

Теоретична частина. Підбиття підсумків роботи секції протягом року.

Практична частина. Поради й рекомендації для подальшої роботи над науковим дослідженням.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Назва розділу	Вимоги до досягнень учнів	Форми демонстрації успіхів вихованців
<p>Розділ 1. Основи мовознавчих студій</p>	<p>Учні мають знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • історію та теорію української мови; • основну лінгвістичну термінологію; • мовознавчі напрями та школи; • норми літературної мови <p>Учні мають уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • використовувати основні лінгвістичні терміни; • розрізняти напрями та течії мовознавчих шкіл; • самостійно опрацьовувати літературні джерела; • поглиблювати свої знання і розширювати кругозір з огляду на свої наукові інтереси; • працювати з науковою літературою; • готувати і виголошувати доповіді за заданою тематикою; • брати участь у круглих столах, конференціях, тренінгах, семінарах <p>В учнів мають сформуватися компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • користування лінгвістичними джерелами; • здійснення компаративного аналізу лінгвістичних явищ; 	<p>Анотації до опанованої літератури, доповіді, короткі презентації</p>

Назва розділу	Вимоги до досягнень учнів	Форми демонстрації успіхів вихованців
	<ul style="list-style-type: none"> • створення письмових висловлювань у межах запропонованих тем; • здійснення комунікації щодо наукових досягнень у галузі лінгвістики на загальному рівні; • застосування теоретичних знань для розв'язання завдань дослідження 	
Розділ 2. Орфографічні норми сучасної української літературної мови. Графіка. Абетка	<p>Учні мають знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • орфографічні норми української мови; • звуковий і буквений склад української мови; • особливості сучасного правопису, значення змін; • орфографічні норми сучасної української літературної мови <p>Учні мають уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • формулювати думки послідовно, логічно; • опрацьовувати літературні джерела самостійно; • готувати і виголошувати доповіді за заданою тематикою; • брати участь у круглих столах, конференціях, тренінгах, семінарах <p>В учнів мають сформуватися компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • використання знань, розуміння законів і методів міжособистісних комунікацій, норм толерантності, ділових комунікацій; • співпраці в колективі ефективно; • ставлення до виконуваної роботи відповідально; • досягнення поставленої мети з дотриманням вимог етики, академічної доброчесності 	Короткі доповіді, конспекти наукових джерел, виступи на практичних заняттях

Назва розділу	Вимоги до досягнень учнів	Форми демонстрації успіхів вихованців
Розділ 3. Основні мовні одиниці	<p>Учні мають знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливості мовних одиниць; • основи морфологічного аналізу, словотворення; • правила добору синонімів, антонімів, омонімів; • принципи класифікації частин мови; • перехідні явища в системі частин мови <p>Учні мають уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • співвідносити слово з частиною мови, визначати його синтаксичну роль; • аналізувати мовну одиницю за категоріями, розрядами тощо; • робити морфемний аналіз; • підбирати до слова синоніми, омоніми, антоніми; • використовувати способи словотворення; • визначати морфологічні ознаки, функції частин мови, категорію часу дієслова <p>В учнів мають сформуватися компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • проведення дослідницької, пошукової роботи; • опрацювання пов'язаних із лінгвістикою наукових джерел; • здійснення компаративного аналізу лінгвістичних явищ; • підвищення сталого інтересу до обраної тематики дослідження 	<p>Виписки зі словників, презентації за обраними темами, анотації до опрацьованої літератури, виступи на практичних заняттях</p>

Назва розділу	Вимоги до досягнень учнів	Форми демонстрації успіхів вихованців
<p>Розділ 4. Синтаксис. Пунктуація. Синтаксично-стилістичні ознаки</p>	<p>Учні мають знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • основні ознаки речення; • типи словосполучень за структурою і значенням; • граматичну основу речення; • особливості простого і складного речення, відмінності між ними; • типи простих і складних речень <p>Учні мають уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розрізняти прості та складні речення, прості речення у структурі складних; • виділяти граматичну основу речення; • робити синтаксичний аналіз; • визначати граматичну основу речення, тип речення <p>В учнів мають сформуватися компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • використання знань у галузі лінгвістики для розв'язання практичних завдань; • дотримання комунікативних стратегій для досягнення необхідного результату комунікації; • здійснення творчого підходу до науково-дослідницької діяльності 	<p>Доповіді, онлайн-тести на платформі «Kahoot», презентації, ролики, малюнки, тези, підготовлені для участі в дискусіях</p>

Назва розділу	Вимоги до досягнень учнів	Форми демонстрації успіхів вихованців
<p>Розділ 5. Основи науково-дослідницької діяльності</p>	<p>Учні мають знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «тема», «мета», «предмет», «об'єкт», «методи дослідження»; • особливості наукового проекту на різних етапах: від планування до звітності; • основи тайм-менеджменту для роботи з науковими проектами; • вимоги до створення презентації дослідження <p>Учні мають уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • формулювати тему, мету і завдання науково-дослідницької роботи; • визначати об'єкт і предмет дослідження; • аргументувати актуальність роботи, її теоретичне та практичне значення; • визначати методи наукового дослідження; • викладати й оформлювати результати дослідницької роботи згідно з вимогами; • презентувати результати наукового дослідження; • поглиблювати знання і розширювати кругозір з огляду на наукові інтереси; • працювати з науковою літературою; • збирати, опрацьовувати, аналізувати наукові матеріали; • проводити дослідницький пошук і систематизацію матеріалів; • розв'язувати наукові проблеми; • готувати, виголошувати доповіді за обраною темою 	<p>Постер науково-дослідницької роботи, презентація, наукова стаття, дослідницька робота, підготовлена до участі у II (обласному) етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт</p>

Назва розділу	Вимоги до досягнень учнів	Форми демонстрації успіхів вихованців
	<p>В учнів мають сформуватися компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • засвоєння правил функціонування мови для використання в особистій мовленнєвій діяльності; • визначення перспективних напрямів наукових досліджень у галузі лінгвістики; • адаптування до нових ситуацій для прийняття рішень; • навчання впродовж усього життя для поглиблення набутих і здобуття нових знань; • здійснення наукового дослідження за обраною темою з дотриманням академічної доброчесності 	

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

Обладнання, прилади, наочність	Кількість, шт.
Комп'ютер	У разі потреби
Мультимедійний проектор	1
Мультимедійна дошка	1
Магнітофон	1
USB-флешнакопичувач	У разі потреби
Відеомагнітофон	1
DVD-плеєр	1
Телевізор	1
Програвач компакт-дисків	1
Папір друкарський	
Ручки кулькові	
Олівці креслярські	У разі потреби
Олівці кольорові	
Фломастери	

Обладнання, прилади, наочність	Кількість, шт.
Фарби	
Пензлики	
Ножиці	
Гумка	
Клей	У разі потреби
Скріпки, кнопки	
Папки	
CD-DVD-диски	

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко О. М., Блажко М. Б. Українська мова та література : довідник. Завдання в тестовій формі. I частина. Київ, 2011. 552 с.
2. Гнатюк Л. П., Бас-Кононенко О. В. Українська мова : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 259 с.
3. Громик Ю. В. Український правопис : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 140 с.
4. Караванський С. Мовні віруси. *Літературна Україна*. 2006. № 16. С. 2.
5. Концепція Нової української школи (оновлена). URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/prezentacziya-konczepcziji-novoyi-ukrayinskoji-shkoli.html> (дата звернення: 21.01.2020 р.)
6. Мартиненко С. М., Хорунжа Л. Л. Загальна педагогіка : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002.
7. Наконечна Л. Б. Сучасна українська мова Фонетика. Орфоепія. Морфологія. Графіка. Орфографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 383 с.
8. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
9. Січкач С. І., Ющенко Л. О. Компетентнісний підхід у вивченні української мови і літератури. *Педагогічний вісник*. 2017. № 3. С. 53 –56.
10. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 662 с.
11. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень. Київ : Знання, 2005.
12. Ткаченко О. Якщо держава не хоче жити... (Про сучасну мовну ситуацію в Україні). *Урок української*. 2001. № 2. С. 2–3.
13. Українська мова: енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 750 с.
14. Українська мова. Практикум / О. М. Пазяк, О. А. Сербенська, М. І. Фурдуй, Л. Ю. Шевченко. Київ : Либідь, 2001. 383 с.
15. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду : документи і матеріали / упоряд. : Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.
16. Фаріон І. Я на сторожі коло їх поставлю слово... *Літературна Україна*. 2014. № 3–4. С. 2–8.

Г. В. Шамрай

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ОБИРАЮ ПОЛЬСЬКУ»

ПОЧАТКОВИЙ, ОСНОВНИЙ РІВНІ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність навчальної програми «Обираю польську» зумовлена тим, що в межах шкільного предмета «Польська мова» учні опановують передбачений програмою матеріал, який є недостатнім для вільного володіння нею. Навчальна програма з позашкільної освіти доповнює та поглиблює шкільний курс, надає можливість вихованцям гуртка досягнути більш високого рівня володіння польською мовою.

Завдяки вивченню іноземної, зокрема польської, мови учні не лише засвоюють мову, а й відкривають для себе нову культуру, розширюють світогляд.

Навчальна програма «Обираю польську» призначена для гуртка дослідницько-експериментального напрямку в закладі позашкільної освіти.

Програма розрахована для роботи з дітьми вікової категорії від 9 до 15 років.

Мета — формування у вихованців компетентностей у процесі освітньої діяльності гуртка дослідницько-експериментального напрямку.

Мета реалізується через головний методологічний принцип — комунікативність у навчанні.

Основні **завдання** полягають у формуванні у вихованців таких компетентностей:

- *пізнавальної*: оволодіти знаннями про специфічні форми і функції граматичних явищ польської мови для використання їх у різних ситуаціях усного та писемного мовлення; формувати цілісне уявлення про лексичну та граматичну систему польської мови; поглибити знання про культурні реалії, історію, традиції носіїв польської мови; розширити загальну мовну обізнаність і світогляд; сприяти усвідомленню важливості вивчення іноземних мов;
- *практичної*: удосконалювати мовленнєві навички в комунікативних цілях; залучати до активної проектної діяльності; сприяти пізнанню рідної мови в зіставленні з іноземною (польською);
- *творчої*: забезпечити набуття досвіду власної творчої діяльності; розвивати дослідницькі вміння; навчати творчо підходити до розв'язання освітніх завдань; розширювати кругозір і підвищувати загальну гуманітарну культуру вихованців;

- *соціальної*: формувати позитивне ставлення до вивчення іноземної мови; розвивати потребу вивчення польської мови як засобу спілкування, пізнання, самореалізації й соціалізації; виховувати повагу до історичних і культурних надбань польського народу; навчати толерантного ставлення до звичаїв і традицій польського народу.

Для досягнення кращого результату у вивченні польської мови поєднуються такі види мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, письмо, аудіювання.

Навчальна програма передбачає три роки навчання:

1-й рік — початковий рівень — 144 год на рік, 4 год на тиждень;

2-й рік — основний рівень — 144 год на рік, 4 год на тиждень;

3-й рік — основний рівень — 144 год на рік, 4 год на тиждень.

Навчання за початковим рівнем розраховано на вихованців віком 9—10 років. Важливим завданням є заохочення до вивчення польської мови як засобу міжкультурного спілкування. На цьому рівні здійснюється формування вміння спілкуватися в усній формі в межах програми. Для ефективного засвоєння навчального матеріалу пріоритетними є використання сучасних технічних засобів у поєднанні з традиційними методами навчання іноземної мови.

Навчання за основним рівнем розраховано на вихованців віком 11—15 років. На другому році навчання починається більш детальне вивчення польської мови, а також систематизація граматичного і лексичного матеріалу для кращого оволодіння навичками спілкування в усній і писемній формах. Розмовні теми охоплюють різноманітні галузі знань. Вихованці набувають уміння читати літературні твори, розуміти радіо- і телепередачі, сприймати тексти пісень на слух тощо.

Важливо, що програма ґрунтується на принципі порівняльного вивчення мови. Особлива увага приділяється питанням, у яких польська мова суттєво відрізняється від української. Зокрема, це стосується міжмовних омонімів або «фальшивих друзів перекладача», коли схоже на перший погляд слово має зовсім інше, а часом і протилежне значення.

Третій рік навчання орієнтований на закріплення граматичного матеріалу для формування мовної компетенції вихованців, глибшого усвідомлення особливостей використання лексичних засобів, що є більш характерними для польської мови, ніж для української. Передбачається формування у вихованців комунікативної компетенції — уміння будувати речення, текст логічно, послідовно і правильно.

У процесі навчання польської мови звертається особлива увага на спільні правила, що функціонують в українській і польській мовах. Порівняння польської з українською мовою допоможе зрозуміти мовну взаємозалежність, збагатить словниковий запас.

Програма відповідає основним лініям змісту навчання: мовній, мовленнєвій, соціокультурній, що розглядаються у взаємозв'язку. Реалізації завдань програми сприяє правильний вибір матеріалів — текстів, поезій, завдань, що містять відомості про традиції і звичаї, історичні події, свята, визначних діячів країни.

Теми для спілкування відображають такі поняття, як сім'я, дім, мова, дружба, природа, державність. Вони є актуальні та пов'язані з життєвим досвідом вихованців, реальними обставинами життя. Звертається увага на те, що вихованці мають успішно оволодіти як монологічним, так і діалогічним мовленням, різними його жанрами і стилями.

Зміст програми забезпечує реалізацію міжпредметних зв'язків для поглибленого розуміння мовних явищ, розширення світогляду вихованців, формування умінь застосовувати набуті знання; сприяє оволодінню загальнонавчальними (застосування набутих знань, правильна організація навчального часу, послідовність навчання, об'єктивне оцінювання власних досягнень і досягнень інших; уміння знаходити необхідну інформацію, робити висновки й узагальнення, усувати власні недоліки, удосконалювати навички у сфері говоріння, письма, читання) і стратегічними (можливість успішно виконати поставлені завдання) уміннями.

Усі змістові лінії вивчення мови (мовна, мовленнєва, соціокультурна) формують комунікативну компетентність, сприяють моральному, духовному, етичному, культурному становленню вихованців.

Основними формами та методами навчання є заняття, індивідуальна і самостійна робота, бесіди, граматичні ігри тощо. Для кращого засвоєння навчального матеріалу використовуються засоби візуалізації та дидактичне оснащення: аудіозаписи, відеофільми, малюнки, схеми та відеопрезентації.

Для оцінювання результатів освітньої діяльності вихованців передбачено такі форми контролю: виконання вправ, тестування, вікторини, розв'язування творчих завдань.

Початковий рівень, перший рік навчання **НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	1	2
2.	Основи знань польської мови. Алфавіт	8	12	20
3.	Культура поведінки і форми етикету	5	7	12

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
4.	Моя родина. Дерево родоводу	6	8	14
5.	Погода і природа. Календар. Пори року	8	14	22
6.	Мій дім	6	10	16
7.	У школі	6	10	16
8.	Покупки. Їжа. Смаки і кольори	6	12	18
9.	Пізнаємо Польщу. Державні символи України та Польщі	8	10	18
10.	Підсумок	2	4	6
Разом		56	88	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год)

Теоретична частина. План роботи гуртка.

Правила техніки безпеки.

Загальні відомості про польську мову, актуальність її вивчення в умовах сучасного розвитку України.

Практична частина. Ознайомлення зі специфічними формами мовного етикету. Привітання. Прощання.

2. Основи знань польської мови. Алфавіт (20 год)

Теоретична частина. Особливості польської мови.

Літери. Голосні і приголосні звуки. Носові голосні. Вимова звуків у словах, подібних у вимові до українських, їх графічне відтворення.

Вимова звуків, не схожих на українські, їх правильне написання.

Вимова звуків, що позначаються двома графічними відображеннями (chrząszcz, rzecz, chaber), їх правильне написання.

Вимова м'яких літер. Способи передачі м'якості в польській мові (niebo, zima, ktoś, śma, liść, lalka). Основні правила наголосу.

Практична частина. Робота з аудіо- / відеоматеріалами для розучування вимови специфічних звуків і літер польської мови.

3. Культура поведінки і форми етикету (12 год)

Теоретична частина. Культура спілкування, основні вимоги до мовлення, правила спілкування.

Загальні вислови мовного етикету під час зустрічі, знайомства, прощання. Мовленнєвий етикет під час звертання до адресата в порівнянні з українською (Przepraszam... Czy mógłby pan...).

Використання слів Pan, Pani, Państwo, Panie, Panowie та займенника Wy. Специфічні форми звертання (Proszę pana, pani...).

Застосування форми Pan (Pani) + ім'я у звертаннях до співрозмовника.

Застосування речень, що містять прохання, поради, рекомендації — конструкції «Proszę podać», «Proszę przeczytać».

Практична частина. Виконання вправ. Складання діалогів.

Пошук носіїв польської мови серед учнівської молоді Польщі в мережі Інтернет.

Налагодження постійного онлайн-зв'язку на заняттях.

4. Моя родина. Дерево родоводу (14 год)

Теоретична частина. Назви членів родини. Вирази і конструкції до теми «Моя родина».

Сполучення rziż, ch i h, ó i u, українські аналоги слів.

Дієслово mieć (мати) у побудові речень польською мовою.

Практична частина. Виконання вправ на складання простих речень для представлення членів своєї родини. Виконання лексичних вправ.

Проект «Moja godzina».

5. Погода і природа. Календар. Пори року (22 год)

Теоретична частина. Назви природних явищ, пір року і місяців.

Значення присудка для побудови речення.

Форми дієслова być (бути).

Практична частина. Вживання дієслова być (бути) у побудові безособових речень, висловлюваннях про погодні явища (Dzisiaj jest słoneczna pogoda), інших аналогічних випадках. Робота зі щоденником погоди.

Виконання граматичних, лексичних вправ і тестових завдань.

6. Мій дім (16 год)

Теоретична частина. Назви будинків, кімнат, меблів. Опис дому, кімнати.

Написання слів з eu, au.

Частини мови.

Іменник. Рід іменника. Відмінювання іменників середнього роду niebo, zdanie, muzeum.

Число іменника.

Практична частина. Виконання граматичних і лексичних вправ (використання відмінкових і числових форм іменника в польській мові).

Розроблення проекту «Moje mieszkanie».

7. У школі (16 год)

Теоретична частина. Повсякденне життя учня.

Школа. Шкільне приладдя.

Жіночий рід іменників.

Написання та вимова слів з ę, ą, ǫх уживання у знахідному й орудному відмінках.

Практична частина. Вправи на прослуховування, імітування вимови носових літер у різних позиціях у слові.

Виконання граматичних вправ.

Складання діалогів, монологів за темою.

8. Покупки. Їжа. Смаки і кольори (18 год)

Теоретична частина. Лексика, пов'язана з харчуванням. Фрукти і овочі.

Смаки і кольори.

Форми дієслів III дієвідміни із закінченням -am; -asz (uwielbiam – обожнюю), -em; -esz (jem – їм).

Практична частина. Виконання лексико-граматичних вправ. Робота над проектом «Кулінарна мапа Польщі».

9. Пізнаємо Польщу. Державні символи України та Польщі (18 год)

Теоретична частина. Державна символіка Польщі. Державні символи України.

Гімн Польщі.

Столиця Польщі – Варшава.

Культура польського народу.

Минулий час дієслів у польській мові (zginęła, wzięła).

Практична частина. Виконання граматичних вправ, розв'язання лексичних завдань.

Прослуховування, детальний аналіз, вивчення гімну Польщі.

Перегляд, обговорення матеріалів про надбання культури.

Створення лепбуку «Poznaj Polskę».

10. Підсумок (6 год)

Теоретична частина. Підбиття підсумків роботи за рік.

Практична частина. Виконання творчих завдань для підсумкового контролю. Презентація результатів роботи за проектами.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- значення вивчених лексичних одиниць (слів, словосполучень);
- ознаки вивчених фонетичних явищ (вимова м'яких звуків, двознаків, носових голосних, фіксований наголос);
- ознаки вивчених орфографічних явищ (правопис сполучень із rziż, ch i h, ó, u з посиланням на українські аналоги слів);
- ознаки вивчених граматичних явищ (дієслівних форм — кон'югацій — теперішнього часу);
- основні норми мовного етикету (репліки-кліше, специфічні форми звертання), прийняті в Польщі;
- особливості способу життя, побуту, культури країни, схожість і відмінності у традиціях України і Польщі.

Вихованці мають уміти:

говоріння:

- правильно вимовляти звуки польської мови;
- розпізнавати нескладні лексичні одиниці;
- використовувати вивчені граматичні структури;
- розповідати про себе, свою родину, друзів, свої інтереси і плани на майбутнє, повідомляти короткі відомості про місце проживання, Україну і Польщу;
- обмінюватися запитаннями, повідомленнями (у межах вивчених тем);
- розуміти основний зміст текстів, виділяти для себе значущу інформацію;
- робити короткі описи;

читання:

- орієнтуватися в тексті: прогнозувати його зміст за заголовком;
- читати тексти різних жанрів переважно з розумінням основного змісту (визначати тему, виділяти основну думку; виокремлювати головні факти, опускаючи другорядні; знаходити логічну послідовність основних фактів тексту);
- використовувати різні прийоми смислової переробки тексту (мовну здогадку, аналіз, вибіркового переклад);

письмо:

- розпитувати адресата про його життя і справи;
- повідомляти інформацію про себе;

- висловлювати подяку, прохання відповідно до прийнятого в Польщі мовного етикету.

У вихованців мають сформуватися компетентності:

- складання короткого повідомлення, опису, розповіді, характеристики;
- установлення міжособистісних і міжкультурних контактів;
- ознайомлення представників інших країн з культурою свого народу.

Основний рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Фонетична структура польської мови	6	12	18
Розділ 2. Граматика польської мови	8	14	22
Розділ 3. Моя родина та друзі	4	8	12
3.1. Риси характеру і зовнішність	2	4	6
3.2. Вираження симпатії та антипатії	2	4	6
Розділ 4. Пізнаємо Польщу	8	12	20
4.1. Географічне положення, історія Польщі	3	4	7
4.2. Свята та традиції Польщі	3	4	7
4.3. Польська кухня	2	4	6
Розділ 5. Числівники	6	8	14
Розділ 6. Календар	6	8	14
6.1. Прогноз погоди	3	4	7
6.2. День народження	3	4	7
Розділ 7. Покупки	6	10	16
7.1. Одяг і стиль	3	5	8
7.2. У магазині. Монети і банкноти Польщі	3	5	8

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Розділ 8. Відеоклуб	6	12	18
Підсумок	-	8	8
Разом	51	93	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год)

Теоретична частина. План роботи гуртка. Правила техніки безпеки. Мова як найважливіший засіб спілкування і пізнання довкілля. Польська мова – державна мова Польщі. Місце польської мови серед інших слов'янських мов в Україні.
Практична частина. Виконання творчих завдань.

РОЗДІЛ 1. Фонетична структура польської мови (18 год)

Теоретична частина. Фонетичні особливості польської мови. Система голосних і приголосних звуків сучасної польської мови в порівнянні з українською.

Принципи чергування голосних і приголосних у польській мові. Асиміляція приголосних.

Класифікація голосних і приголосних звуків, пов'язані з цим орфографічні правила.

Практична частина. Тренування розпізнавання на слух звуків польської мови в потоці мовлення.

Виконання умовно-комунікативних фонетичних вправ.

Читання, запам'ятовування скоромовок і віршів з фонетичними особливостями.

РОЗДІЛ 2. Граматика польської мови (22 год)

Теоретична частина. Спільні граматичні категорії польської та української мов (відмінки, парадигми відмінювання, роди, числа; часи, способи, стани і види дієслів тощо). Відмінні риси в межах таких категорій.

Роль дієслова-присудка в реченні.

Практична частина. Виконання граматичних вправ із заданих тем.

Виконання тестових завдань на використання дієслівних конструкцій та відмінкових форм іменника.

РОЗДІЛ 3. Моя родина та друзі (12 год)

3.1. Риси характеру і зовнішність (6 год)

Теоретична частина. Зовнішність, риси характеру, сфери діяльності. Дозвілля із сім'єю та друзями. Сімейні традиції і свята.

Практична частина. Детальний опис зовнішності, рис характеру та сфери діяльності членів родини.

Побудова діалогів / монологів із використанням вивчених слів.

Створення лепбуку «Moja mama (siostra, przyjaciółka, ja)».

3.2. Вираження симпатії та антипатії (6 год)

Теоретична частина. Прикметники. Відмінювання прикметників. Синоніми й антоніми.

Практична частина. Застосування синонімів і антонімів для опису зовнішності й характеру людини.

Проект «Moja strona w sieciach społecznościowych».

РОЗДІЛ 4. Пізнаємо Польщу (20 год)

4.1. Географічне положення, історія Польщі (7 год)

Теоретична частина. Назви країн світу і національностей.

Краків — місто-перлина польської культури.

Написання великої літери в географічних назвах.

Слова іншомовного походження зі специфічним написанням.

Практична частина. Робота з дитячою інтерактивною мапою Польщі.

Настільна гра «Quizo Polsce».

4.2. Свята та традиції Польщі (7 год)

Теоретична частина. Релігійні, державні, сімейні свята.

Улюблені свята.

Практична частина. Створення презентації «Святкування Різдва і Великодня в Польщі та Україні — спільні й відмінні традиції».

4.3. Польська кухня (6 год)

Теоретична частина. Страви, кулінарні рецепти.

Національні страви польської кухні, їх порівняння з традиційною українською кухнею.

Журе́к, бі́гос, голу́бці.

Прикметники. Ступені порівняння прикметників.

Практична частина. Створення коротких відеороликів «Покроковий рецепт моєї улюбленої страви польської кухні».

РОЗДІЛ 5. Числівники (14 год)

Теоретична частина. Кількісні і порядкові числівники.

Рік. Частини доби. Час. Офіційні / неофіційні форми називання часу, їх стилістична доцільність.

Дата. Біографія.

Практична частина. Виконання вправ, тестових завдань.

Складення письмової автобіографії з графічним відображенням головних дат свого життя.

РОЗДІЛ 6. Календар (14 год)

6.1. Прогноз погоди (7 год)

Теоретична частина. Погодні явища і кліматичні умови.

Прогноз погоди.

Прислівник.

Безособові речення.

Практична частина. Опис різноманітних погодних явищ і кліматичних умов. Ситуаційне складання прогнозу погоди на поточний день.

Створення, захист відеопрезентації «Mój ulubiony sezon» із використанням технічних засобів і широким лексичним наповненням.

6.2. День народження (7 год)

Теоретична частина. Вітальні листівки. Тексти вітальних листівок. Віршовані вітання, пісні.

Подарунки.

Майбутній час дієслів. Проста і складена форми дієслів майбутнього часу.

Практична частина. Виконання вправ, тестових завдань. Написання прозових і віршованих вітань.

Оформлення вітальних листівок.

РОЗДІЛ 7. Покупки (16 год)

7.1. Одяг і стиль (8 год)

Теоретична частина. Одяг і стиль. Слова, вирази до теми.

Активні і пасивні дієприкметники (początkująco, ubrany).

Практична частина. Складання діалогів із лексикою за темою «Одяг і стиль».

Пошук інформації у відеоблогах про моду «У тренді».

Обговорення нових течій в індустрії моди.

7.2. У магазині. Монети і банкноти Польщі (8 год)

Теоретична частина. У магазині.

Монети і банкноти Польщі.

Міжмовні омоніми (sklep).

Практична частина. Складання діалогів про покупки.

Гра «Монополія».

РОЗДІЛ 8. Відеоклуб (18 год)

Теоретична частина. Фільми, мультфільми, пізнавальні й освітні телепрограми для дітей та учнівської молоді.

Практична частина. Перегляд програм, телепрограм, фільмів польською мовою із субтитрами. Детальний аналіз лексичних особливостей фрагментів.

Підсумок (8 год)

Практична частина. Закріплення та повторення вивчених лексичних і граматичних тем.

Виконання творчих завдань. Створення, обговорення презентацій.

Підбиття підсумків роботи.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ**Вихованці мають знати:**

- значення лексичних одиниць, пов'язаних із тематикою другого року навчання і ситуаціями спілкування;
- значення вивчених граматичних явищ у розширеному обсязі (активні і пасивні дієприкметники, ступені порівняння прикметників, специфічне написання слів іншомовного походження);
- особливості структури різних типів речень;
- основні відомості про Польщу.

Вихованці мають уміти:

читання та аудіювання:

- ігнорувати незнайомі мовні явища, що заважають розумінню основної інформації;
- визначати, розуміти і розпізнавати лексико-граматичні конструкції відповідно до тем;
- сприймати основну ідею аудіо- / відеозапису;
- розуміти зміст віршів, пісень, декламувати вірші польською мовою;
- здогадуватися про значення незнайомих слів за контекстом;

- розповідати про повсякденне життя та плани на майбутнє;
- розуміти і виконувати рекомендації педагога, прохання вихованців;

письмо:

- розрізняти формати різних типів текстів;
- використовувати знання про особливості структури різних типів речень;
- записувати основні думки і факти за означеною проблемою з текстів;
- конспектувати та висловлювати власні думки в письмовій формі;

говоріння:

- висловлювати власну думку аргументовано;
- описувати почуття / емоції;
- використовувати лексичні кліше відповідно до ситуації;
- спонукати партнера до діалогу;
- використовувати сполучники, дієслова-зв'язки, вигуки тощо;
- починати, продовжувати, завершувати спілкування;
- розповідати про себе, членів своєї родини, описувати їх характер і зовнішність.

У вихованців мають сформуватися компетентності:

- утворювання та вживання всіх часових форм дієслова;
- використання синонімів, антонімів як стилістичних засобів для вираження стосунків, уникнення повторів;
- отримання відомостей з іншомовних джерел інформації (зокрема в інтернеті), необхідних в освітніх і самоосвітніх цілях;
- створювання власних відеоматеріалів, презентацій до вивчених тем із лексикології;
- сприймання змісту неадаптованих уривків із фільмів;
- використання набутих знань і вмінь в освітній діяльності та повсякденному житті.

Основний рівень, третій рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Фонетика польської мови	4	10	14
Розділ 2. Стилїстика та фразеологія польської мови	12	16	28
Розділ 3. Граматика польської мови	12	12	24
Розділ 4. Джерела інформації. Преса, радіо, телебачення, мережа Інтернет	8	16	24
Розділ 5. Пізнаємо Польщу	12	12	24
5.1. Історія та культура Польщі	6	6	12
5.2. Сучасні українсько-польські відносини	6	6	12
Розділ 6. Польська література	8	16	24
Підсумок	—	4	4
Разом	57	87	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год)

Теоретична частина. План роботи гуртка. Правила техніки безпеки.

Практична частина. Бесіда про перспективи володіння польською мовою. Засідання дискусійного клубу «Польща — європейська країна».

РОЗДІЛ 1. Фонетика польської мови (14 год)

Теоретична частина. Звуки польської мови ізольовано і в мовленнєвому потоці. Правила вимови, темпу, мелодики звучання, близьких до вимови й темпу носіїв мови.

Практична частина. Прослуховування, перегляд, відтворення фрагментів польських радіо- / телепередач.

РОЗДІЛ 2. Стилїстика та фразеологія польської мови (28 год)

Теоретична частина. Польські фразеологічні конструкції.

Прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, їх характерні ознаки.

Стилїстичні властивості фразеологізмів, їх експресивна функція.

Використання фразеологічних одиниць у засобах масової інформації.

Практична частина. Пошуки нових мовних засобів для покращення виразності висловлюваних думок у відкритому доступі мережі Інтернет. Обмін досвідом використання мережі Інтернет для підтримування дружніх стосунків із ровесниками.

РОЗДІЛ 3. Граматика польської мови (24 год)

Теоретична частина. Прислівникові конструкції. Прислівники *dopiero i tylko*. Творення прислівників. Ступені порівняння прислівників.

Прийменникові конструкції (*o, z, w, przed*).

Прийменники, вживані з орудним відмінком: *pod, nad, przed, za*.

Способи дієслів. Умовний спосіб. Наказовий спосіб.

Конструкції *musieć* + інфінітив, *powinien* + інфінітив, *niemieć* + інфінітив.

Конструкції з *powinien*.

Конструкція *przed* + орудний відмінок, *do* + родовий відмінок, *od* + родовий відмінок.

Частки *żeby, aby, gdyby, jeśliby, jeżeliby*.

Практична частина. Використання складних граматичних конструкцій для формулювання своїх думок за означеною темою. Презентування себе як мовця.

РОЗДІЛ 4. Джерела інформації (24 год)

Преса, радіо, телебачення, мережа Інтернет (24 год)

Теоретична частина. Джерела інформації. Сучасні засоби масової інформації.

Засоби масової інформації як засіб збагачення лексичного запасу вихованців, їх штучного занурення в польськомовне середовище.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (комп'ютерні навчальні завдання, уроки, тести; інтернет, аудіо- / відеоматеріали, електронні книги, навчально-ігрові програми).

Відеокліпи, фільми, інтерв'ю з відомими людьми, віртуальні подорожі, музейні уроки тощо.

Практична частина. Перегляд, обговорення відеокліпів, фільмів, інтерв'ю з відомими людьми. Віртуальні подорожі. Заняття в музеї.

Конкурс для вихованців «Сучасний репортер».

РОЗДІЛ 5. Пізнаємо Польщу (24 год)

5.1. Історія та культура Польщі (12 год)

Теоретична частина. Відомості про історію Польщі. Пам'ятні історичні дати. Польські історичні пам'ятки та культові споруди.

Практична частина. Перегляд, обговорення відеоматеріалів про історію країни, її визначні місця.

Настільна гра «Polska. Gra z historią».

5.2. Сучасні українсько-польські відносини (12 год)

Теоретична частина. Польща й Україна на міжнародній арені.

Практична частина. Засідання дискусійного клубу «Разом до Європи».

РОЗДІЛ 6. Польська література (24 год)

Теоретична частина. Народні і літературні твори польської літератури, що відображають специфіку польської культури.

Творчість польських письменників — лауреатів Нобелівської премії, їх внесок у світову літературу (Г. Сенкевич, В. Реймонт, Ч. Мілош, В. Шимборська).

Книги польських прозаїків і поетів для дітей (Ю. Тувім, А. Міцкевич, Ю. Словацький).

Практична частина. Читання неадаптованих уривків дитячої літератури, виконання творчих завдань. Обговорення літературних творів польських класиків.

Підсумок (4 год)

Практична частина. Підбиття підсумків. Закріплення та повторення вивчених лексичних і граматичних тем.

Виконання завдань для підсумкового контролю.

Засідання дискусійного клубу «Я і моє європейське майбутнє».

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні відомості про історію та культуру Польщі;
- основні норми мовного етикету, прийняті в Польщі для формального і неформального спілкування;
- зразки художньої, публіцистичної, науково-популярної літератури;
- особливості способу життя, побуту, культури Польщі (усесвітньо відомі визначні пам'ятки, видатних людей і їх внесок у світову культуру);
- спільне і відмінне у традиціях України та Польщі.

Вихованці мають уміти:*аудіювання:*

- сприймати на слух, розуміти основний зміст автентичних суспільно-політичних, публіцистичних (медійних) і прагматичних текстів, що належать до різних типів мовлення (повідомлення, розповідь, діалог);

читання:

- читати і розуміти тексти, уривки з неадаптованих художніх творів;

говоріння:

- робити самостійні усні монологічні повідомлення відповідно до вивчених тем;
- вести діалоги проблемного характеру відповідно до програмової тематики та комунікативної функції;
- обґрунтовувати власну точку зору;

письмо:

- виконувати письмовий переклад тексту з польської мови на українську і навпаки;
- вести запис основних думок і фактів (аудіотекстів і текстів для читання), тез усного виступу / письмової доповіді з проблеми, що досліджується;
- підтримувати контакти за допомогою електронної пошти (писати електронні листи особистого характеру) і форумів (аналізувати й обговорювати висловлювання інших).

У вихованців мають бути сформовані компетентності:

- розпізнавання та вживання в мовленні складних лексичних і граматичних конструкцій;
- висловлювання своєї думки з проблемних дискусійних питань;
- спілкування відповідно до цілей і ситуацій;
- упізнавання фразеологічних зворотів, пояснювання їх значення за допомогою контексту;
- користування специфічними фразеологічними зворотами для надання власному мовленню особливого емоційного забарвлення;
- володіння основними способами й засобами отримання, зберігання та переробки інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-111 зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#> (дата звернення: 18.05.2020).
2. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин : Закон України від 15.05.2003 р. № 802-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#> (дата звернення: 12.03.2020).
3. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. В. Биковської. Київ : ІВЦ АЛКОН, 2018. 96 с.
4. ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego. Ewa Lipińska, Anna Seretny. URL: <https://polski.pro/abc-metodyki-nauczania-jezyka-polskiego-jako-obcego-ewa-lipinska-anna-seretny/> (дата звернення: 11.02.2020).
5. Grzegorz Malczewski: Polska Szkoła. Część I. Podręcznik do nauki języka polskiego z uproszczoną gramatyką dla Słowian, Lwów, Wrocław, 2009.
6. Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny. Wyd. 1, Kraków: Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1992.
7. Katarzyna Karolak, Małgorzata Malinowska, Anna Rabczuk, Dorota Zackiewicz: Raz, dwa, trzy i po polsku mówisz ty. Podręcznik do nauki języka polskiego dla dzieci na Ukrainie. Tom I, Lwów, 2015. 256 s.
8. Liliana Madelska: Podręcznik do nauki języka polskiego dla cudzoziemców, Kraków, 2012. 456 s.

Н. В. Янцева

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ШКОЛА ЮНОГО НАУКОВЦЯ (АНГЛІЙСЬКА МОВА)»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасні динамічні інтеграційні процеси ставлять нові вимоги до освіти. Її реформування має на меті забезпечити потреби дітей та учнівської молоді у творчій самореалізації, інтелектуальному й духовному розвитку, професійному самовизначенні відповідно до їх інтересів і здібностей.

Актуальність навчальної програми пов'язана з активним процесом оновлення змісту освітньої діяльності; переорієнтацією позашкільної освіти на комунікативно діяльнісне, особистісно орієнтоване та культурологічне спрямування; формування в учнів комунікативних компетентностей на засадах лінгвістичного, мовленнєвого та соціокультурного досвіду.

Навчальна програма розроблена з урахуванням вимог чинного законодавства в галузі освіти та реалізується в роботі гуртків, секцій, творчих об'єднань дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти.

Програма розрахована на роботу з учнями 9–11 класів, здібними до наукового пошуку.

Метою програми є формування в учнів дослідницьких компетентностей у процесі вивчення англійської мови і науково-дослідницької діяльності в галузі мовознавства.

Основні **завдання** полягають у формуванні в учнів таких компетентностей:

- *пізнавальної*: поглибити та систематизувати знання з англійської мови як знакової системи, її розвитку, функціонування; засвоїти загальні знання з лінгвістики як науки; оволодіти культурологічними знаннями, мовленнєвим етикетом; розширити знання з основ науково-дослідницької діяльності, методики досліджень у галузі мовознавства;
- *практичної*: формувати словниковий запас, граматичний стрій мовлення; розвивати вміння і навички мовленнєвої діяльності; поглибити країнознавчі знання; оволодіти навичками науково-дослідницької діяльності; застосувати набуті знання в інтелектуальній діяльності; формувати науковий світогляд, аналітичне та критичне мислення;

- *творчої*: підвищувати інтерес до пізнавально-пошукової діяльності; активізувати потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні; реалізовувати потенційні творчі можливості; розвивати мовленнєві здібності, ораторську майстерність, логічне мислення, творчі здібності, уяву, фантазію, творчий підхід до розв'язання навчальних завдань;
- *соціальної*: виховувати громадянську позицію, національні і загальнолюдські культурні та духовні цінності; прищеплювати повагу до праці загалом і роботи над словом зокрема; формувати наукову та дослідницьку ініціативність; розвивати відповідальність, самостійність, упевненість у власних силах; навчати працювати в групі, виконувати різні соціальні ролі в колективі; виховувати свідоме ставлення до майбутньої професійної діяльності; сприяти соціалізації, професійному самовизначенню та самореалізації.

Програма передбачає навчання за основним рівнем протягом одного року. На опрацювання навчального матеріалу відводиться 216 годин, 6 годин на тиждень.

Програмою передбачено вивчення теоретичного матеріалу та виконання практичних завдань. Спрямованість програми на вивчення англійської мови, формування мовної, лінгвістичної, культурологічної та комунікативної компетенції зумовила структуру програми.

Навчально-тематичний план програми містить лінгвістичний, комунікативний, культурологічний і дослідницький структурні блоки.

Метою лінгвістичного блоку є поглиблення й узагальнення знань вихованців із розділів «Лексичне та граматичне значення англійського слова», «Частини мови», «Синтаксис англійської мови», «Словниковий склад англійської мови», «Будова англійського слова», «Стилістика англійської мови».

Тематика комунікативного блоку «Основи мовленнєвої комунікації» сприяє вдосконаленню навичок мовленнєвої комунікації, ведення дискусії, виступу перед аудиторією. Вивчення матеріалу спрямовано на розвиток у вихованців самостійного мислення, застосування нестандартних підходів до розв'язання освітніх завдань.

Теми занять культурологічного блоку «Мова та культура» розширюють кругозір і знання учнів про культуру, мистецтво, звичаї, традиції жителів Великої Британії.

Зміст дослідницького блоку «Основи науково-дослідницької діяльності» спрямований на оволодіння вміннями і навичками науково-дослідницької діяльності як ефективного методу поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю та сучасними науковими технологіями.

Залежно від мети й завдань послідовно застосовують групові й індивідуальні форми роботи. Основними формами організації занять є лекції,

практичні заняття, тренінги, ділові та рольові ігри, семінари, консультації, захист проєктів тощо. Передбачається використання інтерактивних, евристичних, пошукових, пояснювально-ілюстративних, дослідницьких методів, а також методів активізації пізнавальної діяльності.

Для оцінювання результатів освітньої діяльності вихованців передбачено такі форми контролю: поточний (співбесіда, обговорення, тестування, вікторина, розв'язування творчих завдань, оформлення рефератів і постерів), проміжний (виконання завдань проміжних етапів науково-дослідницької роботи: написання рефератів, анотацій, рецензій на статті, дослідницькі роботи вихованців минулих років, книги тощо), підсумковий (результати науково-дослідницької роботи, участі в науково-практичних конференціях, конкурсах, турнірах).

Індивідуальна робота передбачає консультації з науково-дослідницької роботи, роботу в архівах і бібліотеках, інтерв'ювання, анкетування, підготовку до різноманітних конкурсів.

На заняттях гуртка застосовуються друковані, технічні засоби навчання, освітні платформи для дистанційного навчання.

Програма гуртка може використовуватися під час проведення занять у групах індивідуального навчання, організованих відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах.

Основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Лексичне та граматичне значення слова. Частина мови	12	24	36
1.1. Іменник	2	3	5
1.2. Дієслово	2	4	6
1.3. Прикметник	1	3	4
1.4. Займенник	1	3	4
1.5. Прислівник	1	3	4
1.6. Числівник	1	2	3

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
1.7. Прийменник	1	2	3
1.8. Артикль	2	2	4
1.9. Сполучник	1	2	3
Розділ 2. Синтаксис англійської мови	4	8	12
2.1. Просте речення. Види простих речень	1	2	3
2.2. Члени речення	1	2	3
2.3. Вставні слова та конструкції	1	2	3
2.4. Порядок слів	1	2	3
Розділ 3. Словниковий склад англійської мови	6	15	21
3.1. Загальноживана лексика	1	3	4
3.2. Терміни, професійна лексика. Наукова термінологія	1	3	4
3.3. Історичні зміни у словниковому складі мови	1	3	4
3.4. Основні джерела збагачення мови	1	3	4
3.5. Фразеологізми	2	3	5
Розділ 4. Будова слова	4	8	12
4.1. Способи словотворення	2	4	6
4.2. Основні правила побудови різних частин мови	2	4	6
Розділ 5. Стилїстика англійської мови	4	8	12
5.1. Стилї і жанри мовлення	1	1	2
5.2. Особливості наукового стилю	1	3	4
5.3. Текст. Типи текстів за стиллями та жанрами	2	4	6
Розділ 6. Основи мовленнєвої комунікації	6	12	18
6.1. Види та функції комунікації	2	4	6

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
6.2. Специфіка ведення діалогу	2	4	6
6.3. Виступ перед аудиторією. Оратор і вимоги до нього	2	4	6
Розділ 7. Мова та культура	4	8	12
Розділ 8. Основи науково-дослідницької діяльності	24	48	72
Розділ 9. Екскурсії, конкурси, тематичні заходи	4	11	15
Підсумок	1	2	3
Разом	70	146	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. План роботи. Мета, завдання роботи секції.

Інструктаж із безпеки життєдіяльності. Правила поведінки в закладі, кабінеті.

Організаційні питання.

Практична частина. Написання тесту для перевірки рівня підготовки учнів.

Анкетування вихованців.

РОЗДІЛ 1. Лексичне та граматичне значення слова.

Частини мови (36 год)

1.1. Іменник (5 год)

Теоретична частина. Іменник (the Noun), його лексичне і граматичне значення.

Морфологічні характеристики іменника.

Число: однина, множина, винятки (*the singular, the plural*).

Відмінки: загальний, присвійний (*the common case, the genitive case*); злічувані, незлічувані (*countable nouns, uncountable nouns*); загальні, власні (*proper nouns, common nouns*).

Практична частина. Робота з довідниками, підручниками, посібниками, таблицями-схемами, картками.

Виконання вправ (оцінювання мовного матеріалу: визначення мовних помилок, відхилень від норми, їх корегування), пошукових і тестових завдань.

1.2. Дієслово (6 год)

Теоретична частина. Дієслово (the Verb), лексичне та граматичне значення, морфологічні характеристики.

Стверджувальна, питальна та заперечна видо-часові форми дієслова в *Present/Past/Future Simple; Present/Past/Future Progressive; Present/ Past/Future Perfect Simple; Present/Past/Future Perfect Progressive; Future-in-the-Past; структури to be going to + Infinitive, used to or would + Infinitive; способи дієслова (the Moods): дійсний (the Indicative Mood), наказовий (the Imperative Mood), умовний (the Subjunctive Mood).*

Практична частина. Робота з довідниками, підручниками, посібниками, таблицями-схемами, картками.

Виконання граматичних вправ.

Підбір ілюстративного мовного матеріалу (прикладів) за граматичними темами з автентичних художніх і публіцистичних текстів.

1.3. Прикметник (4 год)

Теоретична частина. Прикметник (the Adjective), лексичне та граматичне значення, морфологічні характеристики.

Види прикметників: якісні (*qualitative adjectives*), кількісні (*relative adjectives*), субстантивовані (*substantivized adjectives*).

Ступені порівняння (*degrees of comparison*).

Порядок прикметників у фразі (*adjective order*).

Практична частина. Підбір ілюстративного мовного матеріалу (прикладів) за граматичними темами з автентичних художніх і публіцистичних текстів.

Виконання рецептивно-продуктивних граматичних вправ, вправ на оцінювання мовного матеріалу (визначення мовних помилок, відхилень від норми та корегування), тестових завдань.

1.4. Займенник (4 год)

Теоретична частина. Займенник (the Pronoun), морфологічні характеристики.

Види займенників: особові (*personal pronouns*): *I, he, she, it, we, you, they*; присвійні (*possessive pronouns / adjectives*): *my, his, her, its, our, mine, hers, ours, yours, etc.*; зворотні (*reflexive pronouns*): *myself, himself, herself, ourselves, etc.*; неозначені (*indefinite pronouns*): *some, any, somebody, something, etc.*; вказівні (*demonstrative pronouns*): *this (these), that (those), such, (the) same*; відносні (*relative pronouns*): *who, whose, which, that, as*; універсальні (*defining pronouns*):

each, all, either, both, every, everybody, etc.; заперечні (*negative pronouns*): *no, none, neither, nobody, no one, nothing*; питальні (*interrogative pronouns*): *who, whose, what, which*.

Практична частина. Робота з довідниками, посібниками, таблицями-схемами, картками.

Виконання тренувальних, пошукових і тестових завдань.

1.5. Прислівник (4 год)

Теоретична частина. Займенник (the Adverb), морфологічні характеристики.

Види прислівників: частотні (*adverbs of frequency*): *often, seldom, ever, sometimes, etc.*; часу (*adverbs of time*): *today, tomorrow, soon, etc.*; ступеня (*adverbs of degree, measure*): *very, enough, half, too, hardly*; способу (*adverbs of manner*): *kindly, quickly, hard, etc.*; місця та напрямку (*adverbs of place and direction*): *inside, here, backwards, upstairs, etc.*; причини та наслідку (*adverbs of cause and consequence*): *therefore, consequently, accordingly, etc.*; ступені порівняння (*degrees of comparison*).

Практична частина. Робота з довідниками, підручниками, таблицями-схемами, картками.

Виконання вправ, тестів, творчих завдань.

1.6. Числівник (3 год)

Теоретична частина. Морфологічні характеристики.

Види числівників (the Numerals): кількісні (*cardinals*) від 1 до 1 000 000; порядкові (*ordinals*) від 1 до 100.

Практична частина. Робота з довідниками, підручниками, посібниками. Виконання вправ на підстановку відсутніх елементів у реченні, тестових завдань.

1.7. Прийменник (3 год)

Теоретична частина. Прийменник (the Preposition), морфологічні характеристики.

Види прийменників: місця та напрямку (*prepositions of place and direction*): *on, in, under, to, below, between, up, down, over, across, etc.*; часу (*prepositions of time*): *before, after, at, etc.*

Практична частина. Робота з довідниками, посібниками, картками. Виконання вправ для визначення виду прийменника, його місця в реченні.

1.8. Артикль (4 год)

Теоретична частина. Правила вживання артиклів.

Види артиклів (the Articles): означений (*the definite article*) і неозначений (*the indefinite article*). Відсутність артикля.

Практична частина. Робота з довідниками, підручниками, посібниками, таблицями-схемами, картками.

Підбір ілюстративного мовного матеріалу (прикладів) з автентичних художніх і публіцистичних текстів. Виконання граматичних і лексичних вправ.

1.9. Сполучник (3 год)

Теоретична частина. Сполучники. Види сполучників (the Conjunctions).

Сурядні сполучники (*Coordinating Conjunctions*): з'єднувальні (*Copulative Conjunctions*): *and, as well as, nor, neither... nor, not (only) ... but (also), both*; розділові (*Disjunctive Conjunctions*): *or, either... or*; протиставні (*Adversative Conjunctions*): *and, but, still, nevertheless, yet, however, anyhow*; причинно-наслідкові (*Causative consecutive Conjunctions*): *hence, so, thus, therefore, for*.

Підрядні сполучники (*Subordinating Conjunctions*): з'ясувальні (*Objective, subjective, predicative Conjunctions*): *that, if*; тимчасові (*Conjunctions of time*): *as soon as, as long as, as, till, until, before, after, when, since, while*; причинні (*Conjunctions of reason / cause*): *as, because, because of, since, so ... that, considering*; цільові (*Conjunctions of purpose*): *that, in order to, so that*; умовні (*Conjunctions of condition*): *if, unless, provided (that), supposing (that), once*; допустові (*Concessive Conjunctions*): *although, though*; образу дії та порівняння (*Conjunctions of manner and comparison*): *as, as if, as though, than, ... as ... as*; наслідкові (*Resultative Conjunctions*): *that, so that*.

Практична частина. Виконання вправ на перебудову речень, текстів.

РОЗДІЛ 2. Синтаксис англійської мови (12 год)

2.1. Просте речення. Види простих речень (3 год)

Теоретична частина. Види простих речень (*the Simple Sentences*): розповідне (*the declarative sentence*); спонукальне (*the imperative sentence*): *commands, requests, invitations, etc.*; вигукове (*the exclamatory sentence*): *What a/an...! How...!*; запитання (*the interrogative sentence*), види запитань (*general questions, special questions, alternative questions, disjunctive questions*).

Практична частина. Робота з довідниками, посібниками, таблицями-схемами.

Складання опорних таблиць. Виконання вправ на побудову різних видів запитань.

Підбір ілюстративного мовного матеріалу (прикладів) з автентичних художніх і публіцистичних текстів.

2.2. Члени речення (3 год)

Теоретична частина. Члени речення: підмет (*the Subject*), присудок (*the Predicate*), означення (*the Attribute*), додаток (*the Object*), обставина (*the Adverbial Modifier*); однорідні члени речення.

Практична частина. Робота з довідниками, підручниками. Складання речень. Синтаксичний розбір речень. Підбір ілюстративного мовного матеріалу (прикладів) з автентичних художніх і публіцистичних текстів.

2.3. Вставні слова та конструкції (3 год)

Теоретична частина. Вставні слова та конструкції: вигуки (*Interjections*), звертання (*Direct address*), вставні слова / парантези (*Parenthesis*).

Практична частина. Робота за ілюстративним мовним матеріалом (прикладами) з автентичних художніх і публіцистичних текстів.

2.4. Порядок слів (3 год)

Теоретична частина. Прямий порядок слів (*Direct Word Order*). Інверсія (*Inversion*).

Практична частина. Виконання вправ на перебудову речень із використанням інверсії.

РОЗДІЛ 3. Словниковий склад англійської мови (21 год)

3.1. Загальноживана лексика (4 год)

Теоретична частина. Основні відомості з лексикології. Лексичне значення слова.

Однозначні і багатозначні слова. Пряме і переносне значення слова.

Загальноживана лексика.

Походження слів.

Синоніми, антоніми, омоніми.

Практична частина. Робота зі словниками різних видів (тлумачним, перекладним, словниками синонімів та антонімів), схемами, таблицями.

Складання синонімічних лексичних рядів, виконання завдань на використання мови (*Use of English Tasks*).

Виконання пошукових творчих завдань, вправ на запобігання лексичним помилкам і розширення активного словника.

3.2. Терміни, професійна лексика. Наукова термінологія (4 год)

Теоретична частина. Термінологія, терміни, діалектизми, професійна лексика.

Наукова термінологія.

Практична частина. Робота з довідниками. Виконання завдань до текстів із термінами, науковою лексикою.

Виконання тестових завдань. Складання словника юного науковця.

3.3. Історичні зміни в словниковому складі мови (4 год)

Теоретична частина. Історичні зміни в словниковому складі англійської мови.

Архаїзми, історизми, неологізми.

Лінгвістичні задачі.

Практична частина. Складання неологічних словників.

Розв'язування лінгвістичних задач.

Семінар «Історія розвитку англійської мови: сучасні тенденції».

Виконання групових проєктів з неології.

3.4. Основні джерела збагачення мови (4 год)

Теоретична частина. Джерела збагачення англійської мови.

Деривація. Словоскладання. Семантизація. Конверсія. Запозичення. Аббревіація.

Практична частина. Робота з довідниками, схемами, таблицями.

Семінар «Сучасна англійська мова: шляхи збагачення».

Виконання групових проєктів. Складання концепт-карт.

3.5. Фразеологізми (5 год)

Теоретична частина. Фразеологізми, їх лексичне значення, стилістична приналежність, роль.

Підходи вітчизняних і зарубіжних мовознавців щодо класифікації фразеологізмів.

Практична частина. Робота зі словниками різних видів (фразеологічним, тлумачним, перекладним), схемами, таблицями.

Складання неологічних, фразеологічних словників.

Розв'язання лінгвістичних задач.

Виконання проєктів із фразеології, лінгвістичних досліджень компаративного характеру.

Складання концепт-карт.

РОЗДІЛ 4. Будова слова (12 год)

4.1. Способи словотворення (6 год)

Теоретична частина. Будова слова. Прості і складнобудовані слова. Способи творення слів: афіксація, конверсія, осново- і словоскладання, скорочення.

Складноскорочені слова.

Практична частина. Робота зі словниками різних видів (морфемним, словотвірним, орфографічним тощо), схемами, таблицями, аутентичними текстами.

Укладання таблиць, словника-довідника.

Семинар «Телескопія як продуктивний спосіб творення нової лексики сучасної англійської мови».

4.2. Основні правила побудови різних частин мови (6 год)

Теоретична частина. Основні правила побудови іменника, прикметника, дієслова, прислівника в англійській мові.

Продуктивні афікси та способи творення частин мови.

Практична частина. Робота зі словниками, аутентичними текстами.

Тренувальні лексичні вправи на утворення різних частин мови, визначення значення похідного слова за словотворчими афіксами.

Виконання тестових, пошукових завдань.

Складання словотворчих ланцюгів, «дериваційних дерев» із застосуванням інтелект-мап (mind mapping).

Вікторина «Відгадай значення слова».

РОЗДІЛ 5. Стилїстика англійської мови (12 год)

5.1. Стилї і жанри мовлення (2 год)

Теоретична частина. Стилї і жанри мовлення. Стилїстичні можливості. Мовні засоби різних стилів.

Практична частина. Виконання вправ і завдань на вдосконалення вмінь щодо вибору стилю мовлення.

Робота з текстами для визначення стилів і жанрів мовлення.

5.2. Особливості наукового стилю (4 год)

Теоретична частина. Особливості наукового стилю. Жанри наукового стилю (конспект, реферат, тези, відгук, рецензія).

Опрацювання мовних кліше наукового стилю, що є загальноживаними під час захисту дослідницької роботи: *The main / principal / fundamental characteristics of...; It is well known / generally accepted / common knowledge that...; In recent years there has been considerable / growing interest in...; The last two years have witnessed / seen a huge growth in...; A basic / common / fundamental / crucial / major issue of...; The central / core problem of...; This paper outlines / proposes / describes / presents a new approach to...; This paper is an overview of / a review of / a report on / a preliminary attempt to...; The aim of our work / research / study / analysis is to further / extend / widen / broaden current knowledge of...; The aim predetermined the necessity to solve the following tasks...; This paper calls into question / takes a new look at / re-examines / sheds new light on...; This paper is divided into two sections; The first section / Section 1 gives a brief overview of...; The second section examines / analyses...; There is a considerable / vast amount of literature on...; The material is made up of / is composed of / is based on...; It is interesting / critical / crucial / important /*

fundamental to note that...; Our study provides additional support for / further evidence for / considerable insight into...; Our work has led us to conclude / the conclusion that...

Практична частина. Відбір мовних засобів для написання конспекту, реферату, тез, відгуку, рецензії. Виконання вправ на відбір мовних засобів, дотримання стилю під час написання конспекту, реферату, тез, відгуку, рецензії.

Написання конспекту, реферату, тез, відгуку, рецензії (на вибір).

Використання освітньої інтернет-платформи «Bitesize» (<http://www.bbc.co.uk/schools/ks2bitesize/english/writing/>) для інтерактивного навчання писемного мовлення.

5.3. Текст. Типи текстів за стилями та жанрами (6 год)

Теоретична частина. Текст. Наукові тексти (тексти підручників, наукові статті, монографії, доповіді, реферати).

Офіційно-ділові тексти (заява, характеристика, пояснювальна записка, анкета, автобіографія, рекомендація тощо).

Інформаційно-публіцистичні (передова, стаття, інформаційний огляд, коментар, нарис, фейлетон).

Художні тексти.

Практична частина. Відбір мовних засобів для складання наукових, офіційно-ділових, інформаційно-публіцистичних текстів.

Складення автобіографій, анкет. Використання освітньої інтернет-платформи для інтерактивного навчання писемного мовлення «Bitesize» (<http://www.bbc.co.uk/schools/ks2bitesize/english/writing/>).

РОЗДІЛ 6. Основи мовленнєвої комунікації (18 год)

6.1. Види та функції комунікації (6 год)

Теоретична частина. Мовленнєва комунікація, її характеристики.

Функції комунікації.

Вербальна і невербальна комунікація. Місце і функції вербальної і невербальної комунікації в міжособистісному спілкуванні.

Постулати успішної комунікації (за Г. П. Грайсом).

Закони спілкування (за Й. А. Стерніним).

Основні правила мовлення. Аспекти мовленнєвої ситуації.

Етикет і мовлення. Культура поведінки, культура спілкування та мовленнєвий етикет.

Практична частина. Укладання «Групової угоди» щодо правил спілкування на заняттях гуртка.

Групові тренінги, ситуативні та рольові ігри.

6.2. Специфіка ведення діалогу (6 год)

Теоретична частина. Діалог. Види діалогів: діалог-розпитування; діалог-домовленість; діалог — обмін враженнями / думками; діалог-обговорення / діалог-дискусія.

Мистецтво ставити запитання. Мистецтво відповідати на запитання.

Практична частина. Груповий тренінг, ситуативна та рольова ігри, дебатовий мінітурнір.

Рольова гра «Захист науково-дослідницької роботи».

6.3. Виступ перед аудиторією. Оратор і вимоги до нього (6 год)

Теоретична частина. Культура мовлення під час публічного виступу.

Оратор і вимоги до нього.

Завоювання уваги аудиторії.

Практична частина. Метафорична вправа «Портрет успішного оратора».

Попередній захист науково-дослідницької роботи. Аналітична робота: виявлення недоліків у виступі, коментування, поради.

Оприлюднення доповіді та презентації за результатами науково-дослідницької роботи.

РОЗДІЛ 7. Мова та культура (12 год)

Теоретична частина. Культурологія як наука. Культура як об'єкт культурології.

Зв'язок між мовою та історією нації.

Національно-культурна специфіка англійської мови.

Культура міжнаціонального спілкування.

Твори мистецтва та літератури про історію, звичаї, традиції, мистецькі скарби, духовну культуру, морально-етичні цінності жителів Великої Британії.

Практична частина. Розвиток мовленнєвої компетенції [використання інтернет-порталів «Into the Book» (<http://reading.ecb.org/>), «English Texts» (<http://englishtexts.ru/>), «BBC News» (<http://www.bbc.co.uk/news/>)].

Перегляд автентичних відеоматеріалів на сайті «ESLvideo» (<http://www.eslvideo.com>), виконання завдань за переглянутим.

Читання, обговорення автентичних текстів.

Перегляд документальних, художніх фільмів, вистав, тематичних виставок.

Зустрічі з носіями мови, викладачами-лінгвістами закладів вищої освіти.

РОЗДІЛ 8. Основи науково-дослідницької діяльності (72 год)

Теоретична частина. Поняття про науку. Наукова діяльність. Дослідницька діяльність.

Наукове дослідження як форма існування і розвитку науки.

Особливості науково-дослідницької діяльності учнів.

Типи робіт (реферативні, описові, пошукові тощо) з мовознавства: літературознавчі, лінгвістичні, перекладознавчі.

Основні вимоги до тематики досліджень із мовознавства. Вимоги до дослідницької роботи в секції англійської мови.

Методи дослідження в галузі мовознавства.

Алгоритм науково-дослідницької діяльності. Постановка проблеми. Вибір теми дослідження. Обґрунтування актуальності наукового дослідження. Мета й завдання дослідження. Об'єкт і предмет дослідження. Вибір методів. Написання плану дослідження. Вивчення літературних джерел. Проведення дослідження. Аналіз, оброблення, систематизація матеріалу. Інтерпретація результатів. Формулювання висновків та узагальнень. Написання й оформлення дослідницької роботи.

Правила цитування та оформлення посилань у тексті. Оформлення бібліографії в наукових статтях і виданнях.

Поняття інформації. Види інформаційних ресурсів і правила роботи з ними. Бібліографія. Каталоги, їх види. Використання освітніх та пошукових інтернет-ресурсів.

Прийоми зберігання інформації (тези, анотація, цитування, конспект, план). Систематизація знань (класифікації, таблиці, графи, схеми тощо).

Форми представлення результатів роботи над дослідженням.

Вимоги до захисту.

Оцінювання результатів дослідницької діяльності учнів.

Практична частина. Ознайомлення зі списком запропонованих тем науково-дослідницьких робіт.

Ознайомлення із загальною структурою дослідницьких робіт учнів минулих років.

Проведення тренінгу «Як знайти ідею».

Складання індивідуальних планів роботи. Визначення теми, мети, завдань, об'єкта, предмета та методів наукового дослідження. Розробка плану-проспекту, структури наукового дослідження.

Робота в бібліотеці.

Робота з каталогами, довідниками, словниками, літературними джерелами та інформацією в мережі Інтернет.

Складання конспектів, планів, анотації, тематичних виписок, тез, бібліографії. Укладання термінологічного словника.

Виконання практичної частини роботи за обраними методиками. Розробка класифікацій, таблиць, схем до науково-дослідницької роботи. Написання дослідницької роботи. Редагування чернетки, оформлення дослідницької роботи.

Розробка списку використаних джерел.

Підготовка мультимедійної презентації за допомогою різноманітних комп'ютерних програм. Складання плану захисту роботи.

Захист дослідницьких робіт. Виступ на шкільних, міських науково-практичних конференціях. Оцінювання результатів дослідницької діяльності учнів.

Індивідуальні та групові консультації з науковим керівником.

РОЗДІЛ 9. Екскурсії, конкурси, тематичні заходи (15 год)

Теоретична частина. Музеї, бібліотеки, наукові установи, заклади вищої освіти, їх діяльність.

Заходи для учнівської молоді.

Практична частина. Відвідування музеїв, бібліотек, наукових установ, закладів вищої освіти.

Участь у конференціях, конкурсах, дебатних турнірах, виставках.

Збір інформації до конкурсу, заходу. Підготовка та проведення тематичних вікторин, семінарів, свят тощо.

Підготовка та презентація звітів щодо участі в тематичних заходах.

Підсумок (3 год)

Теоретична частина. Підсумки роботи за рік. Поради й рекомендації щодо подальшої роботи за індивідуальними дослідницькими проектами.

Практична частина. Складання портфоліо учнів-слухачів за результатами навчання. Зворотній зв'язок — групова гра «Коло вражень».

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Учні мають знати:

- правила безпеки життєдіяльності та поведінки під час занять гуртка, у кабінеті та закладі;
- основні відомості з морфології та граматики англійської мови;
- систему граматичних часів, правила їх узгодження;
- форми, види, стани та способи англійських дієслів;
- види речень; члени речення, способи їх вираження;
- способи словотворення в англійській мові;
- стилі і жанри мовлення, їх особливості;
- правила спілкування, публічного виступу;
- відомості про специфіку національної культури, звичаї, традиції, свята Великої Британії;
- вимоги до дослідницької роботи учня;
- алгоритм науково-дослідницької діяльності;

- форми наочного представлення матеріалів для захисту науково-дослідницької роботи, етапи захисту роботи.

Учні мають уміти:

- дотримуватися правил безпеки життєдіяльності та поведінки в кабінеті та закладі позашкільної освіти під час занять гуртка;
- оперувати в усному та писемному мовленні основними поняттями з морфології, лексикології, синтаксису, словотвору, фразеології;
- знаходити в тексті й характеризувати за граматичними ознаками вивчені частини мови;
- розрізняти, будувати та вживати вищо-часові форми дієслова;
- застосовувати пунктуаційні правила, пояснювати розділові знаки в реченнях;
- визначати стилі, жанри мовлення;
- формулювати власну думку у всіх стилях і жанрах мовлення;
- осмислювати, запам'ятовувати почуте і прочитане, робити короткі записи в процесі слухання і читання, робити висновки, висловлювати власну думку щодо сприйнятого;
- виступати перед аудиторією, правильно звертатися, вибирати інтонацію, темп і гучність виступу;
- використовувати культурологічні знання у власному мовленні;
- формулювати мету і завдання дослідження, аргументувати вибір;
- досягати мети, розв'язувати завдання, визначені в науково-дослідницькій роботі;
- оформлювати, презентувати результати дослідження відповідно до вимог.

В учнів мають сформуватися компетентності:

- оперування в усному і писемному мовленні основними поняттями з морфології, лексикології, синтаксису, словотвору, фразеології;
- користування різними видами словників;
- застосування різних стилів, жанрів мовлення для формулювання власних ідей;
- використання культурологічних знань для аналізу особливостей бачення світу, культурних традицій, звичаїв;
- організування власної науково-дослідницької діяльності;
- висвітлення результатів науково-дослідницької діяльності.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

Обладнання, прилади, наочність	Кількість, шт.
Персональний комп'ютер	У разі потреби
Принтер	1
Мультимедійний проєктор	1
Мультимедійна дошка	1
Екран для демонстрацій	У разі потреби
Сканер	1
Копіювальний апарат	1
USB флешнакопичувач	У разі потреби
Відеокамера	
Ватман А-1	30 аркушів
Папір друкарський	
Ручки кулькові	
Олівці креслярські	У разі потреби
Фломастери	
Ножиці	

ЛІТЕРАТУРА

1. Анікіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. Київ, 2005.
2. Антофійчук В. І. Культурологія : термінолог. слов. 2-ге вид. Чернівці : Книги-XXI, 2007. 160 с.
3. Голобородько В. В. Наукова робота учнів. Програма організації науково-дослідницької діяльності учнів. Харків : Основа, 2005. 208 с.
4. Горбов В. М., Заблоцький В. П., Кабанова К. В. Методика написання науково-дослідницької роботи. Донецьк : ОЦТК, 2004. 36 с.
5. Іваненко Н. В. Національна мовна картина світу засобами вираження моральних цінностей (на матеріалі англійської та української мов). *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка*. К., 2009. Т. 1. С. 132–135.
6. Ковбасенко Л. І. Методика виховної діяльності в Малій академії наук України : метод. посіб., 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Інформ. системи, 2008. 213 с.
7. Концепція позашкільної освіти і виховання. *Позашкільні заклади України. Книга керівника позашкільного навчального закладу. Нормативно-правові документи*. Харків : Торсінг плюс, 2006. С. 91–99.

8. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2003. 458 с.
9. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2002. № 5–6. С. 7–10.
10. Лебенюк В. М., Степанова І. С., Хоменко Н. П. Навчальний посібник з питань перекладу англійської загальнонаукової лексики. Вінниця : Вінницький держ. технічний ун-т., 2002. С. 125–248.
11. Марченко О. В. Науково-дослідницька діяльність учнів : метод. посіб. Дніпропетровськ : Кафт, 2005. 140 с.
12. Мороховський А. Н. Стилїстика англійської мови. Київ : Вища школа, 1991.
13. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
14. Трубачова С. Роль методів самостійного набуття знань в організації пізнавальної діяльності учнів. *Рідна школа*. 2001. № 1. С. 39–42
15. Фоміних Н. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні філологічних дисциплін : навч.-метод. посіб. Севастополь : Рібест, 2010. 196 с.
16. Франків Н. Розкривати дух допитливості. *Директор школи*. 2000. № 37.
17. Юрченко Т. Дослідницька робота як засіб активізації творчих здібностей учнів. *Завуч*. 2004. № 29.
18. Яхонтова Т. В. Основи англомовного наукового письма: навч. посіб. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 220 с.
19. Evans V. *New Round up 5 Students Book*. Oxford University Press, 2008.
20. Evans V. *New Round up 6 Students Book*. Oxford University Press, 2008.
21. Eastwood J. *Oxford Practice Grammar*. Oxford University Press, 2011.
22. Swan M., Walter C. *How English Works*. Oxford, 2004.

Л. В. Чурсіна

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ФРАНЦУЗЬКА МОВА»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мала академія наук України є освітньою системою, що забезпечує організацію та координацію науково-дослідницької діяльності учнів; створює умови для їх інтелектуального, духовного, творчого розвитку та професійного самовизначення. Метою діяльності МАН України є популяризація науки серед молоді й нарощування наукового потенціалу країни в недалекій перспективі. У наукових секціях, гуртках, інших творчих об'єднаннях забезпечується формування гармонійно розвиненої, соціально активної та національно свідомої особистості; задоволення індивідуальних потреб і запитів учнів, які виявляють бажання займатися науково-дослідницькою діяльністю.

Навчальну програму гуртка «Французька мова» розроблено на основі «Програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Основи науково-дослідницької діяльності», рекомендованої Міністерством освіти і науки України (лист Міністерства освіти і науки України від 01.06.2013 р. № 1/11-9328), згідно з вимогами «Державного освітнього стандарту з іноземної мови» Міністерства освіти і науки України.

Програма забезпечує прагматичне спрямування навчання французької мови в гуртку, здобуття знань і вмінь, необхідних для конкурсних випробувань на всіх етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України.

Навчальна програма «Французька мова» розрахована на комплексну мовну та загальнолінгвістичну підготовку обдарованої учнівської молоді з урахуванням потреб глобалізованого світу в розширенні меж спілкування й обміні науковими досягненнями та здобутками, зокрема й у галузі лінгвістичних досліджень.

Програма реалізується в гуртку дослідницько-експериментально-го напрямку та орієнтована на учнів 9–11 класів, які мають необхідні базові знання з французької мови (рубіжний рівень В1). Велика увага приділена вдосконаленню базових навичок із граматики та морфосинтаксису, збагаченню словникового запасу і засвоєнню спеціальної мовознавчої термінології, поглибленню раніше набутих знань із французької мови.

Мета програми — формування в учнів дослідницької і комунікативної компетентностей у процесі вивчення французької мови засобами пошуково-інформаційної та науково-дослідницької діяльності.

Основні завдання програми:

мовні:

- розширити лексичний мінімум учнів у процесі комунікативно спрямованої освітньої діяльності;
- формувати навички обирати, застосовувати доцільні комунікативні стратегії відповідно до освітніх завдань;
- розвивати потреби подальшого самовдосконалення у сфері використання іноземної мови;
- переносити знання й уміння в нову ситуацію у процесі науково-дослідницької діяльності;
- навчати прийнятої в сучасному цивілізованому суспільстві культури спілкування;

науково-дослідницькі:

- формувати в учнів навички науково-дослідницької діяльності;
- розвивати дослідницький стиль мислення вихованців;
- сприяти формуванню дослідницьких рис (спостережливість, творча пошукова позиція, творчий і креативний підхід до розв'язання завдань науково-дослідницької роботи;
- навчати аналізувати, зіставляти і систематизувати виявлені факти і явища, використовувати найбільш раціональні й ефективні методи та прийоми дослідження, робити узагальнення і висновки;
- розширити науковий світогляд слухачів через призму мовознавчих студій;
- активізувати науково-пізнавальну діяльність у галузі французького мовознавства;
- заохочувати до науково-дослідницької роботи шляхом надання здобувачам освіти індивідуальних консультацій з обраної теми дослідження;
- розвивати навички ведення наукових дискусій.

Програма передбачає навчання за основним рівнем протягом одного року. На опрацювання навчального матеріалу відводиться 216 годин на рік, 6 годин на тиждень.

Програма містить теоретичну і практичну частини. Її зміст спрямовано на формування у здобувачів освіти цілісного уявлення про різні аспекти лінгвістики, оволодіння методами наукового дослідження. У практичній частині передбачено закріплення матеріалу (виконання вправ, тестових і

творчих завдань, проведення занять-тренінгів) і розвиток навичок науково-дослідницької діяльності.

Програма ґрунтується на принципах науковості в доборі навчального матеріалу, його доступності та ступінчастості викладу, що забезпечують усвідомлене його засвоєння у процесі здобуття базових знань у галузі французького мовознавства; метакогнітивній, когнітивній і соціально-афективній стратегіях комунікативної спрямованості навчання французької мови. Особливу увагу приділено формуванню у здобувачів освіти необхідних для успішної освітньої діяльності мовленнєвих компетенцій, розвитку творчих здібностей, активізації науково-дослідницької діяльності.

Навчальна програма побудована блочним способом, що передбачає розподіл навчального матеріалу на самостійні структурні одиниці.

Навчання ґрунтується на діяльнісно-орієнтованому підході, який сприяє активізації мовленнєвої діяльності учнів, розвитку їх творчого потенціалу, розробленню власної стратегії франкомовного спілкування в освітній сфері й у сфері суспільного життя. Метод навчального тренінгу спрямований на якісне оволодіння ключовими елементами морфології і синтаксису наукового дискурсу.

Організаційними формами навчання є групова, парна й індивідуальна робота, самостійна пошукова робота; виконання завдань індивідуальних дослідницьких проєктів, тестових завдань в онлайн-режимі; індивідуальна робота вихованців під керівництвом педагога (презентації, проєкти).

Для отримання належних результатів і досягнення поставленої мети можуть використовуватися як традиційні методи роботи (мінілекції, тренувальні — підстановочні, трансформаційні та рецептивно-репродуктивні — вправи / тести, робота зі словниками, посібниками тощо), так і різні форми інтерактивного навчання (мозковий штурм, спільний проєкт, рольова гра, дискусія, дебати тощо). Ключовими у використанні є інтегровані заняття, інтерактивні освітні технології.

Формами контролю за результативністю навчальних досягнень вихованців гуртка є підсумкові заняття-тренінги, тести, опитування, дослідницькі проєкти, захист науково-дослідницької роботи.

Основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Практикум із французької мови	23	46	69
1.1. Морфологія	11	22	33
1.1.1. Іменник і займенник	3	9	12
1.1.2. Артикль і детермінативи	1	2	3
1.1.3. Прикметник. Числівник	3	3	6
1.1.4. Дієслово	3	6	9
1.1.5. Прислівник	1	2	3
1.2. Будова слова. Словотвір	4	8	12
1.2.1. Афікси	1	2	3
1.2.2. Способи словотвору. Продуктивні моделі	3	6	9
1.3. Синтаксис	8	16	24
1.3.1. Порядок слів. Колокації. Синтаксичні одиниці	1	2	3
1.3.2. Просте речення	1	2	3
1.3.3. Складне речення. Сполучники сурядності і підрядності	3	6	9
1.3.4. Узгодження часів	3	6	9
Розділ 2. Вступ до французького мовознавства	24	36	60
2.1. Лінгвістика	6	3	9
2.2. Розділи мовознавства	12	27	39
2.2.1. Лексикологія. Лексичний фонд французької мови	6	10	16
2.2.1.1. Розділи лексикології	3	6	9

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
2.2.2. Фразеологія. Фразеологічний фонд французької мови	3	10	13
2.2.3. Стилїстика французької мови	3	7	10
2.3. Сучасні напрями лінгвістики і перспективи лінгвістичних досліджень	6	6	12
Розділ 3. Науково-дослідницька діяльність	9	51	60
Розділ 4. Конкурси, тематичні заходи	-	21	21
Підсумок	-	3	3
Разом	57	159	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. Мета, завдання роботи гуртка. План роботи гуртка. Інструктаж із безпеки життєдіяльності.

Загальні відомості про структуру Малої академії наук України, Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України.

Практична частина. Дискусія «Наука як спосіб пізнання світу та її роль у житті людини».

Перегляд, обговорення відеозвернень вихованців – переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України.

Виконання тестових завдань для виявлення рівня знань із французької мови.

РОЗДІЛ 1. Практикум із французької мови (69 год)

1.1. Морфологія (33 год)

1.1.1. Іменник і займенник (12 год)

Теоретична частина. Власні і загальні іменники.

Категорія роду і числа іменників. Однинні і множинні іменники. Зчислювальні і незчислювальні іменники.

Категорії особи займенників. Розряди займенників: особові (самостійні наголошені / придієслівні ненаголошені), присвійні, вказівні, питальні та відносні (прості, складні), неозначені, заперечні. Адвербіальні займенники en, y. Le нейтральне.

Практична частина. Виконання лексико-граматичних вправ. Тестування знань лексичного і граматичного матеріалу.

Заняття-тренінг «Написання контрольної роботи».

1.1.2. Артикль і детермінативи (3 год)

Теоретична частина. Означений і неозначений артикль. Злитий артикль. Частковий артикль. Артикль перед власними назвами. Артикль перед назвами місяців, пір року, днів тижня.

Вказівні, присвійні прикметники.

Практична частина. Виконання лексико-граматичних вправ на вживання артиклів.

Виконання тестових завдань для визначення рівня знань.

1.1.3. Прикметник. Числівник (6 год)

Теоретична частина. Рід і число прикметників. Зміна значення прикметника відносно його місця в препозиції чи постпозиції до іменника.

Кількісні числівники (прості і складені).

Порядкові числівники. Способи творення порядкових числівників.

Числівники в датах.

Практична частина. Робота з граматичними довідниками.

Виконання лексико-граматичних вправ на визначення значення прикметника відносно його місця в препозиції чи постпозиції до іменника, вживання числівників. Виконання тестових завдань.

1.1.4. Дієслово (9 год)

Теоретична частина. Особові і безособові дієслова. Дієвідміна. Способи утворення форм правильних і неправильних дієслів. Зворотні дієслова.

Пасивний стан дієслова.

Дієслова перехідні і неперехідні.

Стверджувальна, заперечна, питальна форми.

Категорія способу. Наказовий спосіб. Дійсний спосіб.

Категорія часу дійсного способу: Présent, Passé composé, Passé immédiat, Imparfait, Futur simple, Futur immédiat, Futur antérieur, Futur dans le passé, Plus-que-parfait.

Узгодження часів дійсного способу. Умовний спосіб. Часи умовного способу (Conditionnel présent, Conditionnel passé, Subjonctif présent, Subjonctif passé). Вживання часів після si умовного.

Безособові форми дієслова. Інфінітив, герундій, дієприкметник.

Практична частина. Виконання лексико-граматичних вправ із правильними і неправильними дієсловами, утворення питальної і заперечної форми, наказового способу. Переклад речень із уживанням узгодження часів дійсного способу.

Виконання тестів на визначення часів умовного способу.

Виконання вправ на визначення інфінітива, герундія, дієприкметника в реченнях.

1.1.5. Прислівник (3 год)

Теоретична частина. Семантична класифікація прислівників. Прислівники часу, ступеня, місця, причини, мети, наслідку, їх місце в реченні. Ступені порівняння прислівників. Синтетичні й аналітичні форми вищого і найвищого ступенів порівняння.

Практична частина. Робота зі словниками, граматичними довідниками.

Виконання граматичних вправ на визначення прислівника, використання ступенів порівняння прислівників.

Виконання лексичних вправ для формування словникового запасу.

1.2. Будова слова. Словотвір (12 год)

1.2.1. Афікси (3 год)

Теоретична частина. Афікси, їх значеннєві відтінки. Префікси і суфікси у складі частини мови.

Практична частина. Вправи на визначення слів з афіксами, значеннєвих відтінків.

1.2.2. Способи словотвору. Продуктивні моделі (9 год)

Теоретична частина. Афіксальні способи творення слів. Слово- та ос- новоскладання. Абревіація. Усічення. Конверсія. Телескопія. Поняття продуктивної моделі.

Практична частина. Робота зі словниками. Вправи на утворення нових слів. Тестові завдання.

1.3. Синтаксис (24 год)

1.3.1. Порядок слів. Колокації. Синтаксичні одиниці (3 год)

Теоретична частина. Порядок слів у французькому реченні. Розповід- ні, питальні та заперечні речення. Інверсія після підмета.

Практична частина. Робота з граматичними довідниками. Виконання лексико-граматичних вправ. Тестові завдання.

1.3.2. Просте речення (3 год)

Теоретична частина. Головні члени речення. Підмет. Основні засоби вираження підмета. Формальний підмет il, увідне c'est / ce sont. Присудок простий і складений (іменний та дієслівний). Другорядні члени речення.

Практична частина. Робота з довідниками, таблицями-схемами, картками. Вправи на визначення головних членів речення.

1.3.3. Складне речення. Сполучники сурядності і підрядності (9 год)

Теоретична частина. Типологія синтаксичних зв'язків у складному реченні. Складносурядні і складнопідрядні речення. Сполучники сурядності і підрядності.

Практична частина. Виконання лексико-граматичних вправ зі складносурядними і складнопідрядними реченнями.

Виконання вправ на переклад речень з української мови на французьку. Лексичні і граматичні тести.

1.3.4. Узгодження часів (9 год)

Теоретична частина. План теперішнього і минулого (présent-passé).

Практична частина. Робота з граматичними довідниками і таблицями-схемами.

Виконання вправ на узгодження часів, розширення активного словника, запобігання граматичним і лексичним помилкам.

РОЗДІЛ 2. Вступ до французького мовознавства (60 год)

2.1. Лінгвістика (9 год)

Теоретична частина. Лінгвістика (мовознавство) як наука про мову. Загальне і часткове мовознавство.

Теорія знака і письмо. «Мовні вирази суть знаки душевних вражень, а письмо — знак перших» (Арістотель).

Основні одиниці мовознавства (звук, буква, слово, частина мови, словосполучення, речення).

Практична частина. Робота з довідковою літературою. Укладення двомовного словника лінгвістичних термінів.

2.2. Розділи мовознавства (39 год)

2.2.1. Лексикологія. Лексичний фонд французької мови (16 год)

Теоретична частина. Традиційні розділи мовознавства: фонетика і фонологія, морфологія і синтаксис, лексикологія — семантика — прагматика — стилістика — переклад.

Слово і лексема. Слово як мовна одиниця. Лексичне значення і номінативна функція слова. Моносемія і полісемія. Пряме і переносне значення. Омоніми, пароніми, синоніми, антоніми.

Словниковий склад французької мови.

Типи словників.

Практична частина. Виконання вправ на запобігання лексичним помилкам, розширення активного словника.

Виконання тестових завдань відкритої і закритої форми.

Робота зі словниками.

Укладення двомовного словника лінгвістичних термінів.

Написання рефератів.

2.2.1.1. Розділи лексикології (9 год)

Теоретична частина. Розділи лексикології: ономастика, ономасіологія, семасіологія, топоніміка, фразеологія, етимологія, лексикографія.

Предмет, об'єкт дослідження. Загальні правила оформлення презентації наукової доповіді. Наукова доповідь як одна з форм публічного виступу: узагальнення наукової інформації, досягнень і результатів наукових досліджень.

Практична частина. Вікторина «Юний мовознавець».

Складання, розгадування ребусів.

Підготовка короткої доповіді французькою мовою з презентацією в PowerPoint «Лексикологія та її складові».

2.2.2. Фразеологія. Фразеологічний фонд французької мови (13 год)

Теоретична частина. Фразеологічна одиниця (ФО). Метафоричне і метонімічне переосмислення у творенні ФО. Класифікація ФО. Основні прийоми перекладу ФО. Національно-культурна специфіка.

Поняття про колокації (синтагматичні словосполучення). Словники колокацій.

Фразеологічні словники. Фразеологічний фонд французької мови.

Практична частина. Виконання вправ.

Робота зі словниками. Складання активного двомовного словника найбільш уживаних фразеологізмів і фразеологічних виразів.

Написання рефератів.

Підготовка доповіді з презентацією.

2.2.3. Стилїстика французької мови (10 год)

Теоретична частина. Поняття «функціональний стиль», «жанр», «стилістичні прийоми», «фігури мови».

Функціональні стилі в сучасній французькій мові.

Лексичні і граматичні засоби в різних функціональних стилях.

Особливості розмовного стилю. Слова, вирази, граматичні конструкції, властиві розмовному стилю усної мови.

Практична частина. Читання текстів різних стилів, визначення стилю. Підготовка короткої наукової доповіді французькою мовою з презентацією в PowerPoint «Стилістичні фігури та тропи».

Укладання двомовного словника лінгвістичних термінів.

2.3. Сучасні напрями лінгвістики і перспективи лінгвістичних досліджень (12 год)

Теоретична частина. Сучасні напрями лінгвістики: когнітивна, корпусна, комп'ютерна, дискурсологія, соціолінгвістика.

Інтегративні галузі лінгвістики: інтернет-лінгвістика, еколінгвістика.

Основи академічного красномовства. Дискусії. Дебати. Франкомовні засоби увиразнення публічного виступу.

Практична частина. Практикум «Вступ до французького мовознавства» (виконання вправ і завдань; опрацювання схем, таблиць, презентацій).

Заняття-тренінг «Наукова дискусія та її правила».

Написання рефератів.

Аналітична робота: коментування й аналіз виступів.

Ознайомлення з тематикою дослідницьких робіт переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України (анотації і презентації робіт).

РОЗДІЛ 3. Науково-дослідницька діяльність (60 год)

Теоретична частина. Проблематика дослідження. Тема дослідження, мета, постановка цілей і наукових завдань. Методи дослідження, гіпотеза. Структура дослідницької роботи. План-проспект.

Інформаційно-пошукові системи.

Вимоги до оформлення посилань на використані джерела.

Авторське право і плагіат.

Форми критичного осмислення наукової праці: анотація, відгук, рецензія. Складання анотацій французькою мовою.

Практична частина. Визначення теми дослідження та обґрунтування її актуальності.

Складання індивідуального плану дослідження: укладання плану-проспекту дослідницької роботи.

Добір фактологічного матеріалу дослідження.

Аналіз, опис, структурування в додатках дослідницького матеріалу. Написання дослідницької роботи.

Складання анотацій французькою мовою.

Заняття-тренінги «Наукова розвідка: специфіка, порядок, етапи виконання», «Складання анотації», «Правила оформлення презентації», «Публічний захист дослідницької роботи».

Дискусія «Атрибути етикету та мовні етикетні вирази під час публічного захисту».

РОЗДІЛ 4. Конкурси, тематичні заходи (21 год)

Практична частина. Участь у конкурсах, вікторинах, турнірах юних мовознавців, науково-практичних конференціях, Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України, інших тематичних заходах.

Підсумок (3 год)

Практична частина. Підсумки роботи гуртка за рік. Презентація результатів науково-дослідницької діяльності.

Рекомендації щодо подальшої науково-дослідницької діяльності.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Учні мають знати:

- базові поняття і лінгвістичні терміни в межах традиційних і новітніх галузей загального і французького мовознавства;
- основні відомості з лексикології, фразеології, стилістики та словотвору французької мови;
- стилі і жанри мовлення;
- мовні особливості наукового стилю;
- алгоритм наукового дослідження;
- методи дослідження;
- атрибути етикету та мовні кліше ведення наукової дискусії, публічного виступу французькою мовою;
- вимоги до оформлення дослідницької роботи, презентації та публічного захисту науково-дослідницької роботи.

Учні мають уміти:

- володіти термінологічним мінімумом лінгвістичного вокабулярія в межах лекційних і практичних матеріалів;
- уживати наукові терміни, давати їм визначення;
- виконувати інформаційно-пошукову роботу;
- користуватися загальномовними, тлумачними і термінологічними словниками;
- володіти необхідним для читання й перекладу оригінальної наукової літератури основами морфосинтаксису;
- володіти базовими навичками мовлення відповідно до ситуації.

Учні мають набути досвіду:

- сприймання інформації, розуміння монологічного і діалогічного мовлення в аудіо-, відеозаписах і безпосередньому контакті;
- опрацювання наукових текстів, визначення основних їх ідей;
- написання тексту наукового змісту;
- визначення актуальності, новизни, проблематики обраного дослідження;
- формулювання теми, визначення мети і завдань, предмета і об'єкта дослідження;
- структурування, оформлення наукової розвідки;
- складання анотації французькою мовою;
- володіння основами публічного виступу французькою мовою з попередньою підготовкою до нього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С. К. Виступ на захисті науково-дослідницьких робіт із філології та мистецтвознавства : методичні рекомендації для слухачів та керівників секцій. Луцьк, 2007. 41 с.
2. Гальона Н. Основи мовознавчої творчості в МАН : навч.-метод. посіб. / відп. за вип. О. Лісовий. Київ : 2012. 308 с.
3. Даутель К. Французька граматики. Коротко і легко : навч. посіб. Київ : Методика, 2011. 192 с.
4. Зеленько А. С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми та процедури вивчення мови : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероблене. Луганськ : Альма-матер, 2002. 283 с.
5. Жюль К. К. Методы научного познания и логика. Київ, 2001. 159 с.
6. Ландар Ю. В. Наукові дослідження учнів Малої академії наук України у галузі лінгвістики / за заг. ред. О. В. Лісового. Київ : ТОВ «Прайм-друк», 2011. 20 с.
7. Марченко О. В. Науково-дослідницька діяльність учнів : метод. посіб. Дніпропетровськ : Творча студія «Крафт», 2005. 140 с.
8. Методичні рекомендації щодо організації науково-дослідницької діяльності учнів у відділенні екології та аграрних наук Малої академії наук України : метод. посіб. / за заг. ред. О. В. Лісового. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2012. 52 с.
9. Огурцов А. Н. Основы научных исследований : учеб.-метод. пособие. Харьков : НТУ «ХПИ», 2008. 178 с.
10. Поліхун Н. І. Як стати дослідником : навч.-метод. посіб. для учнів / відп. за вип. О. Лісовий. Вид. 2-ге, доповн. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2012. 224 с.

11. Попова И. Н. Грамматика французского языка. Практический курс. Учебник для институтов и факультетов иностранных языков. 12-е изд., стереотипное. Харьков : ТОВ «Нестор Академік Паблішерз», 2006. 480 с.
12. Програми з позашкільної освіти Дослідницько-експериментальний напрям / О. О. Артем'єва, С. Ю. Білоус, О. В. Биковська та ін. / упоряд. О. В. Лісовий, С. О. Лихота. Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 150 с.
13. Програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям / Л. Л. Барановська, О. В. Биковська, О. І. Борзенко та ін. / упоряд. О. В. Лісовий, С. О. Лихота. Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 124 с.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006.
15. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля. 2008. 712 с.
16. Семотюк О. Л. Сучасні технології лінгвістичних досліджень : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. 152 с.
17. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник; за ред. В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко. 3-тє вид., стереотип. Київ : Знання-Прес, 2003. 307 с.
18. Якуб'як М. Корективний курс французької мови : посіб. Львів : Світ, 2004. 84 с.
19. Grégoire M. Grammaire progressive du français avec 400 exercices. Niveau intermédiaire. P. : CLE international, 2004. 495 p.
20. Jean-Marie M. Dubois. La rédaction scientifique. Mémoires et thèses : formes régulières et par articles. Mouguerre (Belgique) : Editions ESTEM, 2005. 117 p.
21. Samoïlova O. P, Komirna E.V., Cours pratique de grammaire française. Київ : Ліпа-К, 2018. 552 с.
22. Steele Ross. Civilisation progressive du français avec 400 activités. Niveau intermédiaire / Ross Steele. P. : CLE international, 2004. 170 p.

М. Ю. Тарарак

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ОСНОВИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НІМЕЦЬКА МОВА)»

ВИЩИЙ РІВЕНЬ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мала академія наук України забезпечує виявлення та підтримку обдарованих дітей, їх духовний, інтелектуальний, творчий розвиток; створює умови для соціального та професійного самовизначення; виховує майбутню творчу і наукову зміну. Один із цільових орієнтирів її діяльності — задоволення попиту дітей та учнівської молоді на реалізацію дослідницьких інтересів у сфері німецької філології. У зв'язку з цим постає необхідність осучаснення системи роботи, що забезпечує широке залучення обдарованих дітей до занять у гуртках дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти, діяльність яких спрямована на розвиток творчих здібностей учнів, підвищення їх мотивації до поглиблення знань і здійснення наукових пошуків.

Навчальна програма «Основи науково-дослідницької діяльності (німецька мова)» визначається її спрямованістю на формування в учнів потреби самовизначення, самовдосконалення в процесі науково-дослідницької діяльності в галузі німецької філології. Зміст програми забезпечує опанування комплексом знань із проведення наукового дослідження, набуття навичок збирання й опрацювання матеріалу, оформлення та публічного представлення результатів дослідження.

Навчальна програма реалізується в гуртку дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти та орієнтована на дітей віком від 14 до 17 років.

Мета програми полягає в забезпеченні творчого й інтелектуального розвитку учнів у процесі науково-дослідницької роботи в галузі німецької філології.

Основними **завданнями** програми є:

- формувати інтерес до пізнання світу, сутності процесів і явищ, пошукової і дослідницької діяльності;
- навчати способам раціональної організації розумової діяльності;
- розвивати навички оперувати науковими знаннями, законами, теоріями, фактичним матеріалом і методикою досліджень в обраній галузі науки;

- сприяти розвитку творчого мислення, навичок використовувати отримані знання для досягнення визначеної мети;
- забезпечувати потреби у творчій самореалізації й саморозвитку;
- розширювати можливості для вибору власного життєвого та професійного шляху.

Програмою передбачено поглиблення й удосконалення знань із граматики, фонетики, морфології, синтаксису німецької мови та країнознавства.

Програма розрахована на роботу в гуртках і секціях вищого рівня навчання протягом одного року. На опрацювання навчального матеріалу відводиться 324 години, 9 годин на тиждень.

Програма розроблена за лінійним принципом. Особливу увагу зосереджено на розвитку в учнів дослідницьких умінь, формуванні вмінь і навичок творчого підходу до розв'язання завдань науково-дослідницької роботи.

Тематичні розділи програми ознайомлюють вихованців із наукою як особливим видом діяльності людини, методологією досліджень, що дає змогу здійснювати наукову діяльність успішно. У програмі враховано специфіку проведення досліджень у галузі німецького мовознавства.

Особливий акцент у навчальній програмі зроблено на основних етапах науково-дослідницької роботи: від підготовчого (вибір теми, збирання і систематизація матеріалу) до оформлення і представлення роботи (написання дослідницької роботи відповідно до вимог, підготовка доповіді про результати досліджень).

Програма містить теоретичні і практичні частини. Використовуються такі форми роботи: тренінги, бесіди, лекції, лекторії, дискусії, семінари, конференції, круглі столи, екскурсії, індивідуальні заняття, робота в бібліотечі, опрацювання результатів науково-дослідницької роботи.

Під час вивчення курсу передбачається використання інтерактивних, евристичних, пошукових, пояснювально-ілюстративних, дослідницьких методів, а також методів активізації пізнавальної діяльності, формування і стимулювання пізнання.

Залежно від педагогічної мети і завдань послідовно застосовуються групові й індивідуальні форми роботи: планування індивідуальної дослідницької діяльності здобувачів освіти, підготовка до індивідуально-дослідницької діяльності, дослідження (теоретичні, експериментальні, комбіновані), узагальнення результатів дослідження (узагальнювальний семінар, наукова дискусія), застосування результатів досліджень, звітування про результати роботи над дослідженням (співбесіда, колективний усний звіт, захист наукової роботи, написання звіту тощо).

Для контролю використовуються такі його види: попередній (співбесіда, обговорення, тестування, розв'язування творчих завдань), поточний (написання рефератів, анотацій, рецензій; оформлення презентацій і постерів тощо), заключний (результати участі в науково-практичних конфе-

ренціях, конкурсах). Застосовуються індивідуальні, групові форми контролю, взаємоконтроль і самоконтроль.

Програма може використовуватися під час проведення занять у групах індивідуального навчання, які організуються згідно з Положенням про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах.

Вищий рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	2	3
2.	Організація робочого дня	2	4	6
3.	Лінгвістична наука	4	8	12
4.	Науково-дослідницька діяльність	6	12	18
5.	Етапи науково-дослідницької діяльності	4	8	12
6.	Методологія наукового пізнання	4	8	12
7.	Робота з науковою інформацією	6	12	18
8.	Наукові дослідження в галузі гуманітарних наук	7	11	18
9.	Дослідження в німецькій філології	6	12	18
10.	Творчість і науково-дослідницька діяльність	7	14	21
11.	Інтелектуальна власність	4	8	12
12.	Конкурсна діяльність	3	9	12
13.	Науково-дослідницька робота учнів – членів Малої академії наук України	9	21	30
14.	Представлення результатів науково-дослідницької роботи	5	16	21
15.	Підсумок	–	3	3
Разом		71	145	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год)

Теоретична частина. Мета і завдання роботи гуртка. Інструктаж із безпеки життєдіяльності. Організаційні питання.

Практична частина. Дискусія «Чому я хочу займатися науково-дослідницькою роботою з німецької філології».

2. Організація робочого дня (6 год)

Теоретична частина. Розпорядок дня. Сон і відпочинок. Спорт і хобі. Організація часу, планування дня.

Самоконтроль і самооцінка.

Пам'ять, увага у процесі навчання.

Тема «Mein Arbeitstag, Tagesablauf».

Практична частина. Вправи на концентрацію уваги.

Розмовна практика на тему «Mein Arbeitstag, Tagesablauf», «Mein Wochenende».

Перегляд, обговорення відеофільму «Organisation» (<https://www.goethe.de/de/spr/ueb/dlb/org.html>).

3. Лінгвістична наука (12 год)

Теоретична частина. Наука і суспільство. Наука як соціальний інститут. Наука як діяльність і система знань. Завдання і мета науки, її основні функції.

Мовознавство. Зв'язок мовознавства з іншими сферами діяльності людини. Міждисциплінарність сучасної лінгвістики.

Німецьке мовознавство. Розвиток німецького мовознавства в Україні.

Структура наукового пізнання. Основні форми наукового пізнання: теорія, гіпотеза, закон, проблема, факт.

Основні методи наукових досліджень.

Особливості наукового пізнання. Доказовість, точність, об'єктивність як основні характеристики наукового пізнання. Проблема обґрунтування наукового пізнання. Проблеми істинності наукового пізнання.

Етика науки. Професійна відповідальність ученого.

Deklination der Substantive und Adjektive.

Практична частина. Проведення круглого столу «Мовознавство і цінності суспільства».

Інформаційні доповіді про видатних учених у галузі німецької філології. Проведення зустрічей із науковцями.

Тестові завдання з теми «Deklination der Substantive und Adjektive».

4. Науково-дослідницька діяльність (18 год)

Теоретична частина. Дослідження, його специфіка. Мета проведення дослідження. Специфіка науково-дослідницьких питань.

Наукове дослідження як форма існування і розвитку науки. Класифікація наукових досліджень (фундаментальні, прикладні, теоретичні, експериментальні).

Основні методи дослідження: анкетування, інтерв'ю, аналіз документів.

Дослідницька і проєктна діяльність. Пошукова наукова діяльність.

Специфіка роботи з керівником і самостійний пошук.

Типи учнівських робіт (реферативні, описові, пошукові, експериментальні тощо).

Види дослідницьких наукових робіт. Особливості учнівської науково-дослідницької діяльності.

Форми представлення наукового дослідження: наукова стаття, звіт, аналітичний огляд, доповідь під час наукової конференції (усна або стендова), тези, автореферат, монографія, підручник, навчальний посібник.

Форми аналізу наукових робіт: анотація, відгук, рецензія.

Реферат як наукова робота. Структура реферату: титульний аркуш, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаної літератури, додатки (за потреби). Стиль викладення матеріалу. Вимоги до оформлення реферату.

Die Personalpronomen. Die Possessivpronomen.

Практична частина. Дискусія «Специфіка роботи вченого».

Аналіз відмінностей між прикладними і фундаментальними науковими роботами на прикладі наукових статей за різними профільними напрямками.

Розгляд відмінностей між науковим і ненауковим знанням на конкретних прикладах.

Робота над рефератами, обговорення результатів.

Виконання граматичних і лексичних вправ.

5. Етапи науково-дослідницької діяльності (12 год)

Теоретична частина. Основні етапи наукового дослідження. Вибір напряму дослідження.

Проблема дослідження. Тема дослідження. Мета і завдання. Гіпотеза дослідження. План дослідження. Наукові джерела. Аналіз, опрацювання, систематизація матеріалу. Робота над змістом. Висновки й узагальнення. Результати дослідження.

Тези. Доповідь. Презентація результатів.

Актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження.

Das Präsens. Das Perfekt. Das Präteritum.

Практична частина. Визначення проблеми науково-дослідницької роботи. Окреслення області реальності, що досліджується, та вибір на-пряму дослідження. Визначення стану дослідження проблеми.

Формулювання теми роботи. Складання плану дослідження.

Планування основних етапів наукового дослідження.

Визначення об'єкта, предмета і завдань дослідження.

Виконання вправ, тестових завдань.

6. Методологія наукового пізнання (12 год)

Теоретична частина. Методологія наукового дослідження. Основні методи наукового пізнання.

Емпіричний і теоретичний рівні пізнання. Основні методи емпірично-го рівня пізнання — спостереження, експеримент. Організація і проведення спостереження.

Факт як форма знання. Факти, їх інтерпретація.

Теоретичний рівень пізнання.

Структура і функція наукової теорії.

Проблема як форма наукового пізнання. Проблема як «знання про незнання».

Особливості побудови гіпотези дослідження.

Науковий закон як ключовий елемент теорії.

Методи теоретичного пізнання: абстрагування, ідеалізація, формалізація, моделювання. Аналіз і синтез. Порівняння. Аналогія.

Моделювання в науці. Моделювання як метод наукового дослідження.

Die Präpositionen mit Dativ. Die Präpositionen mit Akkusativ. Die Präpositionen mit Dativ und Akkusativ. Die Numeralien.

Практична частина. Планування спостереження. Визначення відмінностей між експериментом і спостереженням.

Виконання завдань із використання методів теоретичного пізнання для розв'язання проблеми.

Аналіз проблеми взаємозв'язку теоретичного і емпіричного рівнів пізнання.

Виконання граматичних вправ, тестів.

Виконання тестових завдань для перевірки знань лексичного і граматичного матеріалу.

7. Робота з науковою інформацією (18 год)

Теоретична частина. Інформація, її види. Роль інформації в житті суспільства.

Види інформаційних ресурсів і правила роботи з ними. Пошукові ресурси інтернету. Пошук інформації, його раціональна організація.

Використання комп'ютерних технологій для зберігання і систематизації інформаційних джерел.

Загальні принципи роботи з навчальною та науковою літературою.

Правила, мета і способи читання. Техніка швидкого читання як засіб засвоєння матеріалу, роботи з літературою. Психологічна підготовка до читання. Умови раціонального прочитання.

Робота з науковими текстами. Види роботи з текстом: план, конспект, тези, анотація, реферат. Вимоги до цитування, конспектування. Робота зі змістом, анотацією, передмовою і післямовою.

Оформлення посилань у тексті. Академічна доброчесність.

Правила роботи в бібліотеці. Робота з інформаційно-пошуковим апаратом бібліотеки. Комп'ютерні каталоги бібліотек. Бібліографічний опис книжки. Систематизація наукової інформації.

Робота з архівними документами.

Словники. Термінологічний словник для дослідження.

Die Infinitivkonstruktionen um ... zu, ohne ... zu, (an)statt ... zu. Der Infinitiv mit/ohne zu. Die Ordinalzahlen. Die Steigerungsstufen der Adjektive. Die Pronominaladverbien.

Практична частина. Екскурсія до бібліотеки. Робота в бібліотеці. Оформлення бібліографії.

Розроблення плану читання наукової літератури за обраною темою дослідження. Огляд джерел за темою дослідження. Оформлення списку джерел.

Складання термінологічного словника власного дослідження.

Читання наукових текстів, їх обговорення.

Круглий стіл «Як уникнути плагіату під час роботи з літературою».

8. Наукові дослідження в галузі гуманітарних наук (18 год)

Теоретична частина. Наукові дослідження в галузі гуманітарних наук, їх особливості.

Загальнонаукові методи дослідження. Лінгвістичні методи дослідження.

Особливості наукових досліджень у галузі німецької літератури та мови.

Програма дослідження та її структура. Методи збирання первинної інформації в суспільних науках. Специфіка проведення спостереження й експерименту під час дослідження в суспільних науках.

Надійність і валідність інформації.

Види інформаційних джерел для збирання матеріалу дослідження.

Визначення джерел матеріалу для дослідження.

Збирання мовного матеріалу з першоджерел.

Аналіз, систематизація, опис матеріалу.

Представлення наукових результатів. Звіт (науковий звіт). Графічне представлення даних (таблиці, графіки, діаграми).

Використання програм «Excel», «Word», «PowerPoint», «Origin» для презентації наукових результатів.

Практична частина. Опис ходу дослідження. Аналіз наукового тексту.

Оформлення наукового звіту.

Розроблення таблиць, графіків, діаграм про результати дослідницької роботи.

Робота з використанням програм «Excel», «Word», «PowerPoint», «Origin» для представлення наукових результатів.

Перегляд, обговорення фрагментів фільму «Das Parfüm. Geschichte eines Mörders».

9. Дослідження в німецькій філології (18 год)

Теоретична частина. Німецька філологія як наука, її розвиток.

Відомі вчені в галузі німецької філології.

Тематика досліджень. Дослідження і результат. Висвітлення результатів досліджень на наукових конференціях.

Конкурси, нагороди і премії. Етичні принципи наукової діяльності і її результати.

Die Modalverben. Der Imperativ. Die Pronominaladverbien. Die Steigerungsstufen der Adjektive.

Практична частина. Дискусія «Академічна доброчесність і дослідження».

Перегляд відеоматеріалів «Literatur», «Mode», «Schule» із циклу «Deutschlandlabor» (<https://www.goethe.de/de/spr/ueb/dlb/lit.html>).

Виконання граматичних вправ і тестових завдань.

10. Творчість і науково-дослідницька діяльність (21 год)

Теоретична частина. Творчість. Творчість і мислення. Творчість і уява. Творчість і пізнання. Творчість та інтуїція. Творчість у науковому пізнанні. Творчість у науці та мистецтві: спільне й відмінне.

Парадоксальність творчого процесу. Парадокс як початкова стадія наукового дослідження.

Наукова творчість. Наукове відкриття як творчий процес.

Der Konjunktiv I. Der Konjunktiv II. Der Konditionalis.

Практична частина. Застосування творчих підходів у роботі над задумом власної дослідницької роботи. Висування можливих гіпотез до обраної теми науково-дослідницької роботи.

Тренінг «Як знайти ідею для наукового дослідження».

Вправи, тести на визначення рівня знань лексичного та граматичного матеріалу.

11. Інтелектуальна власність (12 год)

Теоретична частина. Інтелектуальна власність: авторське право і суміжні права; право на відкриття; промислова власність — право на винахід, корисну модель, промисловий зразок (патентне право).

Нормативна база.

Види відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. Форми захисту інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність та інтернет. Інтернет-сайт як об'єкт права інтелектуальної власності. Інтернет-видання німецькою мовою.

Німецькомовні періодичні видання.

Практична частина. Робота з документами щодо захисту інтелектуальної власності в Україні, їх обговорення.

Робота з німецькомовними статтями.

Аналіз можливостей використання німецькомовних періодичних видань та інтернет-видань. www.goethe.de, Der Spiegel, Die Zeit, www.dw.com (Deutsche Welle), VitaminDe.

12. Конкурсна діяльність (12 год)

Теоретична частина. Конкурсні заходи для учнівської молоді, їх мета і завдання. Науково-практичні конференції, їх особливості.

Практична частина. Підготовка до конкурсних заходів для учнівської молоді різних організаційних рівнів.

13. Науково-дослідницька робота учнів — членів Малої академії наук України (30 год)

Теоретична частина. Науково-дослідницька діяльність учнівської молоді, її значення. Наукові дослідження учнів у Малій академії наук України. Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України.

Вимоги до оформлення дослідницької роботи. Структура роботи: титульний аркуш, зміст, перелік умовних позначень і скорочень, вступ, основна частина, висновки, список використаної літератури, додатки (за потреби).

План викладення дослідження. Початковий етап написання дослідницької роботи.

Структурування і представлення думок. Критичне мислення. Аргументування.

Die Objektsätze. Die Temporalsätze. Die Attributsätze. Die Finalsätze. Die Komparativsätze (Modalsätze). Die Konditionalsätze (Bedingungssätze). Die Konzessivsätze. Die Kausalsätze.

Практична частина. Дискусія «Науково-дослідницька діяльність і молодь».

Ознайомлення з дослідницькими роботами вихованців минулих років. Круглий стіл «Недоліки в дослідницьких роботах і способи їх усунення».

Тренінг «Аргументування в дослідницькій роботі».

Робота над дослідженням.

Перегляд, обговорення відеофільмів «Müll», «Migration», «Musik», «Kunst», «Geld», «Wandern».

Виконання граматичних вправ, тестових і творчих завдань.

14. Представлення результатів науково-дослідницької роботи (21 год)

Теоретична частина. Ораторське мистецтво, його функції й особливості.

Наукова доповідь. Наукова дискусія. Загальні правила щодо доповіді та ведення дискусії.

Презентація. Види презентацій. Загальні вимоги до розроблення й оформлення презентацій.

Постерний захист.

Das Passiv.

Практична частина. Аналіз результатів роботи над дослідженням.

Підготовка доповіді, розроблення презентації за результатами науково-дослідницької роботи.

Круглий стіл «Мистецтво ставити запитання і відповідати на них».

Виконання лексико-граматичних вправ, тестових завдань.

15. Підсумок (3 год)

Практична частина. Презентація, обговорення результатів науково-дослідницької роботи учнів.

Підбиття підсумків роботи гуртка за навчальний рік.

Плани та рекомендації щодо подальшої роботи над індивідуальним дослідницьким проектом.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Учні мають знати:

- поняття «наука», «наукова діяльність», «наукове дослідження», «проблема дослідження», «мета дослідження», «об'єкт дослідження», «предмет дослідження», «завдання дослідження», «творчість»;
- основні засади організації та планування робочого дня;
- основні види дослідницьких робіт;
- основні етапи науково-дослідницької діяльності;
- правила роботи з науковою та навчальною літературою;
- норми наукової етики;
- основні методи наукового дослідження: спостереження, експеримент, аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, формалізація, моделювання;
- основні засади пошуку наукової інформації;
- основні правила представлення наукової інформації;
- вимоги до оформлення дослідницької роботи, її презентації.

Учні мають уміти:

- володіти прийомами раціональної організації науково-дослідницької діяльності;
- визначати проблему науково-дослідницької роботи;
- обґрунтовувати актуальність роботи;
- обирати методи дослідження для розв'язання дослідницьких завдань;
- знаходити, аналізувати, зберігати інформацію, необхідну для реалізації наукового дослідження;
- висловлювати ідеї, думки в усній і письмовій формі аргументовано;
- оформлювати дослідницьку роботу згідно з вимогами;
- використовувати різноманітні засоби для презентації результатів дослідження.

Учні мають набути досвіду:

- використання творчого підходу під час роботи над науковим дослідженням;
- дотримання академічної доброчесності у процесі науково-дослідницької діяльності;
- оформлення дослідницької роботи та презентації її результатів;
- використання знань для досягнення визначеної мети в науково-дослідницькій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артем'єва О. О. Основи науково-дослідницької діяльності у секції. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2012. 20 с.
2. Биковський Т. Основи інформаційних технологій : програма / за ред. О. В. Лісового. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2011. 20 с.
3. Гальона Н. Основи мовознавчої творчості в МАН : навч.-метод. посіб. Київ, 2012. 308 с.
4. Дзезинський О. Виконуй та захищай науково-дослідницьку роботу у відділенні технічних наук : навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2011. 64 с.
5. Ковбасенко Л. І. Методика виховної діяльності в Малій академії наук України : метод. посіб. вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Інформ. системи, 2008. 213 с.
6. Ландар Ю. В. Наукові дослідження учнів Малої академії наук України у галузі лінгвістики / за заг. ред. О. В. Лісового. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2011. 20 с.
7. Марченко О. В. Науково-дослідницька діяльність учнів : метод. посіб. Дніпропетровськ : Творча студія «Крафт», 2005. 140 с.
8. Методичні рекомендації щодо організації науково-дослідницької діяльності учнів у відділенні екології та аграрних наук Малої академії наук України : метод. посіб. / за заг. ред. О. В. Лісового. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2012. 52 с.
9. Поліхун Н. І. Як стати дослідником : навч.-метод. посіб. для учнів / відп. за вип. О. Лісовий. вид. 2-ге, доповн. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2012. 224 с.
10. Програми з позашкільної освіти Дослідницько-експериментальний напрям / О. О. Артем'єва, С. Ю. Білоус, О. В. Биковська та ін. ; упоряд. О. В. Лісовий, С. О. Лихота. Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 150 с.
11. Програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям / Л. Л. Барановська, О. В. Биковська, О. І. Борзенко та ін. ; упоряд. О. В. Лісовий, С. О. Лихота. Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 124 с.
12. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в системі роботи Сумського територіального відділення МАН України : метод. посіб. / упор. Л. М. Бондар, Н. В. Перепелиця, Н. Ю. Сидоренко; під заг. ред. Л. В. Тихенко. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 275 с.
13. Савич О. Г. Організація науково-дослідницької роботи в сільській школі. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2011. 88 с.

Д. В. Кудінов, В. О. Оліцький

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вагоме значення в розвитку особистості, її громадської свідомості та світогляду має вивчення історії рідної землі. Її опанування також забезпечує формування критичного мислення, аналітичних здібностей; закладає базис загальних уявлень про суспільство, право, політичне життя країни.

Важливість вивчення та формування практичних умінь і навичок історіописання полягає в перцепції учнями поняття «минуле», сталості та непереривності еволюції людини і створених нею соціальних інститутів, формуванні прогностичних вмінь, розуміння твердження «Historia magistra vitae est» за умови гармонійного суспільно-політичного розвитку людства.

Тематичний перелік фахових випробувань з історії значно розширився, що пов'язано як із кількісним збільшенням слухачів МАН України, так і з розширенням меж самої історіографії. Концептуальні питання регіональної та загальнонаціональної, політичної, соціальної, економічної історії й історії повсякденності України, етнології тощо стають не лише доробком досвідчених науковців, а й предметом дебютних студій юних дослідників. Нерідко в форматі Малої академії наук України виникають ядра розробки абсолютно нових для науки проблем, а випробування сил у науковій сфері учнів — членів Малої академії наук України стають першою серйозною сходинкою до вершини їх наукової кар'єри.

Амбітні завдання поступу науковця забезпечуються плідним, всеохоплюючим вивченням різних аспектів минулого, засвоєнням теорій суспільного розвитку, визначенням і характеристикою рушійних сил суспільства, осмисленням вітчизняної й зарубіжної історіографії, набуттям практичних умінь застосування методів джерелознавства.

Навчальна програма «Історія України» реалізується в гуртку дослідницько-експериментального напрямку, орієнтована на роботу з учнями 8–11 класів.

Мета програми — формування в учнів предметних і дослідницьких компетентностей у процесі освітньої діяльності в позашкільному соціумі.

Основні **завдання** полягають у формуванні таких компетентностей:

- *пізнавальної*: розвивати інтерес до історії як сфери знань; формувати знання про основні історичні події, явища, процеси; усвідомлювати важ-

лівість науково-дослідницької діяльності; формувати знання про теоретичне і практичне підґрунтя проведення наукових досліджень;

- *практичної*: розвивати навички історіописання; формувати навички з визначення специфіки соціально-економічних, політичних, соціокультурних і гендерних процесів; здійснювати науково-дослідницьку діяльність в галузі історії;

- *творчої*: використовувати творчий підхід до вирішення завдань науково-дослідницької роботи; розвивати творчу уяву, креативне мислення й аналітичні здібності; створювати презентації результатів науково-дослідницької роботи;

- *соціальної*: формувати особистість із твердою громадянською позицією, світоглядом, що ґрунтується на науковому баченні світу; навчати етики наукової діяльності; формувати загальнолюдські культурні цінності; активізувати участь в охороні, збереженні матеріальних і культурних цінностей України.

Програма гуртка розрахована на один рік навчання за основним рівнем — 324 години на рік, 9 годин на тиждень; складається з 10 сформованих за хронологічним принципом розділів.

Зміст програми забезпечує формування в учнів системного підходу до вивчення історії України, історичного мислення, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, синхронізувати події і процеси історії України із всесвітньою історією.

Протягом навчання учні мають оволодіти теоретичним матеріалом з історії від появи людини до початку XXI століття; удосконалити навички аналітичного і креативного мислення; навчитися здійснювати наукове дослідження за обраною темою, готувати доповіді та презентації результатів науково-дослідницької роботи.

Навчальна програма передбачає поєднання теоретичного матеріалу з практичними завданнями.

Для викладу теоретичного матеріалу та проведення практичних робіт застосовуються такі форми навчання: лекції, семінари, колоквиуми, круглі столи, презентації, виконання творчих завдань, екскурсії, перегляд відеоматеріалів.

Використовуються такі методи навчання: інтерактивні (імітаційні, дискусія, коло ідей), пояснювально-ілюстративний (розповідь, пояснення, міркування, евристична бесіда), репродуктивний (складання конспектів, складних планів, хронологічних таблиць), проблемно-пошуковий (аналіз документів, спогадів, різновидів усної інформації, ілюстрацій), дослідницький (складання плану та тез дослідницької роботи, написання наукового тексту, оформлення списку використаних джерел і літератури, додатків).

На заняттях гуртка застосовуються різноманітні засоби навчання: друковані видання, наочні матеріали, технічні.

Контроль знань учнів здійснюється під час практичного закріплення матеріалу, захисту науково-дослідницьких робіт, участі в конференціях і олімпіадах.

Основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Історична наука	4	11	15
1.1. Минуле як предмет дослідження історіософії	1	2	3
1.2. Історіографія: поняття, предмет, методологія	2	4	6
1.3. Історичне джерелознавство	1	5	6
Розділ 2. Давня історія України	5	10	15
2.1. Кам'яний вік	1	2	3
2.2. Енеоліт і бронзовий вік	1	2	3
2.3. Кочовики в період раннього залізного віку	1	2	3
2.4. Античні держави Північного Причорномор'я	2	4	6
Розділ 3. Середньовічна історія України	17	34	51
3.1. Велике переселення народів і Україна	1	2	3
3.2. Східні слов'яни в I тис. н. е.	1	2	3
3.3. Київська Русь: походження, устрій, право	2	4	6
3.4. Утворення та розвиток східнослов'янської держави в IX–X ст.	1	2	3
3.5. Розквіт Русі	2	4	6

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
3.6. Децентралізація Русі, її соціально-економічне життя	1	2	3
3.7. Галицько-Волинська держава	2	4	6
3.8. Культура Давньоруської держави	2	4	6
3.9. Монголо-татарська навала. Золотоординське іго на українських землях	1	2	3
3.10. Інкорпорація українських земель до складу іноземних держав	1	2	3
3.11. Українські землі у складі Польського королівства	1	2	3
3.12. Наддніпрянщина під владою Великого князівства Литовського	1	2	3
3.13. Кримський вектор історії України	1	2	3
Розділ 4. Україна в ранньомодерновий період	21	42	63
4.1. Українські землі в польсько-литовську добу у другій половині XVI – першій половині VII ст.	2	4	6
4.2. Українське козацтво й Запорозька Січ	1	2	3
4.3. Козацько-селянські повстання наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.	2	4	6
4.4. Релігійний розвиток українських земель у другій половині XIV – першій половині XVII ст.	2	4	6
4.5. Українська культура в польсько-литовську добу	2	4	6
4.6. Національно-визвольне повстання під проводом Богдана Хмельницького	2	4	6
4.7. Україна доби Руїни	2	4	6

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
4.8. Україна в період гетьманування Івана Мазепи	1	2	3
4.9. Гетьманщина наприкінці XVII – XVIII ст.	2	4	6
4.10. Слобожанщина у другій половині XVII – XVIII ст.	1	2	3
4.11. Правобережжя наприкінці XVII – XVIII ст.	1	2	3
4.12. Запорозька Січ у другій половині XVII – XVIII ст.	1	2	3
4.13. Культура й церковне життя України у другій половині XVII – XVIII ст.	2	4	6
Розділ 5. Україна в імперську добу	16	32	48
5.1. Українські землі у складі Російської імперії: дореформений період	1	2	3
5.2. Суспільно-політичне життя Наддніпрянщини в дореформений період	2	4	6
5.3. Наддніпрянщина в пореформений період: реформи й економічний розвиток	2	4	6
5.4. Наддніпрянщина в пореформений період: суспільно-політичний рух	2	4	6
5.5. Перша російська революція й Україна	1	2	3
5.6. Підросійська Україна в 1907–1914 рр.	1	2	3
5.7. Західноукраїнські землі під владою Австрії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	2	4	6
5.8. Західна Україна під час «весни народів»	1	2	3

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
5.9. Західноукраїнські землі у другій половині XIX – на початку XX ст.	2	4	6
5.10. Культура України в імперську добу	2	4	6
Розділ 6. Україна в добу Великої війни та революційних трансформацій	7	14	21
6.1. Перша світова війна й українське питання	1	2	3
6.2. Українська національно-демократична революція: доба Центральної Ради	2	4	6
6.3. Українська національно-демократична революція: доба Української Держави	1	2	3
6.4. Українська національно-демократична революція: доба Директорії	2	4	6
6.5. Українська революція в Галичині, Закарпатті й Буковині	1	2	3
Розділ 7. Україна в міжвоєнний період	10	20	30
7.1. Радянська Україна в 1920-ті роки	2	4	6
7.2. Україна в період радянської модернізації та сталінізму	2	4	6
7.3. Українські землі у складі Польщі	2	4	6
7.4. Українські землі у складі Румунії	1	2	3
7.5. Закарпаття у складі Чехословаччини. Карпатська Україна	1	2	3
7.6. Культура і духовний розвиток України міжвоєнного періоду	2	4	6

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Розділ 8. Україна в період Другої світової війни	6	12	18
8.1. Україна на початковому етапі війни	1	2	3
8.2. Початок німецько-радянської війни. Окупаційний режим	2	4	6
8.3. Радянський і націоналістичний рух опору	2	4	6
8.4. Звільнення України, завершення війни та післявоєнна зміна кордонів УРСР	1	2	3
Розділ 9. Радянська Україна в повоєнний період	7	14	21
9.1. УРСР у 1945–1953 рр.	1	2	3
9.2. Радянська Україна в період «відлиги»	1	2	3
9.3. УРСР доби стабілізації радянської системи	2	4	6
9.4. Перебудова й розгортання боротьби за суверенізацію України	1	2	3
9.5. Культура, наука, релігійне життя в Україні в 1945–1991 рр.	2	4	6
Розділ 10. Новітня історія України	12	24	36
10.1. Проголошення незалежності України і процеси державотворення	1	2	3
10.2. Економічний розвиток України в 1991–2020 рр.	1	2	3
10.3. Трансформації українського суспільства	2	4	6
10.4. Політичний розвиток України в 1991–2013 рр.	2	4	6
10.5. Політичний розвиток України у 2013–2020 рр.	1	2	3
10.6. Україна на міжнародній арені	1	2	3

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
10.7. Україна в стані гібридної війни	2	4	6
10.8. Культурні процеси, освіта, наука, релігійне життя в Україні в 1991–2020 рр.	2	4	6
Підсумок	—	3	3
Разом	106	218	324

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год)

Теоретична частина. План роботи гуртка. Техніка безпеки.

Вимоги до поведінки в закладі позашкільної освіти.

Мета та завдання вивчення історії. Міждисциплінарні зв'язки історичної науки.

Науково-дослідницька діяльність. Академічна доброчесність.

Науково-дослідницька діяльність учнів — членів МАН України.

Практична частина. Вибір теми дослідження. Складання плану наукової роботи.

РОЗДІЛ 1. Історична наука (15 год)

1.1. Минуле як предмет дослідження історіософії (3 год)

Теоретична частина. Основні підходи до розуміння поняття «історія», його змісту (формаційний, цивілізаційний, синергетичний, світ-системний аналіз, «нова наука історії»). Цінність історичного знання.

Особистісне та соціальне начало у творінні історії. Теорії рушійних сил історії людства.

Поняття історичного процесу.

Проблема істини в історичному пізнанні.

Практична частина. Визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження за обраною темою.

Складання словника історичних наукових термінів.

1.2. Історіографія: поняття, предмет, методологія (6 год)

Теоретична частина. Історія, етапи її розвитку.

Історичні національні школи. Сучасні підходи до творіння історичного знання.

Історіографічні джерела.

Практична частина. Предметний пошук досліджень у мережі Інтернет. Складання плану історіографічного огляду теми.

1.3. Історичне джерелознавство (6 год)

Теоретична частина. Поняття «історичне джерело». Класифікація історичних джерел. Спеціальні історичні дисципліни. Інтерпретація й використання історичних джерел. Джерела з історії України.

Практична частина. Виконання вправ на правильність написання бібліографічних даних.

РОЗДІЛ 2. Давня історія України (15 год)

2.1. Кам'яний вік (3 год)

Теоретична частина. Поява людини, її еволюція та розселення. Кам'яна індустрія. Стоянки первісних людей на території України.

Перехід від привласнюючих до відтворюючих форм господарювання. Форми соціальної організації в первісному суспільстві.

Матріархат і патріархат.

Первісні форми релігії.

Первісна культура та її артефакти в Україні.

Практична частина. Робота з картою (позначення місць стоянок первісних людей в Україні в добу раннього кам'яного віку).

Складання комплементарних таблиць епох первісного ладу та знарядь праці, що з'явилися в них.

Робота з ілюстраціями: визначення на малюнках типів гомінідів.

Перегляд документального серіалу «Прогулянки з печерною людиною».

2.2. Енеоліт і бронзовий вік (3 год)

Теоретична частина. Поява металургії. Поступ у виробництві й аграрній сфері.

Доместикація коня.

Перший суспільний поділ праці. Формування землеробських і скотарських регіонів України.

Археологічні культури періоду енеоліту та бронзового віку. Трипільська культура.

Етногенез європейських народів.

Практична частина. Ідентифікація типів кераміки за гончарним посудом трипільців.

Робота над версіями тлумачення зображень на кераміці трипільців, висунення власних гіпотез.

2.3. Кочовики в період раннього залізного віку (3 год)

Теоретична частина. Кочові племена Півдня України: кімерійці, скіфи, сармати. Експансія кімерійців і скіфів у Закавказзі та на Близькому Сході.

Праслов'янські народи та їх відносини зі Степом.

Релігія та культура народів Північного Причорномор'я.

Практична частина. Робота з літературою. Визначення аналогії між божествами скіфського і грецького пантеонів.

2.4. Античні держави Північного Причорномор'я (6 год)

Теоретична частина. Грецька колонізація та поширення античної цивілізації в Північному Причорномор'ї.

Полісні демократії.

Боспорське царство.

Держава Мітрідата VI Евпатора.

Римська присутність у Північному Причорномор'ї.

Культурна інвазія давніх греків і римлян.

Практична частина. Складання словника еліномовних термінів, що стосуються періоду грецької колонізації Північного Причорномор'я.

РОЗДІЛ 3. Середньовічна історія України (51 год)

3.1. Велике переселення народів і Україна (3 год)

Теоретична частина. Готське заселення України. Держава Остготів. Гунська навала.

Тюркські кочовики Євразії та їх присутність у Північному Причорномор'ї: Тюркський каганат, Аварський каганат, Велика Булгарія, Хазарський каганат: становлення та розширення території каганату, особливості державно-політичного устрою, салтово-маяцька культура в Україні.

Розселення слов'ян.

Практична частина. Робота з картою (позначити розселення на території України германських племен, гунів і тюркських народів). Обговорення результатів роботи.

3.2. Східні слов'яни в I тис. н. е. (3 год)

Теоретична частина. Теорії походження слов'ян. Проблема визначення прабатьківщини слов'ян.

Економічний поступ і зміни в соціальному устрої східних слов'ян.

Військова демократія.

Перехід від племінних союзів до племінних князівств.

Археологічні культури слов'ян в Україні. Зарубинецька культура. Черняхівська культура. Київська культура. Пеньківська культура. Празь-

ко-Корчацька культура. Волинцівська культура. Роменська культура. Культура типу Лука-Врублевецька.

Культура і духовний світ слов'ян.

Практична частина. Робота з джерелами: пошук реалістичних історичних і географічних свідчень, невідповідностей у текстах арабських географів. Опрацювання наукової літератури для визначення військово-політичної ролі слов'ян у добу раннього середньовіччя у Східній Європі за візантійськими даними.

3.3. Київська Русь: походження, устрій, право (6 год)

Теоретична частина. Теорії походження Русі: норманська, антинорманська, хозарська.

Особливості розвитку феодалізму Київської Русі.

Державний устрій: інститут князівської влади, снем, боярська рада, віче. Правова система: звичаєве право, Номоканон, «Руська правда» та її редакції. Судова система.

Практична частина. Розроблення порівняльної таблиці норманської, антинорманської та хозарської теорій походження Русі. Добір аргументацій до них із посиланнями на матеріали середньовічних письмових джерел.

3.4. Утворення та розвиток східнослов'янської держави в IX–X ст. (3 год)

Теоретична частина. Етапи формування Київської Русі.

Правління князів Аскольда і Діра.

Об'єднання східнослов'янських племен довкола Києва в роки правління князів Олега й Ігоря.

Правління княгині Ольги.

Зовнішня експансія Русі в часи правління князя Святослава Ігоревича.

Практична частина. Робота з науковою літературою за темою, обговорення розвитку історичних подій часів Київської Русі.

3.5. Розквіт Русі (6 год)

Теоретична частина. Правління князя Володимира Великого: перша міжкнязівська міжусобиця, відновлення військової могутності держави й запровадження удільного устрою, хрещення Русі.

Правління князя Ярослава: друга міжкнязівська міжусобиця, кодифікація руського права, династична реформа, шлюбна дипломатія та військові кампанії.

Практична частина. Оцінка внеску в розвиток руської державності великих князів київських за «Повістю минулих літ». Складання словника термінів за текстами «Руської правди», «Слова про полк Ігорів», «Моління Данили Заточника», «Києво-Печерського патерика».

3.6. Децентралізація Русі, її соціально-економічне життя (3 год)

Теоретична частина. Еволюція феодальних відносин і наростання процесів децентралізації Русі.

Правління Ярославичів і Мономаховичів.

Князівські війни середини XII ст.

Половецька небезпека та військові кампанії проти кочовиків.

Розвиток сільського господарства, ремесел та торгівлі.

Вотчинні господарства: права власності, розміри, апарат управління. Соціальні групи населення.

Практична частина. Визначення свідчення існування вотчинних господарств у давньоруських грамотах.

3.7. Галицько-Волинська держава (6 год)

Теоретична частина. Прикарпаття і Волинь у XII ст.: гуртування південно-західних руських земель Володимирком і Мстиславом, особливості суспільно-політичного устрою Галичини і Волині.

Галицько-Волинська держава Романа Мстиславовича.

Міждинастична боротьба за Галичину.

Правління князя Данила Романовича та його нащадків.

Практична частина. Визначення свідчення про історію Галичини і Волині на основі зарубіжних письмових середньовічних джерел.

3.8. Культура Давньоруської держави (6 год)

Теоретична частина. Народні та цивілізаційні засади культури Київської Русі.

Освіта і писемність. Давньоруська література. Наукова думка. Мистецтво та художні промисли. Архітектура.

Практична частина. Робота з ілюстраціями: складання описів архітектурних споруд часів Київської Русі (стиль, кладка, архітектурні терміни).

Визначення стилєвих прийомів і типів ювелірних прикрас Русі (зернь, скань, фініфть, барми, колти тощо).

3.9. Монголо-татарська навала. Золотоординське іго на українських землях (3 год)

Теоретична частина. Формування Монгольської імперії та збільшення улусу Джучидів.

Битва на Калці.

Монголо-татарська навала на південноруські землі в 1239–1241 рр., її наслідки.

Створення Золотоординської держави та підпорядкування їй руських земель.

Опір монгольському пануванню.

Золотоординські міста Південної України.

Практична частина. Проаналізувати картини, що відображають боротьбу жителів Русі проти монголо-татарської навали, режим іґа («Баскаки» С. Іванов, «Калка» П. Риженко, «Оборона Києва» В. Шаталін).

3.10. Інкорпорація українських земель до складу іноземних держав (3 год)

Теоретична частина. Занепад руської державності в межах сучасної України та зміна геополітичної ситуації в Східній Європі у XIV ст.

Польська окупація західноукраїнських земель. Литовська експансія на українських землях.

Закарпаття у складі Угорського королівства.

Буковина у складі Молдавського князівства.

Приєднання Північно-Східної України до складу Великого князівства Московського.

Практична частина. Складання хронологічної таблиці.

3.11. Українські землі у складі Польського королівства (3 год)

Теоретична частина. Польсько-литовська боротьба за українські землі в другій половині XIV ст.

Доменіальний статус Галичини та її володарі. Приєднання Галичини до Малої Польщі: впровадження воєводського адміністративно-територіального устрою, поширення права Малої Польщі, набуття галицькими феодалами прав шляхти.

Галицько-польське співіснування: полонізація, поширення католицтва, втрата українським дворянством національних орієнтирів, європеїзація освіти, культури та громадської свідомості.

Практична частина. Віднайти у творах С. Оріховського-Роксолана підтвердження формули «Gente Ruthenus, natione Polonus».

3.12. Наддніпрянщина під владою Великого князівства Литовського (3 год)

Теоретична частина. Особливості литовського панування. Литовсько-руська державність. Ольгердовичі на князівських столах в Україні. Кревська унія і феодална війна в Литві. Правління князя Вітовта й українські землі. Ліквідація Волинського та Київського князівств. Православна церква у Великому князівстві Литовському.

Практична частина. Виконання тестових завдань за темою.

3.13. Кримський вектор історії України (3 год)

Теоретична частина. Держави Кримського півострова в XIV–XV ст.

Децентралізація Золотої Орди і створення Кримського ханства. Вторгнення Османської імперії на Північне Причорномор'я і встановлення васалітету Криму.

Паразитарний тип економіки ханства.

Кримсько-литовсько-московські відносини.

Практична частина. Робота з картою: позначити розташування Мангупу, Фуни, Солдаї, Боспору, Інкерману, Солхату.

РОЗДІЛ 4. Україна в ранньомодерновий період (63 год)

4.1. Українські землі в польсько-литовську добу у другій половині XVI – першій половині XVII ст. (6 год)

Теоретична частина. Польсько-литовські союзи до 1569 року.

Люблінська унія та її наслідки.

Посилення національного та соціального визиску українського населення. Фільваркові господарства та покріпачення українського селянства. Сільське господарство й інтеграція аграрного сектору у світовий ринок.

Розвиток міст, ремесел і промислового виробництва.

Податкова система.

Практична частина. Складання порівняльної таблиці «Українські землі під владою Литви та Польщі». Складання таблиці податків із населення.

4.2. Українське козацтво й Запорозька Січ (3 год)

Теоретична частина. Причини та чинники зародження козацтва.

Участь козацьких ватаг у протистоянні християнського та мусульманського світів у Дикому Полі.

Створення Запорозької Січі.

Структура органів влади та соціальний устрій козацької республіки. Звичаї, традиції та повсякденне життя козаків. Доба героїчних походів.

Практична частина. Робота з картою (визначення місць розташування запорозьких січей до 1648 року).

4.3. Козацько-селянські повстання наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. (6 год)

Теоретична частина. Причини збройних конфліктів у Наддніпрянщині.

Зміцнення ролі козацтва та його участь в українсько-польському протистоянні.

Повстання під проводом Криштофа Косинського (1591–1593), Северина Наливайка (1594–1596), Марка Жмайла (1625), Тараса Федоровича

(Трясила) (1630–1631), Івана Сулими (1635), Павла Бута, Якова Остриянина та Дмитра Гуня (1637–1638).

«Золотий ордонанс».

Практична частина. Робота з картками: опис подій і зображення літера руху.

4.4. Релігійний розвиток українських земель у другій половині XIV – першій половині XVII ст. (6 год)

Теоретична частина. Православна церква на українських землях у період панування Польського королівства та Великого князівства Литовського: втрата статусу державної релігії, патронат світських можновладців, Флорентійська унія та її наслідки, Київська митрополія.

Наростання кризових явищ у православній церкві на українських землях у XVI ст. Берестейська унія та її наслідки.

Православ'я й уніатство в Україні в 1600–1640 рр.

Реформаційні рухи в Україні.

Контрреформація.

Практична частина. Читання листів Івана Вишенського до української громадськості, обговорення актуальних питань, які порушує автор.

4.5. Українська культура в польсько-литовську добу (6 год)

Теоретична частина. Освіта. Парафіяльні, монастирські, братські школи, єзуїтські колегіуми. Острозька академія й Київський колегіум.

Літописання й література.

Образотворче мистецтво. Архітектура.

Музика й театр.

Практична частина. Робота з ілюстраціями: авторство демонстрованих ікон і картин.

4.6. Національно-визвольне повстання під проводом Богдана Хмельницького (6 год)

Теоретична частина. Наростання революційної ситуації в Україні.

Біографія Богдана Зиновія Хмельницького.

Повстання на Січі та військова кампанія 1648 р. Соціальні та політичні зміни в Україні. Формування державних органів влади Гетьманщини.

Військова кампанія 1649 р. Зборівський мир. Битва під Берестечком. Білоцерківський мир. Воєнні дії в 1652–1653 рр. Переяславська рада і встановлення московського протекторату. Військове протистояння в Україні в 1654–1657 рр.

Практична частина. Робота з документами: у листуванні Хмельницького та польських державців слід віднайти підтвердження раціональних

пропозицій Хмельницького щодо припинення українсько-польського конфлікту.

4.7. Україна доби Руїни (6 год)

Теоретична частина. Гетьманування Івана Виговського. Гадяцький трактат і українсько-московська війна. Лівобережна Україна в 1659–1687 рр.: звуження автономії українських земель, похід Яна II Казимира на Лівобережжя, антимосковські повстання та промосковські виступи, стабілізація суспільно-політичного життя краю в роки гетьманування Івана Самойловича. Правобережна Україна в 1659–1683 рр.: рецидиви громадянської війни, економічний занепад краю, спроби гетьмана Петра Дорошенка об'єднати Правобережну та Лівобережну частини України.

Османська навала на Правобережжя та ліквідація залишків української державності в регіоні.

Практична частина. Складання хронологічної таблиці. Робота з джерелами: виявлення й аналіз пунктів Переяславських, Московських, Глухівських, Конотопських, Коломацьких і Решитилівських статей на предмет звуження автономії України.

4.8. Україна в період гетьманування Івана Мазепи (3 год)

Теоретична частина. Прихід до влади Івана Мазепи. Боротьба гетьмана з претендентом на булаву Петриком. Внутрішня політика: створення значкового товариства, розбудова війська, переслідування інтересів козацької старшини, сприяння розвитку освіти і благодійництво. Походи українських військ на пониззя Дніпра та на Азов. Північна війна та Україна: участь гетьманських військ у кампаніях у Прибалтиці та в Польщі. Переговори Івана Мазепи та шведського короля Карла XII. Шведський наступ в Україні та перехід Мазепи на бік Карла XII.

Розкол українського суспільства.

Контрзаходи Петра I: інформаційні війна, спалення Батурина.

Оборона Полтави. Полтавська битва та шведська катастрофа.

Українська політична еміграція.

Практична частина. Робота з картою: визначення місця участі козацьких військ у військових кампаніях — походах, битвах, облогах фортець.

4.9. Гетьманщина у XVIII ст. (6 год)

Теоретична частина. Соціально-економічний розвиток Лівобережжя.

Гетьманування Івана Скоропадського. Спроби Павла Полуботка відстояти автономні права України. Перша Малоросійська колегія. Гетьманування Данила Апостола. Гетьманське правління.

«Золота осінь» української державності.

Друга Малоросійська колегія й остаточна ліквідація державності українських земель.

Практична частина. Робота з ілюстраціями: розрізнення зображень гетьманів України, правильне найменування головних творів українських живописців XVIII ст., означення елементів військового спорядження за картинами Іллі Рєпіна із зображенням українських козаків.

4.10. Слобожанщина у другій половині XVII – XVIII ст. (3 год)

Теоретична частина. Три хвилі еміграції українців на схід і створення слобідських козацьких полків.

Соціально-економічний розвиток краю. Особливості адміністративного та військового устрою Слобожанщини.

Народні рухи на території Слобожанщини. Участь слобожан у війнах Московського царства та Російської імперії.

Практична частина. Робота з ілюстраціями: визначити відповідність однострою козаків із полками, до яких вони належали.

4.11. Правобережжя наприкінці XVII – XVIII ст. (3 год)

Теоретична частина. Соціально-економічний і суспільно-політичний розвиток краю: наростання кризових явищ в економіці й суспільних відносинах, етнічна та конфесійна конфронтація.

Війна Священної Ліги проти Османської імперії 1682–1699 рр. і відновлення польської юрисдикції над Правобережжям.

Козацький полковий устрій Правобережжя наприкінці XVII ст.

Спроби скасувати полковий устрій і розгортання Паліївщини. Опришківський і гайдамацький рухи. Коліївщина.

Барська конфедерація та боротьба з нею.

Практична частина. Виконання тестових завдань.

4.12. Запорозька Січ у другій половині XVII – XVIII ст. (3 год)

Теоретична частина. Економічний розвиток території Коша.

Політичне значення Січі у складі Гетьманщини. Конфлікти січовиків із гетьманським і царським урядами. Олешківська та Нова Січ.

Адміністративно-територіальні зміни Запорозької Січі. Кошовий отаман Петро Калнишевський. Ліквідація Січі. Українське козацтво на уламках Запорозької Січі. Еміграція українців на Кубань.

Практична частина. Складання хронологічної таблиці.

4.13. Культура й церковне життя України у другій половині XVII – XVIII ст. (6 год)

Теоретична частина. Розвиток освіти. Київська Академія. Львівський університет.

Світоглядні зміни в літературі та художньому мистецтві України. Література та усна народна творчість. Образотворче мистецтво.

Григорій Стеценко.

Музика.

Максим Березовський і Дмитро Бортнянський.

Архітектура.

Підпорядкування української церкви Московському патріархатові. Внесок духовенства Київської митрополії в розвиток Російської православної церкви та російської просвіти. Наступ на православ'я в Речі Посполитій. Зміцнення позицій греко-католицької церкви.

Практична частина. Робота з науковою літературою. Перегляд художніх творів, прослуховування музичних творів, їх обговорення.

РОЗДІЛ 5. Україна в імперську добу (48 год)

5.1. Українські землі у складі Російської імперії: дореформений період (3 год)

Теоретична частина. Розширення меж Російської імперії на південно-му заході й адміністративно-територіальні зміни на українських землях.

Наполеонівські війни й Україна.

Україна у військових конфліктах Російської імперії: Російсько-турецька війна 1828—1829 рр., придушення Угорського повстання, Кавказька і Кримська війни.

Соціально-економічний розвиток Наддніпрянщини: сільське господарство, промисловість, інтеграція України до всеросійського ринку, загострення кризи кріпацтва й початок занепаду поміщицького землеволодіння.

Практична частина. Робота з картою: позначення адміністративно-територіальних змін на території нинішньої України, що відбулися під час ліквідації автономії Гетьманщини, приведення українських земель до загальноімперського стандарту внаслідок розділу Речі Посполитої та змін після російсько-турецьких воєн другої половини XVIII ст.

5.2. Суспільно-політичне життя Наддніпрянщини в дореформений період (6 год)

Теоретична частина. Масонські ложі. Декабристський рух.

Польський визвольний рух.

Кирило-Мефодіївське товариство.

Народні виступи: дії загонів Семена Гаркуші й Устима Кармалюка.

Повстання військових поселенців. Повстання в Севастополі в 1830 р. Польське визвольне повстання 1830—1831 рр. Виступи проти інвентарних правил на Правобережжі.

Київська козаччина. Похід у Таврію за волею.

Робітничий рух.

Практична частина. Робота з джерелами: аналіз положень програмових і статутних документів Кирило-Мефодіївського товариства – «Закону Божого», «Книги буття українського народу», «Статуту», «Записки» Василя Білозерського – щодо з'ясування реалістичності й утопічності поглядів членів товариства на майбутнє України.

5.3. Наддніпрянщина в пореформений період: реформи й економічний розвиток (6 год)

Теоретична частина. Революційна ситуація в Росії та проведення реформ щодо модернізації російського суспільства: український вимір. Умови й особливості реалізації селянської реформи. Реформа місцевого самоуправління, фінансова, судова, військова, освітня реформи.

Розвиток секторів економіки після 1861 р. Індустріалізація.

Фінансова реформа Вітте. Банківська сфера.

Утворення й розвиток монопольного капіталу. Інвазія іноземного капіталу.

Практична частина. Робота з контурною картою: визначення основних залізничних магістралей на території України, побудованих у другій половині XIX ст.

Робота з джерелами: ознайомлення з основними положеннями реформи середньої освіти 1871 року.

Складання основних тез змісту навчально-виховної діяльності школи пореформеного періоду.

5.4. Наддніпрянщина в пореформений період: суспільно-політичний рух (6 год)

Теоретична частина. Російський опозиційний рух на українських землях: організаційне оформлення земсько-ліберальної опозиції, ходіння в народ, народництво, перші робітничі організації, марксизм.

Єврейський національний рух: єврейські погроми та загострення «єврейського питання», єврейська міграція з України, сегментація єврейського національного руху, Бунд та інші політичні партії єврейського населення.

Кримськотатарський національний рух.

Український національно-визвольний рух: хлопомани, громадівський рух, Братство тарасівців, Загальноукраїнська безпартійна організація, українські партії.

Практична частина. Робота з джерелами: читання й обговорення уривків зі спогадів діячів українського національно-визвольного руху по-

чатку ХХ століття для визначення ролі українських партій у роздмуханні соціальної революції на Наддніпрянщині, формуванні автономістської повістки українського питання.

5.5. Перша російська революція й Україна (3 год)

Теоретична частина. Загострення політичної кризи в Російській імперії: економічна криза 1900–1904 рр., її наслідки, Полтавсько-харківське повстання, робітничий рух, російсько-японська війна.

Народний рух у 1905–1907 рр.: страйковий рух робітництва, селянський рух, учнівський рух і рух службовців, збройні виступи у промислових центрах України, опір єврейським погромам.

Діяльність політичних партій. Думські виборчі перегони. Українська парламентська громада.

Практична частина. Інтерактивна гра «Інтерв'ю».

5.6. Підросійська Україна в 1907–1914 рр. (3 год)

Теоретична частина. Третьочервневий переворот. Дуалістична монархія. Посилення політичної реакції.

Специфіка проведення думських виборів у 1907 та 1912 роках. Століпінська аграрна реформа, її наслідки. Економічний розвиток українських земель.

Суспільство напередодні Першої світової війни.

Практична частина. Робота з літературою за темою, дискусія.

5.7. Західноукраїнські землі під владою Австрії наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст. (6 год)

Теоретична частина. Адміністративно-територіальний устрій західноукраїнських земель після Першого розділу Речі Посполитої.

Національна політика Габсбургів. Реформи Марії Терезії і Йосипа ІІ.

Соціально-економічний розвиток Західної України. Піднесення національного руху: діяльність Клерикального товариства та Руської трійці. Опришківський рух. Повстання буковинських селян під проводом Лук'яна Кобилиці. Галицьке повстання 1846 року.

Практична частина. Складання таблиці реформ (дата започаткування, назва акта, зміст, наслідки) у військовій, судовій, релігійній, фінансовій, економічній, аграрно-селянській сферах, проведених Марією-Терезією і Йосипом ІІ.

5.8. Західна Україна під час «весни народів» (3 год)

Теоретична частина. Наростання революційної кризи в Європі, початок революції в західно- і центральноєвропейських країнах.

Початок революційних трансформацій у Галичині: демократичні маніфестації, польський національний рух і утворення Центральної Народної Ради, український національний рух й утворення Головної Руської Ради та її регіональних відділень.

Діяльність ГРР на культурній ниві. Руський собор. Слов'янський конгрес. Вибори до рейхстагу й українське представництво в ньому.

Скасування кріпацтва.

Львівське збройне повстання. Селянський рух на Буковині. Визвольні змагання українців Закарпаття.

Формування Батальйону руських гірських стрільців.

Значення «весни народів» для національного відродження на західноукраїнських землях.

Практична частина. Обговорення статті І. Франка про львівське повстання 1848 року.

5.9. Західноукраїнські землі у другій половині XIX – на початку XX ст. (6 год)

Теоретична частина. Післяреволюційні адміністративні зміни в Галичині.

Соціально-економічний розвиток краю: «комора економічних абсурдів», залізничний транспорт, аграрні відносини, еміграція, кооперація, промисловість і торгівля, формування робітничого класу, трансформації селянства.

Робітничий і селянський рух. Епоха Голуховського.

Представництво українців у Галицькому сеймі та рейхстазі.

Конституція 1867 р. Цислейтанія та Транслейтанія.

Полонофільство, москвофільство й українофільство.

Народна рада.

Українські партії Західної України. Боротьба за загальне виборче право. Українські парламентарі в рейхстазі.

Практична частина. Робота з текстами політичного змісту, визначення їх авторів за світлинами.

5.10. Культура України в імперську добу (6 год)

Теоретична частина. Російський, німецький, польський, мадярський світи й українські культурні перспективи.

Піднесення української модернової культури: «Історія русів», харківські романтики, Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Основа, Євангеліє українською, українська абетка.

Царська мовна політика й українське слово.

Галичина – український П'ємонт: «теплий клімат» для національної культури та можливості її реалізації.

Література й видавнича справа. Журналістика. Образотворче мистецтво. Музика і театр. Кіномистецтво. Архітектура. Етнографічні розвідки. Освіта. Наука. Преса.

Практична частина. Робота з ілюстраціями: розрізнення за світлинами визначних архітектурних об'єктів України імперської епохи, творів майстрів живопису тощо.

РОЗДІЛ 6. Україна в добу Великої війни та революційних трансформацій (21 год)

6.1. Перша світова війна й українське питання (3 год)

Теоретична частина. Протиріччя імперіалістичних таборів і плани розтину українських земель. Театри воєнних дій на території України.

Російська окупація Галичини та Буковини. Національний рух в обох частинах України та репресії проти українства.

Загострення економічної та політичної кризи в Російській імперії: українські приклади.

Практична частина. Робота з картою: визначення змін на театрі воєнних дій на території України в 1914, 1915, 1916, 1917 роках.

6.2. Українська національно-демократична революція: доба Центральної Ради (6 год)

Теоретична частина. Лютнева революція та її відгомін у Києві. Створення Центральної Ради.

Організація національного руху в Наддніпрянщині. I та II Універсали Центральної Ради. Українсько-російські відносини. Діяльність проурядових структур, рад, Генерального Секретаріату.

Революційні події 1917 року в Криму.

Жовтневий переворот та захоплення влади в Києві Центральною Радою. III Універсал. Перший більшовицький наступ в Україні. Формування радянських органів влади.

Брест-Литовська мирна угода й німецько-австрійська окупація України. Державний і правовий устрій першої Української Народної Республіки.

Революційні процеси в березні 1917 р. – квітні 1918 р. в Криму.

Загострення кризи I УНР.

Практична частина. Складання хронологічної таблиці «Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.».

Визначення на контурній карті меж Наддніпрянщини, на яку поширювалася влада Української Центральної Ради.

6.3. Українська національно-демократична революція: доба Української Держави (3 год)

Теоретична частина. Переворот 29 квітня 1918 року. «Закони про тимчасовий державний устрій». Внутрішня політика Гетьманату: інститути влади, судова реформа, Державна варта, реформування збройних сил, аграрне питання, освіта, наука та культура.

Активність Української Держави на міжнародній арені. Переговори між РРФСР і Українською Державою.

Український національно-державний союз, Український національний союз. Ліва радикальна опозиція. Виступи проти окупаційних військ і гетьманату.

Грамота Павла Скоропадського 14 листопада 1918 року.

Антигетьманське повстання й зречення Скоропадського.

Перший Кримський крайовий уряд.

Українсько-кримські відносини.

Практична частина. Інтерактивна гра «Історичний калейдоскоп».

6.4. Українська національно-демократична революція: доба Директорії (6 год)

Теоретична частина. Відновлення УНР. Внутрішня і зовнішня політика II УНР.

Другий наступ більшовиків в Україні.

УСРР: особливості державного та соціального устрою. Воєнний комунізм. Другий Кримський крайовий уряд і Кримська радянська соціалістична республіка. Денікінщина.

Третій наступ більшовиків в Україні.

Антибільшовицький повстанський рух і військові акції УНР влітку 1919 — на початку 1920 рр. Перший зимовий похід.

Повстанські рухи. Революційна повстанська армія Нестора Махна.

Радянсько-польська війна й УНР. Війна Радянської Росії проти Російської армії барона Врангеля.

Другий зимовий похід і Холодноярська республіка.

Практична частина. Виконання тестових завдань. Здійснення контент-аналізу опублікованих листівок більшовиків, українських партій та урядів, білогвардійців із фондів Державного архіву.

6.5. Українська революція в Галичині, Закарпатті й Буковині (3 год)

Теоретична частина. Розпад Австро-Угорщини. Листопадовий чин і початок українсько-польської війни.

Проголошення Західноукраїнської народної республіки. Внутрішня і зовнішня політика ЗУНР. Злука УНР і ЗУНР.

Втручання Антанти в українсько-польський конфлікт. Українське питання на Версальській конференції. Чортківська офензива й польська окупація ЗУНР. УГА в боях на стороні УНР, Добровольчої армії та Радянської Росії.

Практична частина. Перегляд, обговорення фільму «Легіон: хроніки УГА».

РОЗДІЛ 7. Україна в міжвоєнний період (30 год)

7.1. Радянська Україна в 1920-ті роки (6 год)

Теоретична частина. УСРР у складі радянської федерації. УСРР на міжнародній арені. Адміністративно-територіальні перетворення в УСРР.

Політика українізації й коренізації. Культурна революція. Внутрішньопартійна боротьба й формування тоталітарної системи.

Голод 1921—1923 рр. і перехід до Нової економічної політики. Заміна продрозверстки продподатком.

Радянський ринок: госпрозрахунок, трести, оренда, роздрібна торгівля, дрібний та середній бізнес, концесії. Успіхи промислового та сільськогосподарського розвитку. Реалізація плану електрифікації. Криза НЕПу.

Практична частина. Робота з картами: оцінювання територіальних змін на українських землях протягом 1919—1939 рр., порівняння території УРСР з етнічними межами української нації. Визначення на карті основних центрів індустріалізації радянської України. Визначення меж, охоплених голодом 1921—1923 рр. і 1932—1933 рр.

Робота з джерелами: аналіз текстів перших радянських конституцій УСРР / УРСР на предмет відповідності декларацій реаліям.

7.2. Україна в період радянської модернізації та сталінізму (6 год)

Теоретична частина. Індустріалізація: сутність, фінансові джерела, планування. П'ятирічки. Стаханівський рух. Економічні та соціальні наслідки індустріалізації.

Колективізація й боротьба з куркульством. Голодомор 1932—1933 рр. Завершення формування тоталітарного ладу. «Сталінська конституція» 1936 року. Українська радянська державність у 1930-ті роки. Сталінські репресії: причини, форми, масштаби, виконавці, об'єкти переслідування. ГУТАБ. Крим у міжвоєнний період.

Практична частина. Стисла реконструкція суду над «Спілкою визволення України». Захист обвинувачених, осуд злочинів сталінського режиму.

7.3. Українські землі у складі Польщі (6 год)

Теоретична частина. Статус українських земель у складі II Речі Посполитої. Міжнародне визнання суверенітету Польщі над західноукраїн-

ськими землями. Українське питання в Польщі. Політика уряду народо-вих демократів щодо поневолених територій. Режим санації.

Економічний розвиток «східних кресів». Кооперативний рух.

Опір колонізації. Участь українських партій у політичному житті Польщі. Таємний український університет.

Створення та діяльність Організації українських націоналістів.

Практична частина. Робота з джерелами: оцінювання висловлювань польських політичних діячів щодо українського питання. Характеристика програм провідних українських партій Польщі.

7.4. Українські землі у складі Румунії (3 год)

Теоретична частина. Окупація Румунією Буковини та Бессарабії.

Хотинське повстання.

Міжнародне визнання нових кордонів Румунії. Національна й економічна політика румунського уряду.

Український національний рух у Румунії. Опір румунізації та соціальному визиску. Татарбунарське повстання.

Практична частина. Робота з документами: аналізування становища українців Румунії за спогадами українських національних діячів і діячів лівого руху.

7.5. Закарпаття у складі Чехословаччини. Карпатська Україна (3 год)

Теоретична частина. Закарпаття після розпаду імперії Габсбургів – спроби самовизначення.

Закарпаття у складі Угорської радянської республіки.

Тріанонський мирний договір і прилучення Закарпаття до Чехословаччини. Політичний розвиток краю в 1920–1930-ті роки. Економічна та національна політика чехословацького уряду.

Діяльність українських громадських і політичних організацій Закарпаття. Мюнхенська угода та проголошення автономії Закарпаття. Проголошення незалежності Карпатської України.

Угорська окупація.

Практична частина. Перегляд, обговорення документального фільму «Срібна земля».

7.6. Культура і духовний розвиток України міжвоєнного періоду (6 год)

Теоретична частина. Ідеологічне середовище та культурні процеси. Тенденції культурно-мистецького розвитку. «Розстріляне відродження». Творчі та наукові спілки.

Освіта й наука. Література та видавнича справа. Образотворче мистецтво. Фото-, кіномистецтво. Архітектура. Музика. Театр.

Культурні процеси на українських землях у Польщі, Румунії, Чехословаччині.

Культурне й освітньо-наукове життя української діаспори.

Становище церкви в радянській Україні. Українська автокефальна православна церква. Антирелігійна діяльність радянських органів влади. Репресії проти духовенства та нищення культових пам'яток УРСР.

Практична частина. Перегляд українських стрічок 1920–1930-х років на вибір учнів («Іван», «Земля», «Арсенал», «Звенигора», «Аероград», «Щорс», «П.К.П.», «Тарас Шевченко», «Кармелюк», «П'ять наречених», «Людина з кіноапаратом», «Одинадцять», «Симфонія Донбасу», «Беня Крик», «Богдан Хмельницький»), їх обговорення з акцентом на художнє / історичне значення.

РОЗДІЛ 8. Україна в період Другої світової війни (18 год)

8.1. Україна на початковому етапі війни (3 год)

Теоретична частина. Україна в геополітичних планах держав Осі. Пакт Молотова—Ріббентропа. Радянська окупація східних регіонів Польщі та Бессарабії.

Возз'єднання українських територій: адміністративно-територіальні зміни. Радянізація західноукраїнських земель.

Український національний рух на територіях, окупованих нацистами.

Практична частина. Робота з картою: окреслення розмежування СРСР і Німеччини після розділу сфер впливу у Східній Європі й окупації Польщі.

8.2. Початок німецько-радянської війни. Окупаційний режим (6 год)

Теоретична частина. Наступ військ країн Осі в УРСР.

Оборона Києва, Одеси, Севастополя.

Встановлення окупаційного режиму. Запровадження нового адміністративно-територіального устрою нацистами. План «Ост» і його реалізація.

Розвиток економіки України під нацистською владою. Гастарбайтери. Життя громадян на окупованих землях.

Колабораціонізм. Створення та бойовий шлях дивізії СС «Галичина».

Голокост і геноцид населення України.

Практична частина. Робота з джерелами: здійснення порівняльного аналізу спогадів командирів УПА і радянських партизанських командирів. Вивчення економічних заходів окупаційного режиму за матеріалами колабораціоністської та радянської преси.

Характеристика військових операцій Червоної армії і вермахту на території України за спогадами німецьких і радянських воєначальників.

8.3. Радянський і націоналістичний рух опору (6 год)

Теоретична частина. Організація Українського штабу партизанського руху та підготовка партизанських загонів до діяльності в тилу противника. Ліквідація нацистами першої хвилі підпільних і партизанських загонів.

Піднесення народного партизанського руху в 1942—1943 рр. Партизанські з'єднання Ковпака, Наумова, Сабурова, Федорова. Рейд від Путивля до Карпат.

Переслідування нацистами українських націоналістів. Тактика ОУН(м) та ОУН(б) в умовах переходу до підпільної діяльності.

Націоналістичні партизанські об'єднання в 1941—1943 рр. Завершення формування Української повстанської армії. Бойові операції бандерівців проти німецьких військ, Армії Крайової, радянських партизанів.

Волинська трагедія.

Створення Головної української визвольної ради.

Практична частина. Перегляд, обговорення документальних фільмів «Битва за Радянську Україну», «Хроніки УПА».

8.4. Звільнення України, завершення війни та післявоєнна зміна кордонів УРСР (3 год)

Теоретична частина. Переломний етап Другої світової війни й початок звільнення радянськими військами території України. Контрнаступ німецьких військ у лютому—березні 1943 р. Курська битва. Звільнення Лівобережної України. Битва за Дніпро. Корсунь-Шевченківська операція. Звільнення Правобережної України. Кримська, Львівсько-Сандомирська й Яссо-Кишинівська наступальні операції. Депортація корінних народів Криму. Звільнення Закарпаття. Зміни повоєнних кордонів СРСР і УРСР на Кримській і Потсдамській конференціях. Повоєнне врегулювання кордонів УРСР із Чехословаччиною, Польщею та Румунією. Польсько-український обмін населенням.

Практична частина. Робота з ілюстраціями: розрізнення за світлинами радянських воєначальників, командирів УПА, представників нацистської адміністрації в Україні, генералів та маршалів Групи армій «Південь», видів стрілецького озброєння, артилерії та бронетехніки СРСР, Німеччини, Угорщини, Румунії та США (за поставками ленд-лізу). Відвідування у краєзнавчому музеї виставки, присвяченої Другій світовій війні.

РОЗДІЛ 9. Радянська Україна в повоєнний період (21 год)

9.1. УРСР у 1945—1953 рр. (3 год)

Теоретична частина. Демографічні та матеріальні втрати України.

Відновлення народного господарства: економічні пріоритети, промисловий, сільськогосподарський розвиток, відбудова промислових і цивільних об'єктів, реставрація та зростання транспортної інфраструктури.

Повсякденне життя радянських громадян у перші повоєнні роки.

Голод 1946—1947 рр. Переслідування національної інтелігенції. Радянізація західноукраїнських областей. Ліквідація УГКЦ.

Націоналістичний рух опору. Діяльність ОУН-УПА у Закарпатті. Операція «Вісла».

Практична частина. Робота з картою: визначення змін кордонів, адміністративно-територіального устрою УРСР у 1940—1950-ті роки, основних будов IV—X п'ятирічок у республіці; окреслення меж Закарпаття, де відбувалася операція «Вісла» у 1947 році.

9.2. Радянська Україна в період «відлиги» (3 год)

Теоретична частина. Етапи лібералізації радянського режиму.

Курс на побудову комунізму.

Адміністративно-територіальні зміни в межах УРСР. Приєднання Кримської області до України.

Економічні реформи радянського керівництва, їх наслідки.

Радянське суспільство «хрущовських» часів: суперечності тоталітарної системи.

Шістдесятництво й дисидентський рух в Україні. Націоналістичні групи опору.

Практична частина. Робота з ілюстраціями: вибір і пояснення радянських плакатів періоду «відлиги».

9.3. УРСР доби стабілізації радянської системи (6 год)

Теоретична частина. Реформування радянської системи, курс на стабілізацію політичного ладу.

Зміни в керівництві УРСР.

«Золота п'ятирічка» і початок спаду темпів економічного зростання. Продовольча криза. Дефіцит товарів широкого вжитку. Наростання кризових явищ у радянському суспільстві. Конституція УРСР 1978 р. Переслідування інакодумців. Еміграція з України. Дисидентський рух. Українська Гельсінська група. Екологічна ситуація в УРСР.

Практична частина. Підбір повідомлень радянської преси, що характеризують повсякденне життя України в період «застою».

Характеристика особливостей повсякденного життя в УРСР за світлинами часопису «Life».

9.4. Перебудова й розгортання боротьби за суверенізацію України (3 год)

Теоретична частина. Курс радянського керівництва на прискорення побудови соціалізму. Концепція соціалістичної перебудови. Госпрозраху-

нок, кооперація та виокремлення елементів ринкової економіки. Поява приватного сектору економіки. Лібералізація цін. «Новий курс» М. Горбачова.

Катастрофа на Чорнобильській АЕС і її наслідки.

Гласність і поступове впровадження свободи слова. Відміна цензури в пресі.

Створення Народного руху України. Багатопартійність.

Демократичні вибори 1989 та 1990 рр. Декларація про державний суверенітет України. «Революція на граніті». Референдум 17 березня 1991 р. і Новоогарьовський процес.

Відновлення Кримської АРСР. Кримськотатарське питання.

Практична частина. Встановлення відношення між текстами документів і світлинами із зображенням їх авторів.

9.5. Культура, наука, релігійне життя в Україні в 1945–1991 рр. (6 год)

Теоретична частина. Зміна ідейних контекстів культурних процесів. Культура як простір ідейної конфронтації.

Освіта й наука.

Науково-технічна революція в Україні: ЕОМ, ідеї В. Глушкова щодо створення Загальнодержавної автоматизованої системи збору й обробки інформації (ЗДАС).

Преса й видавнича справа. Самвидав. Література. Образотворче мистецтво. Кіномистецтво: соцреалізм і «поетичне кіно». Продукція «Київнаукфільму». Музичне мистецтво й естрада. Театральне мистецтво. Розвиток спорту. Культура українців за межами України.

Лібералізація ставлення держави до церкви в перші повоєнні роки. Нова хвиля атеїстичної пропаганди. Політика держави і питання свободи совісті: звуження сфери впливу православної церкви, підпільні структури УГКЦ, переслідування релігійних діячів і громад.

Практична частина. Перегляд, обговорення стрічки «Тіні забутих предків».

РОЗДІЛ 10. Новітня історія України (36 год)

10.1. Проголошення незалежності України і процеси державотворення (3 год)

Теоретична частина. Путч 19–21 серпня 1991 року. Заборона КПРС.

Акт проголошення незалежності України. Всеукраїнський референдум щодо проголошення незалежності України. Створення Співдружності незалежних держав.

Міжнародне визнання України як незалежної держави.

Ухвалення законів про символіку України.

Створення нових і трансформація діючих владних структур. Конституційний процес. Трансформація системи самоврядування в регіонах.

Зміни у статусі Автономної Республіки Крим.

Практична частина. Перегляд, обговорення інтерв'ю Л. Кравчука, В. Чорновола, О. Мороза на предмет оцінки подій серпня 1991 року. Характеристика правильності / помилковості дій українських політичних сил та органів влади у той час.

10.2. Економічний розвиток України в 1991–2020 рр. (3 год)

Теоретична частина. Вплив процесів глобалізації на розвиток національної економіки.

Структура економіки України на момент проголошення незалежності: суперечності початкового етапу ринкового розвитку.

Економіка України в дезінтеграційних й інтеграційних процесах на пострадянському просторі. Особливості економічного розвитку: «дикий капіталізм», форми первинного накопичення капіталу, приватизація державних підприємств, деіндустріалізація, ліквідація колгоспного ладу, підвищення ролі великих агробізнес-підприємств, формування олігархічного капіталу, актуалізація сфери послуг у формуванні національного ВВП, нові сфери економіки.

Економічна криза 1990–1999 рр., економічний підйом 2000–2008 рр. Економічна криза 2008–2009 рр. і подальший розвиток національної економіки.

Вступ України в СОТ. Проблеми національної економіки на тлі процесів євроінтеграції.

Практична частина. Порівняння даних Держстату України щодо економічного розвитку за період 1990–2020 років з показниками економічного розвитку країн Європи. Виявлення тенденційної інформації, пояснення її необ'єктивності. Пояснення причин відставання України.

10.3. Трансформації українського суспільства (6 год)

Теоретична частина. Ринковий ідеалізм і розчарування в капіталізмі. Ностальгія за СРСР.

Цивілізаційний вибір нації: між сходом і заходом, розмиття ідеї національного шляху розвитку.

Наростання кризових явищ українського суспільства: демографічна криза, еміграція, «заробітчанство», серйозні захворювання, алкоголізм, тютюнокуріння, наркоманія, ускладнення соціоекологічної ситуації, «лихи дев'яності» і злочинність XXI ст.

Соціальна поляризація населення, прояви класового антагонізму. Робітничий рух в Україні.

Особливості формування громадянського суспільства, його роль у розв'язанні політичних криз, екологічних і регіональних проблем України.

Практична частина. Перегляд, обговорення документальних фільмів «Іміграніада», «Жінка-банкомат».

10.4. Політичний розвиток України в 1991–2013 рр. (6 год)

Теоретична частина. Президентство Л. Кравчука: криза взаємовідносин гілок влади, падіння її авторитету.

Президентство Л. Кучми: зміцнення виконавчої вертикалі влади й порушення демократичної моделі суспільства, акція «Україна без Кучми», формування системної опозиції владі, Помаранчева революція.

Президентство В. Ющенко: зміни в Конституції, політична нестабільність, Антикризова коаліція і другий уряд Януковича, руйнація помаранчевої коаліції й зміцнення становища Партії регіонів, віддалення євроатлантичних перспектив.

Президентство В. Януковича: курс «повної модернізації суспільного життя в Україні», переслідування політичних опонентів, повернення до президентсько-парламентської форми правління, відновлення виконавчої вертикалі влади, проблеми погіршення стану корупції.

Закон «Про засади державної мовної політики» («закон Колесніченка—Ківалова»): застосування та критика.

Політична історія Автономної Республіки Крим.

Практична частина. Виконання тестових завдань. Робота над індивідуальними дослідницькими проектами.

10.5. Політичний розвиток України у 2013–2020 рр. (3 год)

Теоретична частина. Політична криза 2013–2014 років.

Євромайдан і перемога демократичних сил.

Розкол суспільства та втручання в українські справи зовнішніх сил.

Президентство П. Порошенка: люстрація, діяльність «уряду камікадзе», розпуск Верховної Ради VII скликання й позачергові вибори до парламенту України, загострення економічної кризи та спроби виходу з неї, зміцнення силових структур держави, здійснення заходів, спрямованих на зближення з країнами Заходу й обмеження російського впливу на внутрішню політику України, суперечності боротьби з корупцією, декомунізація, демонополізація, судова реформа.

Президентство В. Зеленського: діяльність урядів О. Гончарука і Д. Шмигаля.

Пандемія Covid-19.

Політичні партії і громадські рухи.

Соціально-економічне і суспільно-політичне життя на окупованих територіях України.

Заходи щодо підтримки української мови, конституційне забезпечення прав мов національних меншин.

Національні меншини України: процеси інтеграції в загальноукраїнський простір і відцентровані тенденції.

Практична частина. Огляд видань, перегляд передач, робота з інтернет-джерелами, їх обговорення.

Аналіз, порівняння, оцінювання різних інформаційних джерел для виявлення тенденційної інформації, пояснювання її необ'єктивності.

10.6. Україна на міжнародній арені (3 год)

Теоретична частина. Розширення представництва України в ООН.

Участь України в миротворчих операціях. Участь України у врегулюванні Придністровсько-Молдовського конфлікту.

Дипломатичні місії України. Україна і Європейський Союз: етапи євроінтеграції, Угода про асоціацію з Європейським Союзом, безвізовий режим.

Україна — НАТО: приєднання України до Ради північноатлантичного співробітництва (Ради євроатлантичного партнерства) і програми «Партнерство заради миру», підписання Хартії про Особливе партнерство, заснування Комісії Україна — НАТО, відкриття місії України при НАТО, декларація про майбутнє членство, тимчасове припинення інтеграції України до НАТО, відновлення співробітництва, допомога країн НАТО Україні.

Відмова України від позаблокового статусу. Українсько-російські відносини: труднощі взаєморозуміння в 1990-ті роки, Будапештський меморандум (1994), підписання угоди про базування Чорноморського флоту РФ у Севастополі (1997), «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» (1997), конфлікт навколо острова Тузла (2003), газові конфлікти, Харківські угоди, російський вплив на протистояння в Україні у 2013—2014 рр., окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, особливості ведення українсько-російської гібридної війни.

Україна й Організація з безпеки і співробітництва в Європі: Місія ОБСЄ в Україні, Меморандум про взаєморозуміння між ОБСЄ та Урядом України щодо створення нової форми співробітництва (1999). Головування України в ОБСЄ (2013), діяльність ОБСЄ на Сході України (від 2014 р.).

Участь України в інших міжнародних організаціях.

Практична частина. Ознайомлення з документами про співробітництво України і Північноатлантичного альянсу: виокремлення поступу в розвитку відносин України та військового блоку.

10.7. Україна в стані гібридної війни (6 год)

Теоретична частина. Перемога Євромайдану та реакція уряду Російської Федерації.

Кримська криза.

Переростання руху антимайдану в сепаратистські виступи на Південному Сході України.

Оголошення Антитерористичної операції. Упередження розгортання сепаратизму в Харківській та Одеській областях. «Одеська трагедія».

Військові дії в травні 2014 р. — у лютому 2015 р.: облога та визволення Слов'янська, оборона Донецького та Луганського аеропортів, бої на Савур-могілі, за Іловайськ і Дебальцеве.

Зустрічі в Нормандському форматі. Мінські угоди 2014 і 2015 років. Закон України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (2014).

Позиційна війна: бої за Широкине, Мар'їнку, Авдіївку й на Світлодарській дузі.

Волонтерський рух допомоги Збройним силам України. Міжнародна реакція на події в Україні.

Застосування санкцій проти Російської Федерації та посилення співробітництва України з НАТО.

Заходи щодо припинення вогню у 2019–2020 роках.

Практична частина. Перегляд документальних фільмів про події на Майдані, операції об'єднаних сил.

Відвідування краєзнавчого музею: ознайомлення з експозиціями, пов'язаними з ООС і волонтерським рухом.

10.8. Культурні процеси, освіта, наука, релігійне життя в Україні в 1991–2020 рр. (6 год)

Теоретична частина. Вплив на розвиток культури політичних, соціальних та економічних процесів.

Мультикультуралізм та процеси вестернізації культури. Актуалізація національного компоненту культури.

Програма «Освіта — XXI століття» та суперечності реформування вітчизняної системи освіти. Приєднання України до Болонського процесу. Проблема якості вищої освіти. Розвиток науки в Україні: зменшення кількості наукових установ та фінансування науки, «відтік мізків», проблеми збереження потенціалу наукових шкіл, інтеграція української науки у світову мережу знань, винаходи та досягнення. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015). Створення Національної ради України із питань розвитку науки і технологій.

Діяльність Державного космічного агентства України та Національного антарктичного наукового центру. Станція «Академік Вернадський».

Література й видавнича справа. Журналістика. Кіномистецтво. Анімація. Образотворча діяльність. Музичне мистецтво й естрада. Перемоги України на Євробаченні у 2004 та 2016 роках. Фестивальна діяльність. Спортивні досягнення України.

Конфесійна ситуація в Україні. Церковний розкол і міжконфесійні відносини. Створення Православної Церкви України та проблема її визнання ортодоксальними церквами. Українська греко-католицька церква. Римо-католицька церква в Україні. Іслам. Юдаїзм. Протестантські / паракристіянські конфесії.

Практична частина. Перегляд, обговорення трейлерів українських стрічок, створених за часів незалежності.

Підсумок (3 год)

Практична частина. Підсумки роботи гуртка за рік. Презентація результатів науково-дослідницької діяльності.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Учні мають знати:

- базові поняття історичної науки;
- теорію виникнення людства;
- особливості фізичної та розумової еволюції людини;
- сутність історіографії та етапи розвитку її українського сегменту;
- наукову періодизацію історії України;
- основні події, явища, процеси, їх давніші й сучасні інтерпретації;
- основи науково-дослідницької діяльності;
- вимоги до оформлення дослідницької роботи.

Учні мають уміти:

- використовувати знання з історії в освітній діяльності, повсякденному житті;
- працювати з різними історичними джерелами;
- аналізувати важливі історичні явища, розрізняти спільне і відмінне в історичному розвитку різних епох і суспільств;
- пояснювати причини історичних явищ, робити аналіз їх наслідків;
- порівнювати, оцінювати факти та діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських і національних цінностей;
- полемізувати на різні теми української історії, визначати власну позицію щодо суперечливих питань історії;
- розв'язувати завдання індивідуального дослідницького проекту;
- презентувати результати наукового дослідження.

В учнів мають сформуватися компетентності:

- опрацювання наукової літератури в галузі історії;
- аналізування, порівняння й оцінювання різних історичних джерел;
- виявлення тенденційної інформації, пояснювання її необ'єктивності;
- реконструювання історичних подій у словесній і письмовій формах (опис, характеристика) із висловлюванням власної точки зору аргументовано;
- аналізування історичних фактів, подій, явищ, діяльності окремих особистостей вітчизняної і світової історії із застосовуванням пояснень, доведень, міркувань, узагальнюючої характеристики;
- провадження науково-дослідницької діяльності, презентування її результатів відповідно до принципів академічної доброчесності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белов О., Шаповалов Г. Український тризуб: історія дослідження та історичний реконструкт. Київ ; Запоріжжя : Дике поле, 2008. 261 с.
2. Головка О. Б. Князь Роман Мстиславич та його доба : нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття. Київ : Стило, 2001. 248 с.
3. Довідник з історії України. А–Я / Інститут історичних досліджень Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка ; Ігор Зіновійович Підкова (ред.), Ігор Зіновійович Підкова (упоряд. та наук. ред.), Роман Мар'янович Шуст (ред.). 2-ге вид., доопрац. і доп. Київ : Генеза, 2001. 1136 с.
4. Дух Л. І. Історія України. Хронологічні таблиці: іст. факти, іст. постаті, документи, розвиток культури : навч. довід. Харків : Навчальна література, 2017. 126 с.
5. Іваненко В. В., Кривчик Г. Г. Історія української культури : навч. посіб. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2010. 99 с.
6. Історія архітектури і будівництва України : навч. посіб. для студентів спец. 7.06010101 «Промислове та цивільне будівництво» / упорядн.: В. Д. Віроцький, Г. В. Гетун. Київ : КНУБА, 2016. 133 с.
7. Історія українського козацтва: нариси у двох томах / НАН України, Ін-т історії України, Науково-дослідний ін-т козацтва ; редкол.: В. Смолій (відп. ред.) та ін. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. Т. 1. 799 с.
8. Історія українського козацтва: нариси у двох томах / редкол.: В. Смолій (відп. ред.) та ін. Київ : Києво-Могилянська академія, 2007. Т. 2. 723 с.

9. Княжа доба: історія і культура / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича / редкол.: Ісаєвич Я. Д. (відп. ред.) та ін. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2007. Вип. 1. 335 с.
10. Коляда І. А., Реєнт О. П. Усі гетьмани України. Харків: Фоліо, 2010. 415 с.
11. Король В. Ю. Історія України : навч. посіб. Київ : Академія, 2008. 496 с.
12. Міська історія України: проблеми початкового датування : [науково-довідкове видання] / Я. Верменич, В. Дмитрук, С. Архипова. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2010. 139 с.
13. Поле битви — Україна. Від «володарів степу» до «кіборгів». Воєнна історія України від давнини до сьогодення / упоряд. К. Галушко. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 350 с.
14. Слабченко Є. А. Дипломатична історія України. Київ : Кліо, 2016. 493 с.
15. Сливка Ю. Ю. Політична історія України XIX — поч. XXI ст. Львів : Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2015. 641 с.
16. Українські ярмарки та виставки (історія та сьогодення) : бібліографічний покажчик / М-во культури і туризму України, Харківська держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків : Фоліо, 2008. 157 с.

В. В. Руснак

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «ЮНІ АРХЕОЛОГИ»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, що спрямована на розвиток у дітей та учнівської молоді творчих здібностей, реалізацію їх потреб у самовизначенні та самовдосконаленні.

Виконання такого завдання забезпечує освітня діяльність гуртків дослідницько-експериментального напрямку в закладах позашкільної освіти.

Навчальна програма «Юні археологи» розроблена відповідно до вимог чинного законодавства в галузі освіти, методичних рекомендацій щодо змісту та оформлення навчальних програм із позашкільної освіти.

Програма побудована на основі особистісно орієнтованого підходу, який враховує природні нахили та здібності вихованців, забезпечує їх інтелектуальний і духовний розвиток на основі суб'єктного досвіду. Зміст програми ґрунтується на принципах науковості, урахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей, систематичності й варіативності форм, методів навчання і виховання.

Новизна програми полягає у впровадженні сучасних підходів, форм і методів організації роботи з вихованцями, які виявляють бажання досліджувати окремі аспекти стародавньої історії, більш детально вивчати проблеми, що становлять основу світогляду сучасної людини.

Програма розрахована на роботу в гуртках і секціях основного рівня та орієнтована на дітей віком від 14 до 17 років.

Освітня програма побудована на основі програми «Археологічне краєзнавство» (рекомендовано науково-методичною радою Національного центру «Мала академія наук України» (протокол № 3 від 26.11.2013 р.), авт. Т. Нераденко, методист відділення історії Черкаського обласного територіального відділення МАН України, кандидат історичних наук), до якої внесені доповнення та зміни, а саме: програма розрахована на один рік навчання, матеріал практичних і теоретичних занять адаптовано до можливостей регіону; збільшено кількість годин на вивчення основ науково-дослідницької діяльності.

Метою програми є формування у вихованців компетентностей у процесі науково-дослідницької діяльності в галузі археології.

Основні завдання полягають у формуванні у вихованців таких компетентностей:

- *пізнавальної* — оволодіти основами знань у галузі археології; розширити знання про визначні археологічні пам'ятки — надбання давньої історії і культури України, Європи і світу, археологічні колекції музеїв регіону; формувати навички здобування знань безпосередньо з реальності (під час екскурсій, археологічних розвідок тощо); оволодіти прийомами дій у нестандартних ситуаціях, евристичними методами розв'язання проблем;
- *практичної* — формувати вміння і навички проведення польових археологічних досліджень, камерального оброблення археологічних знахідок, первинної реставрації та консервації археологічних матеріалів, ведення польової документації, фотографування археологічних об'єктів; набувати навичок розв'язання завдань наукової роботи з археології, участі в наукових конференціях і конкурсах; оволодіти необхідними для участі в археологічних експедиціях вміннями і навичками;
- *творчої* — розвивати дослідницьку творчу активність у виявленні й розв'язанні освітніх завдань; мотивувати до творчих досягнень, спрямованих на реалізацію потреб у творчому самовираженні; набувати досвіду творчого підходу до розв'язання завдань науково-дослідницької роботи;
- *соціальної* — формувати вміння пропагувати надбання давньої історії та культури України; розвивати історичний кругозір, національну свідомість, високу духовність, чітку життєву позицію; формувати шанобливе та дбайливе ставлення до історико-культурних здобутків українського народу; формувати позитивні якості емоційно-вольової сфери, вміння працювати в колективі та приймати відповідальні рішення в сучасних умовах соціального життя.

На опрацювання навчального матеріалу відводиться 216 годин на рік, 6 годин на тиждень.

Програма передбачає проведення теоретичних і практичних занять. Види занять у процесі навчання взаємопов'язані та логічно доповнюють одне одного.

У змісті програми передбачено більш детальне ознайомлення вихованців з археологією та найдавнішою історією України; формування первинних навичок роботи з артефактами, проведення польових археологічних досліджень, ведення польової документації, фотографування археологічних об'єктів; розвиток умінь камерального опрацювання археологічних знахідок; залучення до активної участі в конкурсах, конференціях; формування умінь і навичок працювати в лабораторіях, архівах, бібліотеках.

Значна увага приділяється розвитку у вихованців умінь і навичок роботи над науковим дослідженням, підготовці до участі у Всеукраїнсько-

му конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України.

Формами визначення рівня знань, практичних умінь і навичок вихованців є поточний (обговорення, тестування тощо), проміжний (співбесіда, виконання творчих завдань, проєктів), підсумковий (результати участі в конференціях і конкурсах, результати роботи над індивідуальним дослідницьким проєктом) контроль.

Основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	–	3	3
2.	Археологія та історія	2	4	6
3.	Геологічне минуле Землі	3	6	9
4.	Кам'яний вік	2	4	6
5.	Енеоліт (мідно-кам'яний) і бронзовий вік	2	4	6
6.	Доримський залізний вік	2	4	6
7.	Ранньоримський період	2	4	6
8.	Пізньоримський період	2	4	6
9.	Епоха Великого переселення народів	3	9	12
10.	Черняхівська культура	3	12	15
11.	Гунський, постгунський, ранньосередньовічний періоди	2	4	6
12.	Київська Русь	3	9	12
13.	Доба заселення Слобожанщини	3	9	12
14.	Основи науково-дослідницької діяльності	12	45	57
15.	Польова археологія	9	30	39
16.	Навчальні екскурсії	3	9	12
17.	Підсумок	–	3	3
Разом		53	163	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год)

Практична частина. План, завдання роботи гуртка на рік. Організаційні питання.

Особливості освітньої діяльності гуртка.

Правила поведінки під час теоретичних і практичних занять у закладі, кабінеті, музеї, на місцевості тощо. Вступний інструктаж із техніки безпеки.

Перегляд, обговорення фрагментів фільму «Україна. Повернення своєї історії».

2. Археологія та історія (6 год)

Теоретична частина. Археологія — наука про матеріальні рештки існування людства. Історія й археологія, спільні та відмінні риси. Поняття «матеріальна культура», її співвідношення з історичними реаліями. Культура «жива», «мертва» та «заново виявлена».

Археологічні культури і давні народи, етноси.

Типи, види археологічних пам'яток (поселення, стоянки, городища, курганні та ґрунтові могильники, монетні та речові скарби, залишки фортець і майданів, мегалітичні споруди та кам'яні стели, святилища, капища, зольники тощо).

Термінологічний апарат археології: археологічна стратиграфія, профіль, культурний шар, археологічна культура й археологічна пам'ятка, археологічна періодизація / хронологія, археологічна класифікація.

Методики і методи досліджень. Етапи дослідження: польові дослідження-спостереження за станом ґрунту і залишків, детальна фіксація усіх об'єктів у просторі (на плані) стосовно умовного репера, глибини залягання; розкопки; систематизація археологічних джерел.

Законодавча база для польових археологічних досліджень та основні дозвільні документи (відкритий лист, дозвіл).

Вимоги щодо безпеки життєдіяльності під час археологічних розвідок.

Практична частина. Робота з науковою літературою. Доповідь про результати роботи.

Експурсія до краєзнавчого музею.

3. Геологічне минуле Землі (9 год)

Теоретична частина. Геологія. Основи антропогенезу й археологічна періодизація. Зв'язок археології з геологією.

Основні геологічні епохи і періоди.

Процес еволюції флори і фауни. Грунтознавство.

Походження людини. Палеоантропогенез. Основні етапи еволюції людини: виділення з тваринного світу, прямоходження, штучні інструменти, абстрактне мислення й мова, первісне стадо, знаряддя праці тощо. Людина і природне середовище.

Палеозоологія, палеоботаніка, остеологія.

Сучасна періодизація в археології. Відносна / абсолютна хронології.

Практична частина. Пошук інформаційних джерел, робота з ними, їх аналіз, презентація результатів роботи. Віртуальна екскурсія археологічними музеями України.

4. Кам'яний вік (6 год)

Теоретична частина. Палеоліт: ранній, середній, пізній. Заселення території України. Льодовики, їх вплив на історію людства. Поява житла. Удосконалення техніки оброблення каменю. Форми привласнюючого господарства. Первісне стадо. Освоєння нових територій. Перші поховання. Зародження релігії, мистецтва. Кровноспоріднена община. Матріархат. Одомашнення тварин. Удосконалення техніки оброблення знарядь праці. Будівництво житла. Людина розумна. Виникнення релігії та мистецтва.

Мезоліт. Мікроліти і макроліти, розвиток техніки обробки кременю. Винайдення лука і стріли. Відступ льодовика, посилення ролі рибальства, перші човни і весла. Одомашнення тварин. Виникнення відтворюючого господарства. Подальше розселення людей, культурні зони: південна, лісова, лісостепова. Виникнення племен.

Неоліт. «Неолітична революція» в історії людства: поширення землеробства і скотарства, поява гончарства і ткацтва, нові транспортні засоби, передумови зародження металургії, нові прийоми обробки каменю (шліфування, пиляння, свердлення), розквіт родинного ладу, первісний обмін.

Неолітичні пам'ятки. Дніпро-донецька культурно-історична спільність. Неолітичні поселення.

Практична частина. Роботи з програмою «Agisoft PhotoScan»: побудова 3D-моделей житла, знарядь праці різних періодів кам'яного віку.

Проєкт «Життя людей у кам'яному віці».

5. Енеоліт (мідно-кам'яний) і бронзовий вік (6 год)

Теоретична частина. Упровадження й використання міді. Перший суспільний розподіл праці. Найдавніші землероби і скотарі.

Винайдення гончарного круга.

Поява бронзи. Удосконалення оброблення каменю. Розквіт осілих землеробських і відособлення кочових скотарських племен. Поширення патріархально-родового устрою. Нерівність економічного розвитку районів. Прискорення соціально-економічного розвитку. Початок процесу утворення класів.

Основні культури енеоліту та бронзового віку (середньостогівська, ямна, катакомбна, зрубна, білогрудівська, бондарихінська).

Практична частина. Екскурсія до музею. Робота з літературою про матеріальні залишки мідно-кам'яного та бронзового віку, ідентифікація їх культурної приналежності.

6. Доримський залізний вік (6 год)

Теоретична частина. Поняття «доісторичний період» і «передісторичний період». Початок залізного віку. Виробництво заліза. Перші центри виготовлення заліза. Економічні та соціальні наслідки впровадження заліза.

«Кімерійське питання». Чорноліська і Новочеркаська культури – кімерійці чи ранні скіфи?

Скіфи. Характеристика їх матеріальної культури. Степові та лісостепові пам'ятки, їх різниця та проблема співвідношення з історичними племенами. Причина появи городищ, їх географічне розміщення. Зникнення скіфських племен.

Сармати – збиральна назва племен (саавромати, язиги, роксолани, алани та інші). Походження, формування і розвиток сарматських культур.

Практична частина. Опрацювання матеріалів Циркунівського городища скіфського часу. Описи, замальовки та графічне оброблення за допомогою програми «Photoshop».

7. Ранньоримський період (6 год)

Теоретична частина. Ранньоримський період. Зарубинецька культура. Господарство, житло, поховальний обряд. Пам'ятки зарубинецької культури: поселення, городища, могильники.

«Пізньозарубинецька» чи «постзарубинецька» культура. Проблема походження, виділення груп пам'ятників.

Практична частина. Перегляд фотоматеріалів розкопок постзарубинецьких пам'яток. Аналіз ескізів археологічних знахідок (кераміки, індивідуальних речей). Створення мультимедійної презентації про комплекс матеріальної культури зарубинецьких і постзарубинецьких племен.

8. Пізньоримський період (6 год)

Теоретична частина. Міграція германських племен на південь. Засвоєння досягнень римської цивілізації племенами Східної Європи. Перебування традицій попередніх місцевих культур.

Посилення торговельних контактів Римської імперії з народами Причорномор'я, Прикарпаття і Подніпров'я на початку II століття.

Соціально-економічний розвиток місцевих племен. Варварські народи на кордонах імперії. Кочовики тюркського походження — гуни.

Практична частина. Підготовка, обговорення доповідей про пізньоримський період.

9. Епоха Великого переселення народів (12 год)

Теоретична частина. Соціально-політична організація кочових племен Євразії в першій половині I тисячоліття до н. е. Гуни, готи, алани, болгари. Основні напрямки їх пересувань, матеріальні комплекси.

Вторгнення племен гунів у північну частину Римської імперії. Причини руху племен і народів Європи в IV—VII століттях у різних напрямках.

Китайські, єгипетські джерела — свідчення переселення.

Практична частина. Виконання тестових завдань. Перегляд, обговорення відеоматеріалів «Велике переселення народів».

Проєкт «Велике переселення народів: причини і наслідки».

10. Черняхівська культура (15 год)

Теоретична частина. Черняхівська культура. Керамічний комплекс, знаряддя праці, предмети побуту, прикраси. Пам'ятки черняхівської культури (поселення, могильники, скарби).

Перший дослідник черняхівської культури — В. В. Хвойка.

Практична частина. Ознайомлення з матеріалами черняхівського поселення та могильника «Війтенки». Робота з матеріалами: замальовка, фотографування, складання каталогу.

Проєкт «Черняхівські пам'ятки: свідчення розвитку найбільш яскравої культури Східної Європи римських часів».

11. Гунський, постгунський і ранньосередньовічний періоди (6 год)

Теоретична частина. Феномен зменшення концентрації артефактів у гунський і постгунський періоди. Ранні слов'яни, їх археологічні реалії. Критичний підхід до писемних джерел про слов'ян (Тацит, Йордан, Прокopій Кесарійський та ін.).

Археологічні культури середини I тисячоліття н. е.: пеньківська, празька, колочинська. Проблеми «антських кладів» і подвійності археологічних культур. Напередодні утворення Київської Русі: салтівська, райковецька, роменська, волинцевська культури.

Практична частина. Експерсія до музею, її обговорення.

Робота з літературою, її аналіз, обговорення результатів.

12. Київська Русь (12 год)

Теоретична частина. Київська Русь. Походження назви «Русь».

Загальна характеристика соціального, економічного, політичного та культурного розвитку. Письмові й археологічні джерела.

Давньоруські міста, городища, поселення, зм'єві вали, могильники, скарби та інші пам'ятки рідного краю.

Загальна характеристика матеріальної культури за даними розкопок.

Ремесла, торгівля, економічні зв'язки.

Монументальна архітектура та мистецтво Київської Русі. Від язичництва до християнства.

Археологічні об'єкти рідного краю.

Практична частина. Археологічні розвідки до археологічних об'єктів рідного краю. Збір підйомного матеріалу, його камеральне опрацювання.

13. Доба заселення Слобожанщини (12 год)

Теоретична частина. «Дике поле» і період відсутності осілого населення. Процес заселення Слобожанщини. «Московитське» і «черкаське» населення на території Слобожанщини, їх відмінність у матеріальній культурі.

Пам'ятки доби українського козацтва: паланки, зимівники, поховання, цвинтарі, надмогильні монументи, залишки фортець, сотенних містечок тощо. Мережа ліній оборони (білгородська, українська, ізюмська).

Практична частина. Робота з матеріальними залишками періоду заселення Слобожанщини. Окреслення відмінностей матеріальної культури переселенців Речі Посполитої і Московського царства.

14. Основи науково-дослідницької діяльності (57 год)

Теоретична частина. Поняття про науково-дослідницьку діяльність.

Актуальність і новизна теми. Вибір теми дослідження. Структура і зміст наукового дослідження.

Методи й методологія наукового дослідження. Загальна наукова та конкретна наукова методологія, основні етапи, методики та технології наукового дослідження.

Логіко-аналітичні, типологічні, хронологічні, статистичні, картографічні, стратиграфічні, планографічні та інші методи в археологічному дослідженні.

Джерела й систематизація інформації. Артефакт – основне джерело в дослідженні. Звіти та публікації як джерела для дослідницької роботи.

Вибір ознак і параметрів для роботи зі знахідками, археологічними об'єктами. Основні принципи і правила опрацювання наукової літератури та джерел.

Науково-дослідницька робота учнів у системі Малої академії наук України. Мета, завдання, структура, зміст, основні вимоги до написання дослідницької роботи. Вимоги щодо аналізу, критики джерел і літератури. Бібліографічні посилання, їх оформлення.

Складання списку використаних джерел і літератури.

Вимоги щодо оформлення додатків (каталогів, таблиць, графіків, карт, ілюстрації тощо).

Написання, редагування тексту дослідження. Складання списку скорочень. Написання виступу, підготовка презентації, матеріалів про результати дослідження.

Практична частина. Робота за темою наукового дослідження в бібліотеках, музеях, архівах, мережі Інтернет. Робота зі звітами. Опрацювання зібраних матеріалів, складання та оформлення каталогів. Робота з артефактами. Типологізація та класифікація знахідок, об'єктів.

Формування додатків. Створення графіків і таблиць за допомогою програм Microsoft Office Excel. Оброблення карт, ілюстрацій у програмі «Adobe Photoshop».

Написання історіографічної та джерелознавчої частин дослідження. Характеристика стану дослідження проблеми, повноти джерельної бази (репрезентативність вибірки). Робота над основною частиною дослідження. Редагування роботи, оформлення посилань. Складання списку джерел і літератури. Оформлення списку скорочень.

Підготовка тексту для виступу. Створення мультимедійної презентації для захисту роботи.

Презентація результатів проведеного дослідження.

15. Польова археологія (39 год)

Теоретична частина. Польова археологія як частина археологічного джерелознавства, сукупність наукових методів дослідження археологічних пам'яток.

Методика проведення польових археологічних досліджень.

Археологічні пам'ятки, їх класифікація. Археологічні розвідки і розкопки.

Підготовка до польових археологічних робіт. Мета та завдання археологічної розвідки. Добір і підготовка особистого, групового туристичного спорядження, археологічного інвентарю, господарчого обладнання. Етапи організації, проведення та підведення підсумків археологічної розвідки.

Польова документація, ведення польового щоденника, камеральне оброблення матеріалу, фотофіксація.

Практична частина. Складання карти, фотофіксація археологічних об'єктів. Робота на об'єкті. Камеральне оброблення знахідок. Складання опису археологічної колекції.

Презентація власних проєктів.

16. Навчальні екскурсії (12 год)

Теоретична частина. Музеї, виставки, їх значення в житті суспільства. Правила відвідування музеїв, виставок.

Практична частина. Огляд експозицій краєзнавчих музеїв і виставок, пов'язаних з історією / археологією. Підготовка фотозвітів, мультимедійних презентацій про їх відвідування.

17. Підсумок (3 год)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка за навчальний рік. Проєкт «Археологія: за завісою віків».

Рекомендації щодо подальшої дослідницької роботи.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основи польової археології;
- загальні відомості про походження людини, розвиток археологічної науки, основи археологічної періодизації;
- основні етапи археологічного минулого, археологічні культури та пам'ятки;
- класифікацію археологічних пам'яток, види і типи поселень, могильників, інших пам'яток;
- законодавчі аспекти археологічних досліджень;
- особливості наукових досліджень в археології;
- правила безпеки життєдіяльності під час археологічних розвідок;
- основи науково-дослідницької діяльності;
- структуру наукового дослідження;
- методологію наукового дослідження;
- вимоги до оформлення матеріалів про результати дослідження;

- вимоги до участі в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України.

Вихованці мають уміти:

- використовувати отримані знання для виконання основних і допоміжних завдань;
- здійснювати збір підйомного матеріалу на давніх поселеннях, відбирати цінні і другорядні знахідки;
- виконувати камеральне оброблення археологічних колекцій, працювати з ними, готувати їх до зберігання;
- замальовувати та фотографувати археологічні знахідки;
- складати опис археологічних знахідок, вести польовий щоденник;
- обробляти інформаційні дані з мережі Інтернет;
- систематизувати опрацьовану наукову літературу;
- цитувати, оформляти посилання на опрацьовану наукову літературу;
- аналізувати наукові підходи до проблеми дослідження;
- складати план наукового дослідження за обраною темою;
- редагувати та корегувати дослідницьку роботу;
- укладати додатки до дослідницької роботи;
- представляти результати наукового дослідження під час конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України.

У вихованців мають сформуватися компетентності:

- використання термінології в галузі археології;
- володіння теоретичними знаннями та практичними навичками, необхідними для проведення археологічних досліджень;
- вивчення історії на підставі пам'яток матеріальної культури, інших джерел минулих часів;
- реконструювання історичного процесу за допомогою властивих археології методів;
- вирішення завдань науково-дослідницької роботи в галузі археології;
- представлення результатів наукового дослідження під час конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Археологія давніх слов'ян : дослідження і матеріали / Інститут археології НАН України ; відп. ред. Д. Н. Козак. К. 2004. 336 с.
2. Археологія: від джерел до реконструкцій : зб. наук. пр. / Акимов Д. В. та ін. ; редкол. : Отрощенко В. В. (відп. ред.) та ін. ; НАН України, Ін-т археології. Київ : ІА НАН України, 2011. 250 с.
3. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. Трипільська культура. Спогади про Золотий вік. Харків : Фоліо, 2007. 415 с.
4. Винокур І. С. Археологія України : підруч. Тернопіль, 2008. 480 с.
5. Колекції наукових фондів Інституту археології НАН України: результати дослідж. / Білинський О. О. та ін. ; редкол. : Скорий С. А. (голов. ред.) та ін. ; НАН України, Ін-т археології. Київ : ІА НАН України, 2014. 200 с.
6. Крапівіна В. В. Методика проведення польових археологічних робіт з учнями. Київ, 2001. 47 с.
7. Нераденко Т. Програма «Археологічне краєзнавство»: дослідницько-експериментальний напрям (секція археології Черкаського територіального відділення Малої академії наук України) / відп. за вип. О. Лісовий. Київ : ТОВ «Сітіпрінт», 2013. 46 с.
8. Пам'ятки черняхівської культури в Київській області : археологічна карта / Б. В. Магомедов та ін. ; Ін-т археології НАН України, Управління культури Київської обласної держ. адміністрації, Центр з охорони пам'яток історії, археології та мистецтва. Київ : Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, 2003. 118 с.
9. Приходнюк О. М. Археологічні пам'ятки Середнього Придніпров'я VI–IX ст. н. е. Київ, 1980. 152 с.
10. Роздобудько М. В. Що розповідають та приховують археологічні пам'ятки / НАН України. Київ : Академперіодика, 2015. 301 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Іваненко Ірина Миколаївна завідувачка відділення української філології та мистецтвознавства Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», кандидатка філологічних наук
- Кудінов Дмитро Валерійович керівник гуртка Комунального закладу Сумської обласної ради — обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю; доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор історичних наук
- Олійський В'ячеслав Олександрович керівник гуртка Комунального закладу Сумської обласної ради — обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю; старший викладач кафедри історії України Навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, кандидат історичних наук
- Руснак Василь Васильович керівник гуртка «Юні археологи» Комунального закладу «Харківська обласна Мала академія наук Харківської обласної ради»; старший лаборант навчально-дослідної лабораторії Германо-Слов'янської археологічної експедиції Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
- Тарарак Марина Юріївна керівниця гуртка Комунального закладу «Харківська обласна Мала академія наук Харківської обласної ради»; доцентка кафедри німецької філології факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, кандидатка філологічних наук
- Чурсіна Людмила Василівна керівниця гуртка Комунального закладу «Харківська обласна Мала академія наук Харківської обласної ради»; доцентка кафедри германської і романської філології Приватного вищого навчального закладу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», кандидатка філологічних наук

Шамрай Ганна Володимирівна	керівниця гуртка Київського обласного комунального позашкільного навчального закладу «Мала академія наук учнівської молоді»; вчителька польської мови закладу загальної середньої освіти I–III ступенів Коцюбинської селищної ради Бучанського району Київської області
Янцева Надія В'ячеславівна	керівниця гуртка Комунального позашкільного навчального закладу «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради; вчителька англійської мови Криворізької спеціалізованої школи I–III ступенів № 4 з поглибленим вивченням іноземних мов Криворізької міської ради

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дослідницько-експериментальний напрям

Мовознавство.

Історія

Відповідальна за випуск *Т. В. Пещеріна*

Редагування *Т. І. Рябокінь*

Верстання *О. А. Жупанська*

Дизайн обкладинки *Б. Л. Лісовський*

Формат 60×84/16. Папір офс. 80 г/м².

Друк цифровий. Ум. друк. арк. 8,14.

Наклад 300 прим.

Видавництво: Національний центр «Мала академія наук України»
Кловський узвіз, буд. 8, м. Київ, 01021

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6999 від 04.12.2019

